

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Prima Sive Ignativs

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1620

Historiae Societatis Iesv Liber Nonvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13935

instrumenti locos quæstioneſq; conferret. Quem cum Pater comiter accepisset, blandaque oratione sibi penitus adiunxisset, faciles sibi ipsi ad insinuandum in eius pectus Christum paravit aures. Verum orto de lege nostra sermone, nihil illi durius, quam vt credamus Deum hominem factum, flagellis caesum, in cruce actum, denique cæteros vt mortales morte consumptum. Quorum omnium à Petrio causas atque rationes, quemadmodum illa fieri possent, diligenter edoctus; disiectis extemplo tenebris clarissimum veritatis lumen aspexit, & alium mutatus in virum, dum ea, quæ didicerat videratque, sedula mente

pertractat, inuentum in æde Misericordiæ Petrium totis vlnis amplectitur, testatus velle se prorsus Christianum esse, Christumque per otium pluribus edoceri. Tam incensis ardoribus denegari à Patre non potuit, & quinque disciplina dierum ad sacrum fontem instructus, eo denique cum suis domesticis septem ritu apparatusque solenni, primarijs coram viris nobilibusque compluribus est exceptus. Is postea Cocinum, vbi filium habebat, egressus, dedit operam, vt quem ex sanguinibus, & ex voluntate carnis gehennæ genererat, eum longè vtrique felicius ex aqua & spiritu cæli gaudijs procrearet.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER NONVS.

1549
I
Statum So-
cietatis an-
no 1549.

Anno eiusdem sæculi xl. ix. duobus & viginti Societas locis, prouincias duas cum suis Præpositis, Hispaniam & Lusitaniam (vt supra demonstratum est) iam constitutas habebat: quibus & Indiam Præposito ei Xaverio hic ipse annus adiunxit. Quæ verò in Italia, Sicilia, Germania & Gallia Societas versabatur, eam ipse per se administrabat & temperabat Ignatius: tamen in Sicilia præerat, vt inspector aliquis, Iacobus Lainius. Magna autem erat vbique, præsertim Romæ, vnde in reliquum terrarum orbem disseminabatur, eius & nominis & numeri propagatio: pauci tamen gradum ad solennem votorum Professionem faciebant. Nam præter Borgiam, quem superiore anno vota illa remotis arbitris suscepisse narrauimus, nemo ea iam diu susceperat. Quamquam enim ea de re Hieronymo Natali nuper aliquid Ignatius innuerat: tamen cum suam ille tenuitatem modestè primùm excussisset, quod diceret gradum illum sua virtute superiorem esse, satisque sibi fore, si inter Professos trium votorum adscriberetur, peteretque, si Patris perseveraret imperium, quatuor vt Romæ vota eo præsentem sibi liceret, & in eius, vt aiunt, manibus nuncupare; dilata res est. Quatuor tamen hoc anno, eodem sacro Annunciationis Angelicæ die, tamen non eodè loco, in eo constituti sunt gradu. Ac Romæ quidem Emmanuel Miona, Ioannesque Polancus; Gandiæ verò Iacobus Miro, & Andreas Quiedus, omnes insigni virtute, & litterarum eruditione conspicui. Cæterum Romana domus in dies magis multis vndique ex Italia, Gallia Germaniaque viris idoneis confluentibus augebatur. Nec Ignatij pectus diuinæ fiducia plenum ab aperienda ianua compluribus, initiorum deterrebat egestas, extremo præsertim anno, cum præter solitum res erat aspera domi, & humanæ spes oblanguerant. Cecidit quippe vniuersæ Pastor Ecclesiæ, qui primus Societatis instituta probarat, & eam plurimis be-

2
Inter Pro-
fessos adscri-
pti Emma-
nuel Miona,
Ioan. Polan-
cus, Iacobus
Miro, An-
dreas Qui-
edus.

3
Pauperum
Romani do-
mus: &

neficijs ac priuilegijs ornarat, Paulus Tertius. quo ex oculis repente sublato, cum Cardinales illi, qui statas ac certas in vsus Patrum eleemosynas cin- erogabant, ad sublegendum ex suo corpore in demortui locum Pontificem se conclauibus inclussissent, haud ita citò, vt videbantur, de successore deliberaturi; desperabantur videlicet ab eis vsitata subsidia. Eodemque sermè tempore, qui rem domesticam administrabat Petrus Codacius, & cuius sedula ex prouidentia tota domus a præpendebat, subito extinctus, reliquam spem omnem, quæ quidem in humanis erat, euerterat. Sed Ignatius, qui diuina sese spe confirmare & sustentare didicerat, nec vnquam idoneis in opæ metu aditum intercludere erat solitus; constituto rei familiaris administro Pontio Gogordano, eo ipso tempore alios sermè decem ad suum numerum aggregauit. Nec eum frustrata spes sua est, euidenti Numinis prouidentia. Cardinales quippe benefici inter ipsas creandi noui Pontificis curas Ignatij memores, ex arctis illis comitorum claustris nummos aureos ad eum ducentos dono miserunt. Eodemque tempore Ioanni Crucio obsonatori ad Lateranensem basilicam tendenti, dum per Colossæum transit amphitheatrum, ignotus homo marsupium cum aureis serè centum in manus iniecit, statimque sese subduxit. Nec multò post eidem ante lucem ad quippiam coemendum egresso, prope ædem B. Mariæ super Mineruam alius item ignotus aureos circiter septuaginta nil tale cogitanti ex improuiso dedit. Quæ cum Patribus in conuentu narraisset, ingenti omnes admiratione perfudit, alios alia suspicantes. Multi enim fucum Ioanni factum adulterina pecunia putabant: alij diaboli eas esse præstigas. Rectius illi, qui rem totam in Dei prouidentiam suos erga famulos referebant. Pecunia certè proba & optima reperta est, demumque talis, qua magnæ Patrum inopie, præsentique vitæ necessitati prospectum est. Polancus etiam ipse, qui litteris hæc ipsa mandauit, dum in agi-

B. Ignatij
in Dno p. p.

4
Cardinales
ex ipso co-
mitu septu-
mittunt
B. Patri
eleemosynas.

5
Ioanni Cruci-
cio obsona-
tori ab igno-
tu vltro po-
cunia tra-
ditur.

tandis

6 Polaneus quoque prae- ter spem do- mi pecunia recentissima reperit.

7 Petri Co- dacij in So- cietatem caritatis.

8 Moritur prope repen- tino, sed ap- rimo prepa- ratus.

9 B. Ignacij gratia au- gmentus.

10

tandis commouendisque in cista serutis atque quiescens versatur, anxius ne quid forte litterarum momenti cuiuspiam, ut sit, concessas inter epistolas interiret; non modicam in inuoluta charta pecuniae vim, & eam quoque recentissimam reperit: vt de diuino miraculo nemo sanus auderet ambigere, quisquis secum attentè per- penderet, nihil incuria loci potuisse relinqui, vbi tanta premeret & aduersaretur egestas. Quae cum Polaneus vnà cum Philippo Archinto almae Vr- bis Vicario pro amicitia aliquando cõferret, con- uersus ad eum Vicarius, Ne dubites, inquit, quin ista vobis de caelo subsidia Codacius etiamnum vester suo more procuret. Nouerat quippe Prae- sul ille sapiens quanta inter nos Codacius carita- te praestaret: nec eam occasu vitæ mortalis arbi- trabatur imminui, sed longè acris ortu immor- talis accendi. Sanè is, vt in loco significauit, iam inde ab ipso Societatis exordio, eius curationem domestica tanto ardore susceperat, vt ceteros omnes victus querendi labore ac sollicitudine re- leuaret. Qui cum esset Vrbe tota notissimus, pri- mariosque apud viros gratia valeret, non solum in alimentis Patrum elemosinas corrogabat, sed sua denique perfecti industria, vt illi templum & proprias ades haberent. Decennium in hac domestica procuratione versatus, (tantumdem enim in Societate nostra vixit) breui nullaque antegressa diuturnitate morborum, strenua sua caritatis à Deo premium tulit. Nam cum à pran- dio negotij causa ad Ignatium, vt consueuerat, ascendisset, in ipso penè cubiculi limine repente factus attonitus in terram concidit, & mox ani- mam egit. Noluìt videlicet eum diuina clementia, cum corpore esset obeso, & tot laboribus iam exercitus, trahere animam inter tormenta mor- borum, sed repentinò ictu, subito hinc illum, nec tamen imparatum aut improuidum rapuit: quem eo ipso die manè accepimus sacrificium piè Deo, & multo cum sensu fecisse: vt pietas inuitata sa- crificantis praesagitio quaedam esset obitus adue- tantis. Vir fuit apprimè sanctæ & humilitatis amans, quam & rudi tritoque vestitu, & toto habitu cor- poris, multò etiam elatius sermone & moribus praeferebat: ad eò etiam mitis, vt, quamuis inter- dum à B. Patre exercenda virtutis gratia accipe- retur asperius, animo semper tranquillissimo dig- rediens, hoc tantum, Osuaem Patrem! diceret. Ad hæc ad eò Societati erat addictus, vt ipse inter- dum Ignatius diceret, Ne verberibus quidem, si vellemus, possemus domo Codacium pellere. Huic igitur ob hæc virtutes, atque de nascente Societate tam merito B. Noster Pater grati animi causa honores fundatorum omnes decreuit: an- nuam videlicet, quam diu vixit, de more candelam, Missarumque certum numerum: vtque con- fessu ac loci dignitate Professis omnibus anteiret: mortuo verò prater consueta suffragia, vt etiam sepulcro honorifica cum inscriptione lapis im- poneretur. Tanta erat sancti Patris in referenda gratia non externis modò, verum etiam dome- sticis, sibi que subiectis nobilitas animi. Exercitiorum spiritualium mos increbrescebat in dies, & ea erat quasi quaedam Societatis sementis: ad- eò homines, qui vacuo animo ea caperent, im- mutabant. In ijs Ioan. Alfonso Victoria natione

Hispanus, Societate nondum inita, ab exercitiorum recessu digressus, ad reportandam obtinen- damque de se ipso victoriam sic exarsit, vt in ipsis bacchanalibus, cum personati homines vanis spectaculis impleret omnia, aliud ipse vulgo non inane spectaculum exhibuerit. Sacco indurus & penitentis amictu, per celeberrimas prodire vias cepit, flagrisque in terga sauire, adeò pertinaci- ter & inclementer, vt non prius diuerberandi sui finem faceret, quam totus vndique cruore re- dundans ad ædem nostram longo circuitu per- ueniret. Hoc primo edito tirocinio, Societati no- men & vitam dedit.

Ad augendum verò, & interius Societatis bo- num, & commune commodum animorum, qui- bus ea perpetuò consulit, tenuit Ignatius, quod ceteris prudèter Ordinibus à Summis Pontificibus datum esset, vt priuilegijs quibusdam atque immunitatibus, quo se melius tuerentur ac rege- rent, potirentur, id etiam recenti huic Societati Pontifice Paulo, priusquam occumberet, impe- trandum. Nec abnuìt supplicantibus pia beni- gnitas Patris, & Cardinale Sfondrato eius rei procuratori prapposito, quod à nostris postula- tum est, referente concessit: id quod à Apostolicis etiam litteris testatum & consignatum pius Pon- tificex voluit cum honorifica hac praefatione:

PAVLVS EPISCOPVS

Seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Licet debitum pastoralis officij omnibus regu- la- rem vitam ducentibus, vt in suis disciplinis, & laudabilibus institutis conseruentur & augean- tur, nos reddat fauorabiles & benignos; ad Soci- etatem verò Iesu per nos institutam & approba- tam, cuius specimen, veluti ager fertilis in Domi- no multiplices atque vberes fructus animarum, ad summi Regis laudem, & fidei incrementum attulit, & affert quotidie verbo & exemplo in po- pulo Christiano, dirigentes præcipuè velut pius pater oculos mentis nostræ, dignum censimus, vt ipsam Societatem, eiusque in odorem suauita- tis Altissimo deseruientes personas, specialibus fauoribus prosequamur, illaque sibi fauorabili- ter concedamus, per qua Societas ipsa vtiliter regi, & prosperè dirigi, ac ad animarum auxilium fideliter in Domino procedere valeat.

Hæc in Vrbe. At prope eam Tibure in eius lo- ci possessione, quem à Ludouico Mendoza So- cietari datum supra diximus, Michaël Ochioa, postquam egregie operam aliquam diu Neapoli hoc anno poluerat, profectus, mirum quam ve- hementer vniuersam ciuitatè, & habendis con- cionibus, & catechelis assiduitate permouerit. Qui cum sacris initiatus nondum esset, pluri- que, vt ei sese aperirent confitendis longo inter- uallo peccatis, magnopere flagitarèt, consecran- dus quamprimum videlicet sacerdos fuit: & ab ea consecratione continuò magnam vim homi- num, qui penitentiam diu neglexerant, vel eam perperam egerant, non in ipsa modò vrbe, verum etiam locis finitimis audiuit: cui rei plurimo ad- iumento fuit facultas illa, quam supra memora-

Init Socie- tatem Ioan. Victoria, cum insignis seruire.

II Impetrata ex Summo Pontifice priuilegia permulta.

12 Michael Ochioa Tibure sedulo diuina pro- curat: & corpora et- iam multo- rum sanas dono sub eu- rationum.

uimus, accepta diuinitus pellendi morbos aegrotosque curandi. Nam cum ad eum multi per occasionem curandorum corporum, & ex ipsis ciuibus, & e vicinis populis ventitarent, ij positus extemplo peccatis salutem sæpè totius hominis reportabant.

13
Progressus
Collegij
Mamertini
& utilitas
in publicâ.

Nova in Siciliam deducta Panormum colonia: de qua priusquam aliquid dicam, pauca quedam de Collegio Mamertino perstringam. Renouata est Messana, vt alijs etiam locis compluribus, longo admodum interuallo Sacramento rum pietas, tum nostrorum concionibus, incensilique colloquijs (creber enim Natalis erat in dicendo, creber & Palmius vehementissimus adolefcens) tum exortis occasionibus, quas subijciã.

14
Duo ex vndecim millibus Virginitatis sacra crania ab Ignatio missa, honoribus summis recepta.

Miserat ad Mamertinos ciues rogatus Ignatius ex vndecim Virginitatibus, crania duo, honestissima in arcare condita, ornatu decoro, nec sine sumptu. Quæ quo maiore cum dignitate splendoreque exciperentur, publicam supplicationem indici placuit: eaque varijs Religiosorum Ordinibus inuitatis, vnâ cû Clero solenni pompa, instructoque per urbem agmine circumferri. Procedebant externi quoque Collegij nostri discipuli ad modestiam ore composito cum ardentibus facibus cereisque. Comitabatur nobilitas & Magistratus, popululque frequentissimus, magna ex parte confessionibus expiatus: atque hac pompa sacris cranijs ad ædem Collegij perlatis sacrificio ritè factò, in pomeridianum tempus de Sanctorum cultu reiecta concio est. Eam Natalis habuit apud atres eruditas & elegantes. Nec minor expiandorum ritè peccatorum ea se dedit occasio, quòd cum & vrbs ingenti concussa motu, & de cælo tacta paucos ante dies arx esset vrbs, in eaque templum ipsum non sine strage hominum ictu fulminis deflagraisset; ita exanimata ciuitas est, vt sese plerique ad componendam animam, & abiicienda confessione peccata conuenerint. Datae sunt etiam aures religiosi feminis,

15
Sententia
B. Patris
Ignatii de
communian-
dandis ex-
ercitijs he-
bdomada
prima.

à quibus cum rogaretur Societas, vt eas ad pietatem informaret, consultus Ignatius respondit non abhorretre ab institutis nostris, si earum semel confessionibus exciperentur: vt illius tamen fore, si spiritualibus primæ hebdomadæ exercitijs ad rectam peccatorum confessionem erudirentur. Quod consilium secuti Patres, non modò apud sacras virgines, verum etiam nobiles apud matronas, quæ ijs exercitationibus vsæ sunt, plurimum in eo genere profecerunt, vt interdum piæ confessionis utilitas non modò ad animos pertinere, sed etiam in corpora redundaret. Laborabat ex parte matrona quædam cum desperatione salutis, cumque diu parturiens, fœrum non posset eniti, à medicis destituta, sacerdotem de Collegio aduocat, & expiatis ritè peccatis, extinctum continuò fœrum effudit innoxia. Qua re peruulgata, complures ad confitenda ad S. Nicolai peccata excitatae sunt feminae. Alia verò adolefcens, quam pertinax & impurus dæmon inuaserat, confessionis item voto facili sui liberandi viam & rationem ostendit. Hæc ita interdum demone exagitante furebat, vt constringenda esset, & à multis, ne quò præceptis tueret, aut in aliquem irrueret, continenda. Admotæ sunt, quæ solent energumenis, curationes: sed cum nullæ profice-

16
Confessio
peccatorum
& partu-
rientem sol-
uit, & ener-
gumenam
liberat.

rent, ad Conelium Vishanaum deducitur, qui suo candore ac pietate fatis negotij putabatur his energumenis exhibere. Hic data sibi à muliere fide expiandi ritè animi cum mens redisset, vhitatis orsus est exorcismis nequam illum hospitem, vt inde excederet, fatigare, & torquere torquentè. Æquum certamen videbatur ac pugna inter ardentem orationibus sacerdotem, & nescium dæmonem adiurationibus cedere. Qui cum summi prouideret exitium, rogabat Patrè, ne se in ignem mitteret, si inde dimitteret; illius videlicet memortignis, qui paratus est diabolo & angelis eius, quorum innumerabiles penè Deus ad exercendos homines in iudicium magni diei vinculis æternis sub hac caligine reseruauit. Verum diu oblutante Satana, & diem ex die moras trahente, Cornelius destinatis aliquot ad eum fugandum & exigendum Missis, post tertiam diabolus hostiam, fremens ac frendens excessit ex animi relicta puella, & instar mortuæ. Quæ cum reuixit, & sensum mentemque recepit, promissa fecit, & sui pectoris domum penitentia Sacramento purgavit, vt esset ædes in posterum S. Spiritus, non Satanae diuersorium. Eius sanitas magna omnibus, qui prius insanam ac fuentem apexerant, admirationi fuit: & in ea, quantum sit in hostia piaculati præsidij, quantum in sacra confessione vitium, planius intellexerunt. Nec modò viuus, verum etiam mortuus incruenti sacrificij adhibenda vis fuit. Exaudiebantur domestici intra parietes per media silentia noctis miserabiles gemitus ex occulto missi, ijque sæpè recurrerant. Qui cum haud mediocri seu terrore, seu miseratione nostros afficerent, & quiescentiam somnos inturbarent; conquisitum est diligenter, vnde querelarum insolentia, & lamentabiles illæ voces existerent. Sed nihil obseruari per vigiles vnquam potuit, audientes quidem vocem ex occulto missam, neminem autem videntes. Venit igitur in mentem, animam fortasse mortui purgatorij in ignibus laborantem viuorum flagitare suffragia. Nec vana fuisse suspicio visa est. Quippe rei diuinæ procuratore tacta, vox illa siluit, placatiue in posterum sunt horifici illi nocturnique gemitus. Tam præsens tamque efficax est mortuorum viuorumque subsidium augustissima aræ mysterium. Iam quod ad Gymnasiij rem spectat, quanquam ea quòque suis progressionibus utebatur, tamen generale Gymnasium, quod Sedis Apostolicæ auctoritate Societati concessum supra demonstrauimus, cum primò Messanam Pontificiæ perlatae sunt litteræ, sua difficultate non caruit. Nam tamen ciues ei rei primò vniuersi fauissent, tam tamen multi censabant nequaquam fieri posse vt Rectori Collegij Iuris & Medicinæ magistris subijcerentur: sed re denno ad consilium reuocata, omniumque transacta consensu, gratia Deo plurimè persoluta, & Ambrosij Augustini que hymnus piè ab omnibus decantatus. Quanquam ne id quidem consultum ad vsu vnquam est reuocatum. De integro enim contra pugnarunt ij, quibus nullo modo ferendum videbatur, vt sæculares Doctores ab Religiosi hominis potestate ac nutu penderent. Cui difficultati Natalis vt occurreret, ita rem temperavit, vt Academia duas in partes distributa, earum

17
Cornelius
Vishanaus
energum-
enis curat.

18
Sacrificij
Missæ.

19
Decretum
Messanæ
ciuitati vni-
uersitati ex-
immanum
habet.

tum in altera classes Humanitatis atque Grammaticæ, itemque Philosophiæ ac Theologiæ Societas contineret: in altera reliquis disciplinis, reliquosque Doctores suos quoque Rector externus ac Præpositus regeret. Quæ distributio ita quidem probata est ciuibus, vt eam ob causam Natalem appellarent amatorem ciuitatis, & patriæ patrem. Cæterum vt sæpè rationibus publicis priuata officium studia, suspicari quidam consilij eius auctor esse Proregem, cui libenter aduersabantur; dedere operam, vt in distributione academicorum prouentuum vix quinta pars ac dimidia tribueretur Collegio, cui iam scholarum longè pars maxima, haud pauciores quindécim assignabantur. Ita cum nullo modo subsidia oneri ferendo sufficeret, tota res salua vtriusque gratia & caritate discussa est. Inter hæc respondebant opinioni hominum magistrorum Collegij respectu litteræ, docendique ratio. Atque, vt non modò exultet iam Humanitate disciplinis grauioribus iuuentuti, quod anno antecedenti fieri coëptum est, verum etiam frequentissima pueritiæ, Latinæque linguæ rudibus consuleretur vberius; tributa est in scholas quinque omnium Grammaticæ disciplina. Quarum doctores atque magistros, vt superiorum etiam classium, quo incitarentur ardentius, oportuit ex Ignatij præscripto singulis singulis ad eum hebdomadis de rebus suis accuratè perscribere. Ex omnibus autem disciplinis, quæ nostris à doctores tradebantur, multiplex est varietas thesaurum publicis locis antè propostis, toto biduo altercando discussa: idemque factitatum toto triduo continente in studiorum instauratione. Res acta cum dignitate ac splendore, multum habuit commendationis in populo. Nec minus illud approbationis ac laudis, quòd ad alias litterarum altercationes præcipuis ab Ordinibus è Collegio euocati, cum interioris eruditionis, tum modestiæ singulare specimen præbuerunt. Contulerunt autem se ad eos conflictus disputandi gratia Natalis & Canisius: quo in vtroque certabat cum litteris virtus, & excellens modestia: quæ cum aliis in ea vrbe, tum verò maximè cum apud Franciscanos disputatum est, sese ostendit. Vbi cum disputationis ante certamè orta esset, (vt solet, sed non optimo more) de loci dignitate contentio, dum & suum tueri Religiosi quidam ius volunt, & primæ vicissim Societati ab auditoribus tanquam Clericorum Ordini deferuntur; Natalis pertinacia certaminis excitatus, elata voce clamat, minimè æquum esse, vt qui nuper illic venerant, & omnium essent Religione postremi, Religiosis antiquioribus primas sedes in disputando præterperent. Se in arenam illam honoris ac dignitatis, nec primum, nec secundum, sed omnium nouissimum descensurum. Quæ cum dixisset repente silentium consecutum est, & cum pace disputationis instituta contentio. Qua in pugna Natalis modestiæ par sapientia subtilitasque respondit: vt omnes qui aderant admirati, non satis constituerent, vtra in eo maior, sapientia ne an humilitas esset. adeò altera alteram condiebat & illustrabat.

20
B. Ignatium volebat singulis hebdomadis de successu scholarum à magistris edoceri.

21
Natalis modestia in postremo loco inter disputantes vtrò sumendo.

22
Lainius in Siciliam

est. Is cum ad hebdomadas aliquot multorum cum salute Neapoli substitisset, incunte anno in Siciliam inde soluit, operam diuino verbo daturus, & Farnesij Cardinalis in Monte Regali illustraturus Ecclesiam. xv. i. Kalend. Februarij infulam attigit: & Panormi perhonorificè à Vega Prorege, ceteraque nobilitate excepto designatur ædes ad Quadragesimæ conciones haud à curia procul. Interim, vt habebat in mandatis, ad Farnesianam dioccesim excurrit, habendisq; demore concionibus & catechismo cumulatissimè suum munus & partes expleuit. Recurrebat tamen à Sepruagesima ad Quadragesimam concionum gratia, quas præsentè Prorege nobilitate corona in stituerat, sæpè Panormum. Sed diuisus tot in res animus, quanquam par erat ille quidem omnibus, socium tamen corpus par viribus non habebat. Ergo factus primis duabus Quadragesimæ concionibus imbecillior, tertiam Lainius inchoaturus, & iam suggestum ascensurus, repentina febris corripitur: vt Hieronymo Domenecco, qui Panormi ab elapso iam anno confederat, eius fuerint rogante Prorege perssequendi labores; Lainio verò ipsi ad Montem Regalem, vnde venerat, remigrandū. Hic, quo magis aucta & amplificata morbi vis est, eo est etiam pulsa celerius; vt pro miraculo habitum sit eum, cui penè fuerat conclamatum, conualuisse tam citò. Itaque breuise Panormum, confirmatis vixdum viribus, ad institutos labores retulit. Tantus erat vtriusque ardor, & coronæ audientis, & Lainij eloquentis: nec minor vtriusque vis, siue huius in impellendo, siue illius in obsequendo. Fidem fecit cum flagitiorum repressa licentiâ, tum in egenos erogata benignitas. Insanabilium hospitio, quod summa premebatur inopia, pia Proregis & Eleonoræ vxoris industria, aureorum stipe quingentorum subsidio ventum est. Nam præter id, quod de suo Protex liberaliter erogauerat, mandauit etiam è suis liberis vni, vt nobilibus cum viris in eam rem stipem à ciuibus corrogaret. ita ad eum, quem dixi, cumulum argenti summa confendit. Alteri etiam è filijs negotium dedit, vt in conuersas ad pudorem feminas, orbosque pueros ciuium misericordiâ prouocaret. Quod item plurimo eorum bono, nec minore ciuitatis exemplo perfectum est. Sexdecim autem ad pudorem frugemque reductas Lainio dicente feminas per Quadragesimam memoriæ proditum. Quas cum in ædes suas Proregina, dum de vitæ genere vnaqueque decerneret, recepisset, postea conquisita dote partim in matrimonio colloandas, partim in conuersarum cœnobium, seu illic perpetuò mansuras, seu dum virorum copia fieret, deducendas curauit, nonnullasque apud se retinuit. Verum quæ Religiosis feminis traditæ sunt in custodiam, cum ad eas se inuitissimè contulissent, suum sæpè declarabant ingenium: fabulabantur, cachinnisque lasciuiebant inter psalmos, communesque cantus, nondum horrere Dei nomen edoctæ. Quoad vna lucem quamdam diuinam in cæco conclau, intra quod se diuerberaturæ famule Dei receperant, conspicata, serioque inde ad Deum conuersa, ceteras quoque tum oratione, tum exemplo pertraxit. Quarum ne desissent pijs ardoribus Monachæ, parte vestium sibi

anni initio venit.

23
Conciones Lainij Panormi effecaces.

24
Ioan. Vega Proregis pietas & vxoris.

25
Pietas Monacharum conuersarum in feminas sibi custodias traditas, quæ conuersa mirabili luce conspicata ab vna earum.

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

sibi detracta nouas Christi sponfas protinus induunt. Tum laudatus ab eis solito cum hymno Deus, actaque de more gratiæ: deinde amputati feminarum crines, spreti sæculi testes, ad Proreginam missi. Nihil Proreginæ tum lætius: quæ tanto studio ac contentione curauerat, vt à sua turpitudine auulsa femina, vel Religioni se perpetuò adiungerent, vel eius intra claustra ad tempus abderent. Nullis igitur pepercit sumptibus ac laboribus, vt in suscepta mente recens cõuerse perfarèt, & suam cuique vestem aptam Religioni conficeret. Prorex missis ad cœnobium spectatoribus Lainio & Domeneco, rem publico scriba testatam voluit, summa cum Lainij voluptate: qui quanquam feminas illas in Magdalenas suis concionibus non repenti conuertit, certè à peccandi vsu consuetudineq; diuellit, & vberiorẽ preparauit ad gratiam. Studuit insuper cum Domeneco Lainius & Panormi, & in Monte Regali, sacrarum Virginum contubernijs institutis. Quæ cum laxiora vbiq; iam essent: postea è Tridentini Concilij decreto suis iterum astricta legibus, fructus edidere maiores. Cui rei plurimum ab Vrbe profuit Ignatij sollicitudo, qui literas Apostolicas, auctoritatẽque suprema Sedis, vrgente Prorege, curarat. Hic ego vnũ, quod ad declarandam sanctitatẽ Lainij pertinet, non omitam: qui dum feminarũ in Regali Monte cœnobium veterem ad formam reuocat, affirmant earum multæ, cum Abbatissæ deligendæ gratia sacram percepturæ synaxim ad rem diuinã conuenissent (ea autem in priuato sacello fiebat à Lainio) visam inter verenda illa mysteria veluti lapsam è celo columbam, quæ Patris supra verticẽ requiesceret, haud obscurum symbolum sancti Spiritus, qui copiosum & largum in Lainium se infunderet. His alijsq; penè innumerabilibus, quæ præterire silentio fatietas cogit, Panormitanorum ciuium commota sunt studia ac desideria Collegij. Res vt optata vehementer, ita celeriter est confecta; & vrgente pia femina Proregina in publicum relata concilium. Vt enim Collegium Mamertinum vir eius Prorex, sic ipsa Panormitanum sibi curandum ac promouendum existimauit. Itaque nemine dissentiente subito probata & suscepta res est: comparatisq; dein adibus ad voluntatem nutumq; Patrum, & annuo vectigali pro ratione temporum, personisq; à ciuitate decreto (aureorum quingentorũ fuit in biennium primò, dein in perpetuum attributum) ad Pontificem & Ignatium datæ literæ, vt missis idoneis ex Vrbe viris Collegij principia ponerentur. Missi sunt autem nouem ætatis iam calidius fractis, & Collegij Rector institutus Theologiæ Doctor Nicolaus Lanoius, socio ei Paulo Achille in administratione, vt ea tempora ferebant, adiuncto. Panormum aduentantibus obuiam facti nobiles primarijque complures; & vt expectatissimus eorum fuit aduentus, ita singulari Proregis & Proreginæ, cæterorumq; gratulatione ciuium celebratus. Deducti sunt conductas in ædes, iam paratas supellæcili satis & hortis instructas, salubri loco iuxta ædem Misericordiæ sitas, & quinque ad docendum classibus exornatas: Platamonis erant nobilis ciuis. Huc ad eos consulandos suos iuratos ciuitas legat, defe-

rendumq; si qua in re opus sit, studium & operam suam. Statim facti sunt concursus ad templum tamen alienum & commodatũ, lætamque in celebritate tristis eius solitudo conuersa, vix vt ad altare sacerdotibus pateret ingressus. Cum autem hæc initia ponebantur, commo- dum se recens obtulit Collegij amplificandi facultas. Ludouicus Sancius vir nobilis & honoratus (Regentem vocabant) oriundus ex Hispania, & Eleonora Proregina vehementer addictus, cum diem suum obiret, admonitus ab excellenti pietate femina, vt voluntatem illam erga Collegium, quam viuus ostenderat, in testamẽto condendo moriens declararet; Sancius bonorum suorum heredem Eleonora ipsam instituit, vt, si ei videretur, duas ex eis domos Collegio addiceret, vel in religiosa alia conferret opera. Eleonora accepta hereditate cum ex domorum pretio certam pecuniam in annos singulos orbis pueris assignasset, ducentosq; in super nummos aureos ad leuandam Romanæ domus inopiam misisset ad Ignatium; reliquam hereditatem in amplificationem noui Collegij Panormitani attribuit. Postulauerat à Proregina Sancius, vt de vita migranti Societatis Patres adessent: sed ij ne suspicioni locum darent, non prius ad eum se contulerunt, quam ille testamentum obsignasset. Tum Lainius & Domenecus accesserunt: nec ad insequentem vsque diem, quo extremum spiritum edidit, à moribundi latere recesserunt. Studiorum verò primordia publici præconis voce, Proregis iussu promulgata per vrbes; & celebratissimis passim locis affixi libelli ea de re sunt. Itaque magno vndique cursu hominum VIII. Kalen. Decembris, qui dies Dominicus erat, initium factum in æde S. Francisci, Prorege ipso, Magistratibus, primaque nobilitate presentibus. Eo die cum manẽ Lainius rem ad frequentissimã concionem exposuisset, à meridie primò Petrus Ribadeneira oratoriarum facultatis præceptor, de Societatis instituto, deq; litterarum, ac præsertim eloquentiæ laudibus, cum modesta Proregis, Sicilia, Panormitanæque ciuitatis prædicatione luculentam orationem habuit: dein Nicolaus Lanoius Theologiam professurus verba fecit sapienter ac piè in commendationem sacræ doctrinæ. Postridie dicturi erant tres, sed cum per valedudinẽ Proreginæ, Vega, vt optabat, adesse non possët; reseruantis in eius aduentum duobus, eodem loco assensuq; Paulus Achilles, Philosophiæ magister, liberales disciplinas, maximeq; Philosophiam celebravit. Feria deinceps tertia in auditorijs quisque suis scholas auspicati, distributis ita temporibus, vt omnibus omnes audiendi magistros copia fieret. Humanitatem Ioannes Regerius Gallus, Grammaticam in classibus tribus magistri totidem Michaël Botellus Lusitanus, Iuuenalis è Subalpinis, Petrus Venustus è valle Tellina exorsit. Ita disciplinarum varietas pulcherrima nationum varietate distinguebatur: cum Hispani, Belgæ, Itali, Galli, Lusitani, raro ante eam diem contentu, Panormitanas aures personarent. Plausibus excepta sunt omnia: quotidieque nouis auditoribus impletæ sedes. Vna Theologia suos desiderauit auditores, quorum dum à minoribus disciplinis, aut aliunde vis ali-

26
Viso qua
Lainij san-
ctitatem
indicat.

27
Panormi-
tanum Col-
legium in-
stituitur,
maximè
cura Pro-
regina Eleo-
nora.

28
Nicolaus
Lanoius
primus Col-
legij Panor-
mitani
Rector.

29
Eleonora
Proregina
studium
erga Colle-
gium Pa-
normitanum.

30
Celebrata
in fine
primarij.

31
Nationum
multiplex
varietas in
Collegij Pa-
normitani
initij.

qua, numerusque suppediratur, in aliud videlicet reiecta tempus est. Lainius autem præter dictionis aulicæ munus, illud etiam multa cum laude & utilitate suscepit, ut ventitantes ad Gymnasium auditores Christianæ legis præceptis imbueret, & ad Clericos Canonicoque consentaneas eorum muneribus scholas ac prælectiones haberet. Noui autem Collegæ, ne versandis libris semper intenti, prætermitterent occasiones occurrendi periculis animorū, exhibant varia frequenter in loca, & varia apud hominum genera reuocare studebant ad actionem mentis agitationē, & præcepta doctrinæ. Quisque operosis diebus in discendum auditorijs sedulo desudabant; ubi sanctior dies intermissionem eius muneris concedebat, alij in custodijs publicis, alij in traxeribus, alij in nosocomijs miserorū mentes verbi diuini pabulo recreabant. Omnino res Panormitanas, cunctæque Siciliae felici cursu celestis autæ prouexit, nihil ut earū inter inītia, quod requireres, amplius esset.

32
Nicolauus
Bobadilla
Neapolita-
nis operans
NAHAT.

Ab eo iam à Siculis, & dum ad alios per Neapolim stylium verito, pauca de multis, quæ in eius ciuitatis gratiam cōmodumque sunt gesta non præteribo. Nam in Siciliam ex ea vrbe Lainio profecturo, Neapolitana ciuitas, & Abbas S. Seuerini, apud quem is diuersatus & cōmoratus erat, coniectura ex eo facta de reliqua Societate, B. P. Ignatium per litteras obsecratur, alium ut omnino sufficeret. Redierat iam tum Romam ex Germania Bobadilla, & partim domi, partim foris operam strenuè nauabat. Hic igitur Lainij vicarius in dustræ datus, adiuncto sibi comite Michaële Ochioa Nauarro, Neapolim iter instituit. Sed cum propius accessisset, cōgnito ciuitatis consilio, quæ certum hominem ad Pontificem Maximum ea ipsa de causa, ut aliquot de Societate peteret, delegauerat, cunctatur ingressum, dum responsum affertur. Interim ipse veteres ad amicos necessitudinis functurus officio; Michaël autem ad abbatiam, quæ Capella sibi comite Michaële Cardinalis sanctæ Crucis, ut militibus Hispanis diuini verbi prædicatione consulere, diuerterit. Deinde responso ab Vrbe reddito, Neapolim intrant, & apud eisdem Benedictinos Monachos, ubi & antè Lainius, diuersantur. Hic easdē quoque ac Lainius, Bobadilla partes obire nauiter ac studiosè cœpit, & præter stas in æde sacra lectiones, Pauli Epistolam ad Romanos ter in hebdomada suos apud hospites explanare. Michaël autem ad Mariæ Virginis Annunciatæ verba faciebat. Cumque nondum haberet ciuitas, ut optabat, vnde Societati templum tecumque suppediraret, obtulit ei de habitatione valetudinarij S. Iacobi vna cum sumptibus necessarijs: quod tamen haud ita probatum est Ignatio, qui Collegium, & maiora quædam, quo melius consuleretur animis, expectabat. Quanquam enim Societatis amici Collegij desiderio ac studio certas ædes obtulerant, & suum quoque ciuitas præ se tulerat desiderium; apparebat tamen à priuatis magis, quam à Principibus & Magistratibus Collegium expectari. Paucorum igitur mensum, sed plena frugibus mora fuit. Traduxit Quadragesimā Bobadilla quotidiana dictione, concione nactus non tam frequentem & numerosam, quam elegantem ac sedulam. Fructum porro plurima te-

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

stata est confessio, cui sedula ab eodem admotæ sunt aures: idemque reuocato iam ad Urbem Michaële Nauarro, vnde & Tibur missum narrauimus, pluribus locis expetebatur. Sed operā suam vni tantum Ambrosio Catharino Minorensi Episcopo, ad eius Iustradam diocesium obtulit. Quod quidem exacta Pentecoste profectus, non Minori solum, sed vicinis etiam Episcopatibus plurima inter incōmoda, commodo fuit. Quippe quine febrium quidē inter ardores intermittebat concionibus populum inflammare, & pueros omnes Christianis præceptionibus erudire. Minori Policastrum excurrit, & inde Bisinianum, ac denique Rosanum: quibus vbi que locis semper strenuus, semper sui simulis Bobadilla fuit.

Ab Vrbe destinabantur continenter in cæteras Italiae partes, qui prædas animorum quæstusque facerēt. Et in Vmbriam quidem superiore missus anno Landinus continuabat suos Fulgini labores eodem semper ardore, eademque animi patientia, quarum confitentibus copiam à matutinis ad vesperinas, & altas noctis tenebras faciebat; idque non vno dumtaxat loco, sed pluribus, & in æde quoque maxima singulis saltem Sabbatis, sextisque ferijs flagitante Pastore: qui & Patris operam ad obeundam concusandamque diocesim suam salutariter adhibebat. Nec tamen tot in curas laboresque diuitius, lingua & orationi parcebat. Habebat stas temporibus in æde principe conciones: priuatiuam Sodalitates incendebat, inter dumque alibi pro re nata dicebat. quantis audientium motibus inde eonicijs, quod, cum in funere cuiusdam ciuis, eo quo cōsueuerat ardore diceret, populus sic exarsit; ut aliqui inter ipsam concionem exclamarent se octauo quoque die, si audire vellet, de criminibus confessuros: & nobiles quædam ac florentes ætate femine ad sua tecta reuerse vnguenta pigmentaria, quibus sua ora turpabant, fucosque, & odoratas aquas per fenestras abijcerent, cultum mutarent, & ad modestiam se ipsæ componerent: plurimæque singulis hebdomadis Sacramenta piè tractare consueverent. Ad eod in animis de morte habita in se dit oratio. Nec minor fuit ardor in viris. Octoginta iam ferme iuuenes ea tractabant Sacramenta ingenti Præfatis & parentum gaudio: ex eoque numero plerique in destinatum ab Episcopo locum prædicationis causā conueniebant. Coaluit ea turba iuuenum, quæ discipulis ferme constabat in Sodalitatem sanè frequentem, & Societatis sibi nostræ nomen imposuit. Valetudinis autem rationem adeo nullam Siluester habebat, dum nimis laboribus vigiliisque se conficit, ut ab Sodalibus S. Hieronymi, quorum vtebatur hospitio, monendus per litteras Ignatius fuerit, ut modum immodicis eius studijs adhiberet, in super eum ciuitate rogantibus, ut tam nauum hominē apud se diuitius esse pateretur. Verum satisfaciendum Carfagnanæ incolis fuit: qui degustatos superiore anno hominis mores atque labores, re-gustare iterum voluerūt, & ad pertexenda inchoata crebris ab Ignatio repetitum litteris impetrarunt. Ad hos igitur in Hetrurie fines translatus ex Vmbria, Casulæ partim cōfirmandis & perducendis ad finem cœptis, partim nouis rebus inchoandis intentus, desiderabat auxilia sacerdotum:

33
Opera Bo-
badilla
multis Epi-
scopatibus
vtilis.

34
Siluestri
Landini
apud Fulgini-
nates sedu-
litas.

35
Transfer-
tur in Car-
fagnanam:
ubi mirifi-
cè pietatem
excolit.

R. 3 quorum

quorum ipse partes obire coactus ad quotidianas diendi contentiones adiebat audiendi labores: eademque hebdomada sex septemue locis, ubi dicendo defudauerat, ibi in audiendis penitentibus laborabat. Concurrerant ex agrorum vicinitate tam multi, ut eum ter in die in suggestum aliquando compellerent, ex quo duas ultra horas, & sæpè longius dicendo progredi consueverat, ut auditorum & sicuti satisfaceret & inscitiae. Sed ne nimis diu in tam vberi & copiosa messe messorum expeteret, sacerdotes è circumiectis Carfagnanæ oppidis nouem, ad gratiam & voluntariam Sacramentorum administrationem excitauit. Qui cum omnes in eam rem sese Domino consecrassent, quatuor super hæc è piæ contemplationis exercitatione digressi, statuerunt se Ignatij disciplinæ imperioq; subijcere. Quos tamen, cum suæ quisque curiæ non sine laude præflet, visum est è re diuina ab ea procuratione non amouere. Sanè eos ita Siluester instituit, vix ut Societatis sacerdotibus in animarum causa studioque concederent. Quorum prudentia ac religione fiebat, ut dum sceneratoribus peccata retinet, nec eos optata cum absolutione dimittunt, feneratorandi consuetudo vndique tolleretur. Virginum quoque cœnobium Siluester extruendum curauit, templique fundamenta, ipso Natali Virginis die iacta sunt, P. Ignatij in primo lapide nomine inscripto. Quibus Casula rebus, alijque plurimis bene gestis, Camporegianum se Siluester contulit, ne ipsum quidem id temporis ab hæresibus in tactum: quibus infecti sacerdotes ex eo quidam, medicique nonnulli, cum de Patris cognouissent aduentu, obuiam ei velut officij causa prodierunt, & illato de iustificatione sermone, cum Pater sine benefactorum societate comitatuque negaret satis esse ad gloriam fidem, furere illi atque insanire cœperunt, & ne apud se ea docturus accederet minitari. Pater tamen diebus aliquot interpositis, eò fidenter accessit, totaque apud eos hebdomada tanto ardore contra hæreses verba fecit, ut audaces, & nimium animosos hæreticos ingens terror inuaserit. In ijs medicus quidam, qui non vna tantum laborabat infania, sed ad ceteras adiungebat impietatem in Cælites, quos suo cultu ac veneratione spoliabat; ad Siluestri vocem in eos pauores ac formidines incidit, seu conscientia mordente, seu iudiciorum periculo deterrente, ut conscensa mula cursu incitatissimo sese fugæ mandarit. Eo cursu cum bestia deficeret, nec ferre equitem defatigata iam posset; egregius medicus, qui ex sectæ disciplina didicerat suo cultu fraudare Cælestes, in mula discrimine modò hunc, modò illum Cælitatem inuocabat: facillè ut appareat, quanta sit vis institutionis auitæ, & Catholicæ educationis, qua vel ab inuito vocem veritatis extorquet. Hic & multos Siluester hæreticos ad Catholicum dogma reduxit, & multos lapsantes coërcuit, ut etiam sacerdotes nonnulli, qui sanctam Quadragesimam adipatis escis, & voranda carne fœdauerant, postea ieiunium quartæ feriæ sibi met extra Quadragesimam imperarint. Cursabat huc illuc animarum prædæ semper inhians sine defatigatione sacerdos, & quocumq; ingrediebatur, inflammabat omnia. Exhibant ad eum de pagis at-

36
Auxiliares
sibi comparat
sacerdotes.

37
Camporegianum
inuauit.

38
Hæreticus
in formidinis
Sanctus
inuocat,
quos autem
negabat
colendos.

que oppidis summi, medij, infimi, & sese ac sua liberaliter offerebant. Quin ex itinere rogabant illum oppidorum incolæ flexo poplite, ut ad se quoque diuerneret, ferio polliciti se conuolutores vniuersos ad confitenda peccata, & in rebus omnibus imperata facturos. Longum sit enumerare quàm multa in oppida Sacramentorū vsum induxerit, quàm multos peragravit & permutaric pagos. Tribuebat autem ei tantam vim Deus auctoritatemque, ut eum populi sacerdoteseq; perinde venerentur ac colerent, siquæ eum de rebus negotijsque consulerent, ac si eorum Pastor & Episcopus esset. De Carregio magno sanè oppido, non reticebo: cuius admirabilis & inuitata mutatio fidem fecit, quàm præsentem medicinam perditis moribus clementissima Dei manus attulerit. Pessimè est initio ab oppidanis exciprus Pater, & inter dicendum identidem interturbatus, ut etiam è media cõcione digressi nonnulli crebris lapidibus templi valuas non dubitarent appetere: alij autem dicenti usū & clamoribus perulenter obstreperent, animique potiùs gratia, quàm proficiendi studio ad eum auscultandum conuenient. Postea concionibus octo dierum continenter habendis, & quidem vno eodemque die nonnunquam binis, versa est impietas in pietatem, risus in lacrymas, strepitus in silentium: & ad primos auroræ radios ad eum audiendum auidissimè concurrebant; admonito pridie præconis voce populo, prima ut luce coiter ad eum, propolitaque pœna si quis violasset edictum. Concionum Landino siluam B. N. Patris exercitia, quæ prima continentur hebdomada, suggerebant. In his totus hærebat & habitabat: his suos ille auditores exterritos facillè ad penitentiam reuocabat. Euocandi fuerunt è vicinis locis sacerdotes aliqui, qui penitentibus operam darent: nec tamen penitentium turbæ fieri satis audiendo poterat. Præcipuus eius vocis fructus armorum finis fuit, & pax grauissimè alata discordijs. Nam cum frequens esset in oppido commota seditio, caedes quinque & quadraginta patræ iam erant, in ijsq; sacerdotum trium, tanta impunitate ac licentia, ut per sacras ædes ad aras vsque stricto gladio volitaret armati. Discedebatur in partes duas, & suus quisque dux parti signiferque præibat. Rem propè desperatam odiorum & acerbitas & diuturnitas faciebat. Trigesimum quippe simultates iam tenebat annum tanta obstinatione factionum, ut nec Ferrariensis Ducis auctoritate placari, nec clarioris cuiusquam viri possent studio industriaq; leniri: quantis rei familiaris incommodis, quanta verò animorum iactura damnoque, qui torannos Sacramentorum bono sua se voluntate fraudarent, facilius est existimare, quàm dicere. Non tulit diuina clementia, ut essent irriti Siluestri conatus: sed pondus attulit verbis hortantis, ut in animis infixæ discordiarum partium duces ad pacem flecterent. Quos ut Pater animaduertit à concordia non abhorere (significauerunt enim controuersias omnes eius se arbitrio permissuros) non dubitauit de superiore loco in frequenti conuentu alterum è ducibus suo nomine compellere. Is Ioannes Corfius appellabatur, qua subita Corfius appellatione percussus, ex ipsa concione respon-

39
Studia
plurimè
2a Siluestri

40
Carregio
enclisi.

41
Vnde concionum
natura
Lan-
dino.

42
Pax in
inter
Carregio

dit, Quid mi Pater imperas? cui Pater, Vt cunctis, inquit, inimicis tuis ignoscas, vicissimque ab eis, quos ipse lacefferis, veniam petas. Ad hanc ille vocem tanquam à Deo missam, ferrum, quo erat succinctus, confestim abiecit, & humi stratus pacem supplex inclamat. Hunc ex vtraque factione imitati reliqui, ipsi quoque pacem ingeminant, pacem postulant. Tum ad eos se Siluester è suggestu demittens, singulisque vt se imitarentur, admonitis, à ducibus osculandi & amplexandi initium facit, aliosque deinceps eodem pacis osculo, & caris amplexibus excipit. Præcurrente ex vtraque parte secuti sunt reliqui, mutuisque sese osculis & amplexibus profecuti, eo animi sensu, ea amoris significatione, vt præ gaudio lacrymæ vbertim fluerent, & ora sibi vicissim, vultusque rigarent. Maximis in miraculis res est habita; vt qui paulò antè tigris in instar atque leonũ mutuum sanguinem sitiabant, postea verbo Dei agnorum in morem mansueti, mutuis inter se studijs officijsque certarent. Admirationem sanè cæteris oppidis peperit tanta oppidi commutatio. Quin oppidani ipsimet admirati, ne qua tam singularis beneficij memoriam obliteraret obliuio, notandum diem pacis atque concordie ad anniuersariam gratiarum actionem, tanquam solennem & festum in posterum decreuerunt.

44
Paschasij
res Bononiæ
ac Meldula.

Bononiæ Paschasius agebat, vbi precandi meditandi; vijs suo more tradendis, nulli non hominum generi consulebat, & quidem tam assidua opera penitentibus, vt in eis excipiendis partem etiam consumeret noctis. Quotidie porro Summam officiorum, quam appellant Angelicam, sacerdotibus explanabat: in propinqua etiam excurrit, componenda pacis gratia primarios ac nobiles inter viros eam que diu alijs frustra tentatam assiduis conatibus atque vigilijs Deo obsecundante cõposuit. Ad hæc Rodolphus Cardinalis Carpenlis Meldulam profecturus, quod ei erat paternum oppidum, ad pueros ac multitudinis catechelum, eum sibi comitem voluit. Verum postea reuocantibus Bononiam occupationibus, Carpenlis nomine ad Ignatium scripsit, vt opera suæ vicarium, & qui bene cõceptis inlisteret illuc mitteret. Missus est referente Paschasio, Stephanus Capunsfacus Aretinus, qui valetudinis causa profectus in patriam, varijs in officijs atque muneribus suam erga proximos caritatem industriamque declarabat. Studia litterarum, vt ætas illa ferebat, & exiguus numerus Sociorum, satis tum Bononiæ, tum Patauij calebant, & præter publicas scholas, quas nostri adibant, habebantur vtrobique priuatæ, præsertim quæ ad Humanitatem informabant, exercitationes. Ignatius autem adeo erat de nostrorum in litteris progressionis sollicitus, vt eorum ad se iuberet epistolas nondum castigatas à magistro transmitti.

45
Stephanus
Capunsfacus
Aretinus
Meldulam
missus.

Ferrariæ distinebatur solitis muneribus Iaius, & præter Ducis ac filiorum curam, quorum excipiebat per interna tempora confessiones, multam sui nobilibus copiam, multam populo faciebat: quem cum ad penitentiam seu matutinis concionibus, seu pomeridianis prælectionibus excitasset, postea ad partam prædam è suggestu descendens, sine vlla interpiratione laboris in destinatum confessionibus sellam se coniecit, &

46
Ignatij
cura de
litterarum
Sociorum
profectu.

tantum audiendi sedulitate atque constantia, vt diu interdum inde auelli non posset. Nec licebat ei vel inter acerrimos frigoris morsus, & cadentes è celo niues à facta vacare dictione assiduitatè iam auditoris expecto, qui cæli contemptis iniurijs ad vilitata pabula recurrebat. Multa alia de Iaiò, si farietatem officiorum similitudo non pareret, dici possent. Quamquã interdum subit vereri, ne turpe sit siue scribentem, siue legentem ea, exfatiari, quibus nunquam expleta est gerentium industria. Veronæ Salmeron inuisitato conuentu sacras Litteras explanabat, varijsque in locis atque cõnobijs sæpè dicebat. Quamquam autem à plerisque perattentè ac beneuolè, vt erat solitus, excipiebatur; non deerant tamen perditorum hominũ voces, & quorundam hæreticorũ conuicia, quibus verberabatur interdum. Is ab eis Romani Pontificis adulator appellabatur: qui cum vera, & quæ credenda sint nosset, ea tamen non audebat effari. Quorum ille vulnera dum curare pro vitibus studet, totis in eos misericordie medullis atque præcordijs commouebatur. Sed discendum Bellunum fuit Iulij Antistitis electi rogatu ex illustri Contarenorum familia. Cuius quidem postulationi priusquam Ignatius annueret, beneficium censuit S. Trinitatis Priorem Lipomanum commonefaciendum: quo admonito atque consulto, profecturus in eam Salmeron ciuitatem, quam per acerbis inter se odijs dissidere cognouerat, pie præsidia precatationis ab Ignatio postulauit. Est Bellunum Venetæ ditioris vrbs antiqua & nobilis in Carnis. Hic Salmeron dicere instituit frequentissima multitudo: priuatæ colloquutiones adhibuit: compluribus precandi vias & cõtemplandi dedit: nec aliquid intermisit, quod ad castiganda vitia, pietatem insecendam, & tollenda funditus odia pestineret. Admirationi hominibus erat nouum genus dicendi: & eam demum statuebant veram atque germanam esse Euangelij prædicandirationem, qua plenus ardore ac sapientia Salmeron utebatur, & qua fructus percipiebat vberrimos ac presentissimos: vt negaret populus iam inde à Bernardini Senensis vii sanctissimi concionibus, fructus illis exitisse maiores. Declarabant iræ restinctæ iam flagrantissimæ, positi errores opinioneseque prauissimæ, Lutherani combusti codices, honos redditus Sacramentis, Quadragesimæ ieiunia, quæ iam propemodum obsoleuerant, renouata, adstricta virginum disciplina, quæ parentum erat culpa solutior. Denique alia id genus complura gesta.

47
Iaius Ferrariæ
claustrum
claustrum.

Sed hæc primo Salmeronis aduentu: nam paucos post menses, priusquam in Germaniam ex Ignatij præscripto se conferret, huc iterum se recepit, vbi complura eiusdem generis, obeundis finitimis præsertim pagis, in rem Christianam Catholicamque gessit. Porro constituerat Ignatius hoc ipso tempore Salmeronem in Germaniam vnà cum Iaiò Canisioque destinare. Quorum hic è Sicilia nuper accitus venerat, ille Ferrariæ apud Ducem Herculem residebat. Missis causa Bauariæ Dux fuit, acerrimus Catholicæ religionis vindex Guilielmus, qui dum suæ ditioni nationique consulit, memor ingentis desiderij, quod Ingolstadtij reliquerat Iaius, quantumque è aucto-

48
Veronæ Salmeron.

49
deinde Belluni.

50
Frugifera Salmeronis ratio concionandi.

51
Salmeron, Iaius, Canisius Ingolstadtum destinantur.

R 4 ritatis

ritatis & beneuolentiæ in ijs Germania partibus sibi ipse conciliaflet; tres à Pontifice Maximo de Societate Theologos, qui in Ingolstadiensis Academia sacrarum Litterarum scientiam traderent, & in ijs nominatim Iaium impetrauerat. Id cum Pontifex significasset Ignatio, Ignatijs quos nominatim delegit: ac, ne Dux Hercules repugnaret, qui multum ac libenter utebatur operâ Iaij, cum Cardinali Farnesio egit, vt & propinquum suum Ducē de ea profectioe per litteras admoneret, quo æquiore animo pateretur ab sese Iaium ad tempus abesse, & Iaius ipsi profectioem illam Pontificiis nomine proprijs litteris imperaret. Facta à Duce potestate Iaius ac reliqui duo ex Ignatijs præscripto conuenere Bononiam, in eo nobili Gymnasio, quò plus apud Germanos, præsertim hæreticos, haberēt auctoritatis, Doctoris gradus ac titulos suscepturi. Cardinalis autem Ioannes Maria de Monte, qui postmodum ad Pontificatum euectus est, & legatione tum Apostolica fugebatur, id Episcopo Catharino negotij dedit, qui duobus adhibitis ex sua familia Doctoribus, cum doctrinæ fecisset periculū, & positis pridie quaestionibus cumulatè satisfactum esset à Patribus, die B. Francisco sacro, Doctoris eos insignibus honestauit. Eo decorati iudicio vocabuloque, Tridento in Germaniam iter instituunt; quò cum essent ingressi, à Tridentino primū Cardinali sua in vrbe, deinde ab Augustano Dilingæ omni officio & humanitatis significatione excepti sunt. Et hic quidem summum erga Patres studium affectumque animi illacrymando testatus, Canisium optauit ad Dilingani Collegij, quod suis sumptibus inchoauerat, administrationem & curam; tamen de Societatis Collegio mentem nondum susceperat. Pergentes porro Monachium Bauarię Ducis officiosis litteris commendauit. Dux verò ipse beneuolentiæ studio nemini inferior, caris amplexibus, & summi amoris exceptos iudicij Cancellario suo Leonardo Eckio, verbis grauissimis commendauit. Hoc ab initio vir præstantissimus Eckius peramicus factus est nostris, & talem se in posterum prætulit. Haud minoribus deinde plausibus Ingolstadium Patres ingressi tota ab Academia, quemadmodum ab ipso Duce in mandatis acceperat, excipiuntur. Nam & Mauritius Episcopus Aisterensis, qui idem Academiae illius Cancellarius est, & Doctores omnes atque Magistri ad eos consalutandos in diuersorio summo consensu prodierunt; habitaque ab eorum vno plena gratulationis est oratio, cui subitò & eleganter omnium nomine à Canisio responsum est. In eodemque hospicio, cum conuiuium apparassent, vnà omnes epulati sunt. Postero die in Collegium, quod appellant vetus, cum honore ductis, sua cuique habitatio percomoda cum instrumeto biblico & domestico assignatur. Salmeron Apostolū Paulum, Iaius Dauidicos Psalmos, Canisius Magistrum sententiarū explanandos susceperunt. Dicendi initium vi. Kalend. Decembris à Salmerone & Canisio (namque Iaius in ea Academia iam notus scholam suam in instantis anni primordia distulerat) orationibus æque doctis ac gratis factum est: vt doctissimi quique typis vulgandas esse contenderent. Et adfuit chorus pulcherimus sapientū, vniuersa Acade-

mia, quæ & subinde honestissima sua de Patrum eruditione iudicia hisce verbis expressit, ac typis quoque vulgavit: Nuper quantam lætitiā ceperimus omnes ex aduentu trium Theologorum, Claudij Iaij, Alfonso Salmeronis & Petri Canisij, vix dici potest. Quorum præsentia non solum famam de ipsis excitatā non minuit, verum etiam augeat. Quorum singularis in sacrosanctis studijs scientia, tum in omnibus disciplinis exercitatio, postmodò sanctimonia vitæ expectationem omnium, eamque maximā non solum æquat, verum etiam superat. Hoc illius nobilissimæ Academiae de Patrum aduentu iudicium fuit. Qui quidem plurimum etiam gaudij finitimis Episcopis attulit: quorum sapē fuerat conatus & contentiones inanes, tum diuinæ scientiæ studia, quæ propter sectarios contempta facebant, erigere frustra tentarent. Cum autem sacerdotum penuria ad Seminarium Theologicum excitandū Episcopos perurgeret; prudenti consilio Bauariæ Dux fecit, vt ad Ingolstadiensis Vniuersitatis instaurationem Ecclesiæ Decimas à Romano Pontifice in triennium impetraret; primoque anno florenorū millia duo & viginti collegerat. Verum cum Philosophiæ fundamenta deessent, quæ constantes ac sedulos sacræ scientiæ præpararet auditores, nec suus dum honos disciplinis Theologicis haberetur; haud lætas admodum fruges nostrorum docendi labor polliceri sibi poterat. Itaque consulto precibus Deo ad Eckium Cancellarium referunt de condendo Societatis Ingolstadij Collegio. Quod cum Cancellario mirifice probatum esset, tum primū in vniuersa Germania id agitari cœptum est, quamuis alia alibi varijs de causis, maxime ob Ducis Guilielmi, qui item rem vehementer probabat, ac mox Cancellarij quoque Eckij obbitum, condita & excitata sint prius.

Patris tredecim ferè de Societate in Longobardorum Collegio Rectore Viola, partim contubernaliū, partim Burfarum nomine (vt appellane) sua familia dissimulata, debebant. Sed cum ea habitandi ratio Religiosis institutis minime esset accommodata, egit cum Antistite Claramontano Guilielmo à Prato Viola de proprijs ædibus comparandis. Is pretium obtulit sexcentorum aureorum. Sed cum nihil aptum tota in Academia vel moderato pretio reperiretur, & regius insuper expetendus esset assensus, alia initio ab Antistite ratio est: vt, dum ædium se facultas offerret, de sui Episcopatus habitatione in via citharæ comoderet. Ita domesticis incommodis aliqua ex parte consultum est. Paupertatis porro patientiam conuiciorum tolerantia cumulabat, quibus à multis, & ijs quidē Theologorum numero verberabantur. Erat in ijs magni nominis Doctor, qui Societate negabat duraturā esse diutius, & fatius esse dicebat pecuniarum subsidia in obuios erogare medicos, quam in Iesuitas effundere (iam tum enim cœperat hoc nomen audiri.) Alij alias contumelias ingerebant. Nimirum hoc solenne & antiquissimum Deo est, (quod inculcandū est sepius) vt rebus asperis suos exerceat, & tanquā viuos celestis ædificij lapides hic expoliat & elaboret. Boni autem illi milites Christi, quam & rerum premebantur inopia, & hominū utebantur inuidia; tamen & Sodalium numero,

52
Bononia
Doctores
creantur.

53
Excipiuntur à Bauariæ Duce per humaniter.

54
Ingolstadij
docere in
Academia
incipiunt,
maximo
cum assensu.

55
Parisijs
copiata.

56
Incipiunt
simul conuenire
in comensu
dato de
illis degerit.

& vbertate spiritus augebantur. Euocauerat ex eis ad Vrbe quatuor, vt in Siciliam mitteret, Magistros omnes Ignatius: quorum in locum totidem continuo alij, quos Euerardus Mercurianus exercuerat, successerunt: eodemque propendebant alij complures, nostrorum non tam præceptis & oratione permoti, quam exemplis ac splendore modestiæ. Quocirca die Præsentationi B. Virginis sacro idem Sociorum numerus in montem Martyrum (est autem is locus excitandis animis imprimis aptus) ad instauranda ritè vota conuenit. Cui spectaculo cum præter spem opinionemque nonnulli affuissent externi Societatis amici, magna & ipsi voluptate animi sensuque sunt capti. Multa autem quæ prima illa desiderabant inuita, vt stabile domicilium, vt ædem sacram, vt Constitutiones ac leges, quibus Religiosa disciplina foueretur ac viget, hæc abundè supeditabat ardor spiritus, qui penes eos erat. Idem ardor paucos illos habebat, qui Colonia & Luanij comparandis sibi litterarum subsidijs infudabant. Quorum sæcunda exempla vberem atque eximiam sobolem Societati pariebant.

In Hispania quanquam Salmantica nondum satis constans redierat ex superiore tempestate tranquillitas, frementibus adhuc & subinde mordentibus aduersarijs; tamen & officiorum perseverantia in proximum quemque, & recentibus Strada concionibus cum aduersariorum maledicentia repressa, tum vulgo magis perspecta Societas. Florebat per id tempus in Batica sanctitatis & eloquentiæ Apostolica nomine, totaque celebrabatur Hispania Ioannes Auila, experientissimus virtutis magister, idemque scriptor egregius: cuius quantum voci eius provincie ætati que populi, tantum stylo posteræ totius penè Christiani orbis debent ætates. Hunc Ignatius pro ea caritate, quæ sanctorum inter se animos necit, edocendum putavit de Salmanticensibus turbis, quidque ipse pro maiore Dei gloria prouidendum contra censuisset; allatis vndique ex sanctis Patribus atque Doctoribus testimonij ostendens, prorsus fuisse curandum, vt fama huius Ordinis, quæ necessaria est causas animarum tractantibus, quantum fieri posset, integra seruetur. Quibus litteris Auila peramanter & officiosè rescripsit, Dei donum & munus prædicans, quod sibi ab ipso iam inde Societatis ortu intelligere ac sentire datum esset, id manifestè diuinæ sapientiæ opus esse, magnamque eius, cum in eos, qui Societati se adijcerent, tum in ceteros, qui per eam in virtute erant profecturi, misericordiam atque elementiam. Probauitque consilium B. Patris, vt ab Sede Apostolica præsidium aduersus eos, qui diuino operi se opponerent, peteretur, quò eorum fianentur ora, qui sermonibus suis, siue recta ex mente profectus, siue peruersa, in suspensionem illud vocarent. Verum tamen nunquam post conditum orbem, non fuisse virtutem quæ exerceretur, ac vitium quod exerceret. Nec tam celesti Domino placere famulos suos rebus præclare gendis, quam aduersis alacriter & cum fiducia perferendis. Atque alioqui verus à simulo seruus quo interinosceretur, inquit, nisi præsto sit, quasi lapis Lydius, infectatio? Aquila pullos

suos obiectu solis explorat, metalla argentarij cotricula, Christus famulos suos receptibiles camino humiliationis. Denique qua via caput præcessit, hac subsequendum est membris. Quæ ideo libenter commemoro, quia ipsa in hac sancta Societate fieri confido. Hæc & id genus multa ad Ignatium Auila, qui sub idem tempus suis litteris Antonij Cordubæ, qui Comitis de Feria frater erat, benevolentiam, & sincerissimum in Societatem amorem confirmauit & auxit; vt eam denique biennio post Antonius non dubitaret amplecti. Hic enim cum multa & varia spargi Salmantica in vulgus de hoc cætu audiret, Auilam sibi consulendum putauit, quemadmodum nostris cum hominibus sibi agendum esset. Is autem semel atque iterum ad eum de Societate summa cum laude rescripsit, cohortatus hominem vehementer, colere vt eam pergeret, eiusque se instituendum præceptis sine dubitatione committeret. Atque cum ipsemet ex eius vtu multum se in anima boni commodique cepisse profiteretur, maiora ne expectaret experimenta diei, nec se in utili cunctatione data à Deo opportunitate subitæ mortis interuentu priuaret. Quid multa? Præstans hic doctor actorque virtutis vsque eò erat noster, & tam præclare de hoc Ordine sentiebat & loquebatur, vt affirmaret, nihil se tam dolere, quam quòd per ætatem & valerudinem ei sese adiungere cum eius vtu fructuque non posset. Discipulos tamen suos ad illum, quorquot posset, summa voluntate missurum. Collegium quoque in vrbe Bæza, vbi disciplinæ tradebantur omnes, cuius ipse auctor fuerat, persuaserat Societati dandum, & aliud item in vrbe Xerez Ignatio obrulit. Tametsi neutrum B. Patri visum est ea tempestate, cum munera essent multa, quæ de Sociorum paucitate multos occuparent, cum opere pretio suscipi posse.

Ad Stradam vt redeam, vt erat in eo singularis illa, quam sæpè dixi, dicendi facultas, semel auditus in æde S. Martini adeò populum permouit ac cepit, adeò suo ex ore suspendit, vt ad Quadragesimæ conciones continuo sit à Parochis postulatus. Eo dicente excusæ sunt inanes è pectoribus suspiciones, Socijque deinceps & ad consilium, & ad Sacramenta fidentiùs adhiberi cepti. Versa sunt maxima ex parte in amorem odia, in existimationem contemptio, & in clarissimam lucem atra animis omissa caligo. Dixit in æde sancti Martini ter in hebdomada, vt mos est loci, tam densa hominum turba, vix vt eam vllius ædis amplitudo caperet: surgendumque bene manè cuique esset, ne subsellijs occupatis, loco idoneo excluderetur. Excipiebatur eius oratio fletibus magis atque singultibus, quam admurmuratione & plausu. Adeò vndique spirabat ignem, & permiscebat cuiusque præcordia. Par deinde tantis motibus fructus, qui cum in omni hominum genere præstantissimus apparebat, tum in eis, qui rebus relictis humanis in cænobia discedebant. Horum centum amplius fuisse numerus perhibetur. Tanta autem contentium vis affluxit, vt, cum satis aurium præberi nullo modo posset, rogandi complures fuerint, suos vt Parochos alioiue sacerdotes adirent. In placandis & leniendis iris haud minus efficax vox eius fuit.

Vt

57
Domi ex
pla via.58
Hispania
vii.59
Ioannes
Auila ma
gnus virtu
tis magister
Societatis
perstudiosus
& comm
mendator.60
Auila de
aduersarijs
tolerandis
sententia.61
Dolet Auila
sibi non
esse ætatem
Societatis
idoneam,
mittit tam
men ad eam
discipulos
suos.62
Concionum
Strada fru
ctus Salm
antica.

63
*Obscurata
 dissidens
 peccata
 humilitate
 &
 lacrymis
 suis emollis*

Ut imitam ceteras, gerebant duo quidam iras ad-
 uersus alium, unde laesi erant, obstinatissimas: &
 alter alterum acuebat & stimularat ad eadem;
 praesertim quod horum alter fœdum in ore vul-
 nus acceperat, nec deleri nota illa poterat, nisi
 sanguine percussoris. Clausæ erant monentibus
 aures, & velut spinis vndique circumseptæ vo-
 cem pacis non admittebant. Accessit Strada ro-
 garus, & cum sensisset eos monitis obdurescere,
 læsorum ad pedes accidit, personamque læden-
 tis indutus profusus lacrymis, En ego, inquit, ille
 sum, qui læsi: ego qui iniuriam feci, sed delicti veni-
 nam peto, sed pacem postulo per Christi crucem.
 Non diu his lacrymis supplicibusque verbis vsus
 est Strada, cum eorum diu scissæ sunt petæ, & eam-
 dem illi vim lacrymarum ac copiam profuderunt.
 Tum demum pacem ac veniam, quasi quodam
 pudore suffusi attoniti que dederunt. Ita peruica-
 ciam inusitatam inusitata quoque conciliandæ
 pacis ratio superauit. Discessurus porro Complu-
 tum Academiæ rogatu verba fecit in sacello pu-
 blici Gymnasij in tunere Magistri Vegæ excel-
 lentis è Franciscana familia Doctoris. Et quan-
 quam diei non plus spatium sumperat ad dicen-
 dum, ita tamen selectissimis auditoribus se pro-
 bauit, vt superiorum concionum iudicia nouo iu-
 dicio confirmaret. Eius desiderium Sodales no-
 uem, qui Salmanticæ remanserant, leniebant,
 praesertim Doctor Michaël Turrianus, qui & ti-
 ronis & veterani partes pari propè cum laude ge-
 rebat. Nam & ianitoris coqui que muneribus, vir
 tota vrbe notissimus magna animi summissione
 præerat, & manu sua domesticorum omnium ster-
 nebat lectos, fœdesque verberat, mensæ vltimus
 accumbat: & quacunque se dabat Religiosæ
 humilitatis occasio, cõlectabatur auidius. Cum-
 que se ad proximos conuertisset, faciebat ad vin-
 ctos, carcere que inclusos persape verba, & eo-
 rum confessionibus sedulas aures admouebat:
 eorum egestati, causis, iudicijs, quoad poterat &
 licebat, vigilantissimè consulebat: vt iam ab ijs
 haberetur loco numero que parentis. Afflictis, &
 mœtore percussis nullo loco deerat, nullum præ-
 termittebat consolationis genus. Reos, capitif-
 que damnatos, vt pio & forti animo graderentur
 ad mortem, omni verborum prosequeretur officio,
 omni studio confirmabat. Eodem caritatis
 ardore ijs, quos in suo lectulo morbus extingue-
 ret, solatio erat pariter & auxilio. Quo ex nume-
 ro iustitiæ publicus administer, qui octauum iam
 annum factò cum vxore diuortio, capitali scelere
 se deuinxerat, cum medicinam Sacramenti perti-
 nacissimè instante morte respueret, imò contra
 monita diuor factus, in Caelites maledicta iacta-
 ret; ad extremum Turriani operâ longas Deo pre-
 ces, & suas, & Sociorum identidem adhibentis,
 manus dedit: collectum que torannorum secle-
 rum exitiale virus per confessionem vomuit, ne
 mors mortem exciperet, & eò raperetur infelix,
 vbi horrendis maledictis, & perpetuis gemitibus
 omnia personant.

64
*Compluti
 summa
 paupertatis
 angustia.*

Compluti Villanoua, qui ceteris præerat, non
 sine magna tolerantia laude rem animorum cu-
 rabat. Erant ei ferenda non modò summæ pau-
 pertatis incommoda, verum etiam hominũ odia
 & obreccationes inuidæ. Ac paupertas quidem

tanta erat, vt cum Petrus de Silua Societatis no-
 stræ sacerdos morte obita efferendus esset, sacer-
 dotalem eius funeris cultum domestica negaret in-
 opia. Quod admiratus ex Franciscana disciplina
 vir pius, feralia quædam amacula sacerdotali de-
 cora personæ sponte attulit. Ab suo nimiram du-
 ce B. Francisco impulsus, cuius Silua perstudio-
 sus in omni vita fuerat. Non deerat tamen inter-
 dum liberalis hominum misericordia, quam di-
 uina benignitas excitabat. Venerat Alfonso Ra-
 mirius de Vergara Complutum, vir cum litterarum
 eruditione clarus (erat enim Doctoris titu-
 lis insignitus) tum splendore familiaris, qui Re-
 ctoris munere in Complutensi Academia summa
 cum laude perfunctus, Conchenis Viscitator E-
 piscopatus, & sacrae Inquisitionis lectus est consi-
 liarius. Hic igitur Compluri cum ex itinere sub-
 stitisset, multa de Societate, quam nondum no-
 uerat, audiuit. Vt autem quid genus esset homi-
 num suo vsu perdisceret, agere cum Villanoua
 cœpit. In quo cum præclara quædam diuinæ gra-
 tiæ munera perspexisset, quamuis ille necdum sa-
 cris initiatus, necdum Philosophiæ fines esset e-
 gressus; orsus est paulatim intimos ei sui pectoris
 aperire recessus: admiratumque in sese regendo
 viri prudentiam, & scientiam planè cœlestem (ap-
 parebat enim in eius consilijs atque præceptis
 pondus quoddam, lumenque diuinum) exarsit
 acriter ad exercitia. In ijs dum dies octo Villano-
 ua magistro se continet, tanto est animi sensu vi-
 tæ vniuersæ peccata confessus, vt nulla vnquam
 ex confessione meminere se hausisse maiorem.
 Qua in exercitatione, vt etiam cetero vitæ cursu
 Villanouæ virtutibus captus, auelli scilicet ab
 eius latere Societate que non poterat: tamen
 non deerat viri graues, qui tantam nouis cum
 hominibus familiaritatem non probarent: quod
 dicerent in discrimen vocari nomen & famam, si
 quid alienum à bonis moribus aliquando in no-
 uo illo hominum genere deprehensum esset. In-
 terim ille dum res propius inspicere, animaduersa
 paupertate nostrorum, quine proprias quidem
 haberent aedes, sed incoherens alienas; misericor-
 dia adductus rem suam nummariam omnem, quæ
 ad aureos ascendebat circiter octingentos, vnde
 domicilium sibi stabile compararet, ad Villano-
 uam misit: sed eam, quam plurimis actis gratis,
 Villanoua remisit, conscius hominis egestatis,
 qui sibi vel de viuo detraheret vniuersa, vt Socie-
 tatis subueniret inopia. Eam rem Vergara sus-
 pexit: ac tum quidem quieuit: postea verò plus for-
 tunatum adeptus, & Ecclesiæ quibusdam bonis
 auctus, haud immemor Societatis nostræ suavit
 Villanouæ, cum Compluto discederet, vt aedes
 alias conduceret haud ita ab Academia remotas,
 & pretium vltro promisit. Paruit tum Villanoua:
 sed cum anxius hæreret, quod ille Complutum
 ferius rediret, non sine euidenti Dei prouidentia
 statim nactus est alium, qui item pecuniam loca-
 tori dandam sibi sponderet. Is erat Iacobus Mar-
 tinius spectatæ virtutis Aduocatus eximiaque
 doctrinæ, qui quod liberaliter sponderat, postea
 pari fide ac religione persoluit. Eius amicitia
 beneuolentiæ que in hanc familiam hæc fuerunt
 initia. Lectitabat is continenter sacrosanctum
 Christi Euangelium: idque non tam manu, quam
 mente moritur.

66
*Alfonso
 Ramirius
 de Vergara
 conciliator
 qui deinde
 Compluti
 Collegio
 pariter fuit*

69
*Conciliator
 etiam ing-
 nis Adu-
 catus Iac-
 bus Marti-
 nius, spiritus
 item de
 Compluto
 si Collegio
 moritur.*

mente & cogitatione versabat. Qua in contemplatione defixus, valde auebat expressum in humanis moribus cernere, quod cernebat in charis, & vitam aliquam intueri persimilem vitae Christi: quae cum nihil haberet extrinsecus singulare, nihil in visu cultuque praecipui, esset tamen intus solida virtute referta. Angebat illum & raris admodum Sacramentorum vsus, hominumque tanta socordia, vt ante pedes posita tot adiumenta salutis caeci miserique negligerent. Hinc oculis subinde conuersis in nouam Dei familiam, videre sibi visus est eundem in ea finem, eademque ac Christo studia proposita; & tamen communem ab ea cultum & victum, communem etiam conuictum extrinsecus adhiberi: ab eademque Sacramentorum crebriorem vsuum ad mores pristinos reuocatum. Hoc igitur illi hunc Ordinem mirè conciliauit: hoc ei primas quasi fores aperuit. Interim Vergara, cui Socij Complutenses admodum cordi erant, Villanouam Toletum aduocat: vbi domini, qui Compluti domum vendere habebant in animo, versabantur; & simul aureos in eam mille liberaliter assignat. Earum aedium extremo anno inita est à Societate possessio, quae eo ipso fuere in loco, vbi etiam nunc sedem habemus. Odia verò hominum, quanquam Compluti quidem in Societate non erumpentibus (erant enim ex ipsa Academia, qui nostris tacentibus, ea frangerent, & nascentes subinde sermones obtunderent) vagabantur tamen impunè per loca finitima, & de suggestibus spargebantur in populis, vt multam pro Societate loqui, cum eaque congregari vix auderent. Quin viri sapientes & nostri nominis amantissimi, tot adducti sermonibus, etiam ipsi in nostris institutis, & his vitae rationibus haesitabant. Ecce autem primis illis rumoribus auctoribus aliquantum repressis, studuit aliunde Satanas luminibus noui coetus officere. Sacerdos quidam Ferdinandus Barrasas nomine fictis quibusdam pietatis indicijs, & externa significatione modestiae, magnam sibi sanctitatis opinionem famamque collegerat. Quo velut hamo captus muliebris sexus frequens ad eum confessionis causa concurabat, cuius ille vicissim vsu familiaritateque pellectus, multa turpiter ac flagitiose patrauit. Quae si emanarent, (vt plerumque solent) ne ab hominibus crederetur Societatis cultum, & quemcunque alium motum & statum poterat, imitabatur, vt vnum aliquem de Societate ipsa sese populo vendidat. Hac simulatione multos in eam opinionem impulit, multos in fraudem induxit. Cuius opinionis confirmandae gratia roto biennio à Villanoua contendit, vt in Societate sibi locum daret. Villanoua quanquam hominem funditus ignorabat, nec erat necius, qua sanctitatis fama in ea vrbe floreret, ex altera verò parte tanta laborabat Societorum operarumque penuria, vt ne sacerdotem quidem, qui domesticorum exciperet confessiones, haberet; tamen diuino propè admonitu, vt declarauit euentus, nunquam adduci potuit, vt Barrasas postulationi concederet. Cuius effusa in omni intemperantia libidines, & turpissima vita; tot simulationum inuolucris reclusa diu latere non potuerunt. Marrona quaedam honesta, de Societatis existimatione sollicita, cum

contaminatos hominis mores & suspicionis odore sensissent, & mox etiam non obscuris compertissent indicijs; Villanouam & eius socium Emmanuelem Lopium confestim admonent. Ille verò nondum hominis criminibus ac sacrilegijs in lucem editis, Barrasam amicè monet, quae ad se certò constanterque delata sint: proinde caueat infamiam, consulat dignitati. Momordit admonitio illa Barrasam quam existimari posset acrius, siue quia graue ipsius conscientiae pondus vrgebat, cuius in vtramque partem magna vis est: huc quia metus sollicitabat animum, ne à Villanoua traductus atque delatus suae turpitudinis penas vltimas daret. Itaque nihil restabat aliud, nisi vt ad caetera dedecora & maleficia, illud etiam adiungeret, vt Villanouae sanguine manibus imbueret, quas stupris incestisque polluerat. Statuit igitur illum de medio tollere, & conceptum iam mente facinus re perficere. Redeuntem Madrito Complutum in itinere cum ferro adoritur. Cuius subito incursum nihil Villanoua perterritus, tali eum oratione permulsi, vt ille à scelere temperarit. Verum cum effrenatas libidines suas cohibere, vitio iam dominante, non posset, quotidieque magis eius flagitia & sacrilegia paterent, tum demum Villanoua ratus sibi diutius saluo officio nefas tacere, constituit, quanquam in dismen vocari Societatis nomen famamque sentiret, si quem cuncta penè ciuitas ex grege nostro numeroque putabat, eum Inquisitionibus indicaret, existimationem tamen Societatis diuino honore posteriorem ducere, & veritate, quae contra hominum calumnias atque mendacia facile se per se ipsa defendit, fretus ac nixus ad Inquisitionis Tolerantiae tribunal rem deferre: interimque, ne reus euaderet, Hieronymum Velam Academiae Rectorem commonefacere. Vela comprehendi hominem confestim iubet, de quo eo diligentem haberi quaestionem: deinde singulorum criminum seriem, totumque iudicium publico scriba exceptum Toletum mittit. Quae cum ab ijs Magistratibus essent accepta, reum ad se deduci imperant, & in custodiam dari. Interim fama exoritur non modò Compluti, verum etiam Madrito, totaque illa vicinitate, Societatis hominem atrociam quaedam ob crimina in custodiam Inquisitionis datum: itaque vapulabamus sermone omnium, nec deduci de errore iam subito vulgus poterat, vt tolerantiae magis ad horam, quam defensionis essent arma sumenda. Ac Villanoua quidem praesidijs caelestibus sustentatus, quaestionem aliam instituendam curauit, & testes quamplurimos conquisiuit, eosque grauissimos, qui fidem facerent, nunquam ex Societate fuisse Barrasam. Tot tantorumque multitudine testium obruta videlicet manans est fama, & Complutensibus factum satis. Alios verò Barrasas ipse suis confessionibus patefactus iugulatusque de falsa opinione deduxit. quaestione apud Inquisitiones adhibita, coactus est confiteri, nunquam se de Societate fuisse: saepe quidem se id à Patribus contendisse; sed nullis vnquam precibus extorsisse: simulasse autem vnum aliquem ex ea se esse, quo plus in vulgus fidei, plus auctoritatis haberet. Postea publica (vt solet) aetione ab Inquisitionibus inflirta edito excelsoque loco, velut in theatro, in eam

70
Emuntur
ades Colle-
gio Com-
plutensi
Vergara be-
nignitate.

71
Laborat So-
cietas alie-
na inuidia:
Et Villano-
ua magno
periculo
liberatur.

72
Palam fit
innocentia
Societatis.

igno-

ignominia & dedecoris scenam impurissimus homo producit, eoque audiente, innumera- bilique præterea multitudine inspectante, iudi- cium voce clarissima recitatur, omnium cum enu- meratione vitiorum & criminum: nominatimque simulatio illa, qua se de Societate mētebatur, ex- pressa: ne quid vel erroris in animis, vel in Socie- tate macula resideret. Quo iudicio damnatus sempiterna cænobij custodia adijcitur, ex qua tandem elapsus, nusquam amplius apparuit. Hoc tam felici gratulatus euentu, vir religiosissimus Villanoua dicitur postea, si non aliunde sibi esset explorata in Societatem diuina tutela; satis sibi ad eam explorandam fuisse vel hoc vnum in re Barrasæ recentissimum argumentum, qui tanta opinionis hominem, in tanta operarum Soci- orumque penuria, tanta contentione studioque locum aliquem in Societate nostra poscentem, nulla certa ratione adductus, sed interiore dum- taxat instinctu constantissimè reiecit. Habuit autem Villanoua Compluti sin minùs constan- tes, certè nauos ex itinere focios, quibuscum suos labores curasque diuideret. Habuit Stradam, qui cum ad Prouincialem Vallisoletum se Sal- mantica contulisset, missus ab eo Valentiam, quã ad dies aliquot inflammavit, inde Complutum venit: vbi ipsdē ad sanctum Illesonsum vox eius excepta plausibus, non exiguo animis bono fuit. Habuit & Christophorum Mendozam, cuius in excolendis Complutensibus pagis, non sine va- letudinis incommodo vigilans labor enituit. Sæpè in stramine cubandum ei fuit, sæpè frigora in- ter hiberna fugiens captandus somnus, sæpè nocturnis tenebris paganorum obeunda mapalia, vt quos pascendis gregibus occupatos lucente Sole non poterat, solutos opere atque negotio per cæcæ noctis tenebras insitueret.

73
P. Christo- phorus Men- doza Com- plutensis pagos excolit magna per incomoda.

74
Araozij studia Bar- cinone, qui incipit ab Ignatio quod sacri- gynaeci cu- ram lenius repudiasset.

75
Gandiensis Academia publicatur.

Barcinone, qui prouincia præerat Araozius, ad dicendi labores, ceteramque sui muneris soli- tudinē adiunxit etiam curam corrigendæ mul- liebris disciplinæ in earum claustris atque cæno- bijs. Quarum quæ à B. Clara nomen habent, cum suas ad pietatem progressiones ex præceptis do- ctinaque nostrorum animaduertent, summo studio ab Ignatio postularunt, vt ipsarum Socie- tas obedientiam admitteret: eaque de re scribi et- iam ab Araozio voluerunt. qui quanquam alie- no ab ea re animo erat, tamen ne regiam feminæ commendationem, quod innuerant, interpone- rent, morem ijs gerendum censuit. At Ignatius non modò feminarum postulationi non obse- quendum, sed Araozium insuper accusandum putauit, qui ad id negotij, quod ab huius disci- plinæ rationibus plurimum abhorreret, quoquo- modo propendere animo visus esset.

Gandiæ ipsis Martij Kalendis ritè Apostolicis recitatis litteris in templo Collegij, præsentē cum Socijs Ouiedo, & ipso Araozio Duceque Borgia, & Francisco Rocca Decano Canonicorum Gan- diensium, qui Apostolicorum mandatorum exe- cutor erat; excitata est Academia, & eius Rector Ouiedus, auctore Ignatio, ad quem ea pertine- bat lectio, publicè declaratus. Is inito munere præceptores eodem loco decreuit. Theologiæ tradendæ Hieronymum Petrium præfecit, do- ctum planè virum, & in docendi palestra vetera-

num, Commendatarium monasterij à Mercede Valentini, & Ordinis sui Vicarium generalem. Cæteri Doctores de Societate fuerunt. Ille cum propter famam ad illustranda principia, tum vt Socijs in tanta paucitate plus vacaret in alia mu- nera, lectus est: ac postea quoque interdum Bor- giæ consilio Philosophiæ quidam externi Doctores acciti, ne quem Sociorum ea doctrina ab The- ologici decursu studij retardaret. Ipso deinde æ- terni Verbi à Virgine cōcepti die Araozius Ouie- do & Mironi quatuor ritè vota nuncupantibus operam dedit: cui spectaculo præsens item adfuit tota cum Duce nobilitas, & à Magistro Petrio, quem diximus, habita concio: in qua pluribus, & luculenter de vitæ nostræ rationibus instituti- que disseruit. Eodem die cum multis nobilibus viris- que religiosis ac sacerdotibus, qui Valentia eo consilio conuenerant, Dux cibum cum Patri- bus sumpsit, & cerimoniam illam omni honore iudicioque decorauit. Porro Gandiæ eodem Socie- tatis studio ferebatur ad animarum opem atque salutem. Ouiedus festis diebus Psalmos Dauidi- cos enarrabat: & verbo perutiliter, vt solebat, non Gandiæ modò, verum etiam Oliuæ, quò cum coniux Comitissæ euocauerat, laborabat. Hic ex phanatica lymphataque femina dæmonem dis- pulit. Araozius autem, quanquam crebris tenta- tionibus morbi nectebat hoc loco moras, nec ea, qua valebat dicendi facultate, vti poterat; ora- tionis tamen vocisque iacturam quotidianis vir- tutum farciebat exemplis. Valerudinarius etiam Prouincialis nullam sui haberi rationem, aut præcipualiquid in mensam sibi pariebatur inferri, communibus contentus escis: accumberebat promiscuè cum cæteris, sublata omni dignitate confessus. Crebro mensis, & bonam partē Qua- dragesimæ ministrabat: cibum autem non antè capiebat, quàm eo sese reliqui refecissent. Secun- dum cibum ducerebat in culinam, vt lances ex- tergeret, & quidquid in vsus mensæ patinarum lebetumque sorduerat, repurgeret. Eadem in cultu frugalitas, in quo nihil nisi tritum, nihil nisi vul- gare communeque cerneret, vt interdum etiam calceos paulò meliores cum aliorum deteriori- bus permutaret. Horum vis exemplorum etiam manauit ad Ducem, qui cum ad Araozium salu- tandi causâ venisset, in digressu odore humilita- tis ille lectus, descendit in culinam, vbi dum ea hu- militate se pascit, pastum etiam suum imbecillo parauit Araozio, & par ouorum sua manu coxit: quibus ad Araozium missis, monuit per inter- nuncium, oua illa prima ab se cocta forberet. Cui cum præsens inculcarer Ouiedus, quantum Dei munus esset, munera illa humilitatis obire: Tan- tum, Dux inquit, est, vt equidem me planè indi- gnum putem. Is, qua erat in Ignatio obseruan- tia, cognita eius de minuendo preceationis & pen- itentiæ studio, augendo verò Theologico, vol- untate, hoc auxit, & illud minuit: cuius studijs ac disciplinæ quo solutiore vacaret animo (nam cæteris doctrinis antè vacauerat) secessit in Col- legium, quod ipse condidit, & Theologiæ ope- ram dedit, eò præcipua intentus cura, vt cuncta ad sese cognoscendum despiciendumque reuo- caret. Cuius studij reuera Euangelici specimen placet apponere, adscripta ad verbum epistola, quam

76
Ouiedus, Mironi professus ad scribendum.

77
Præcursus Araozij exempli.

78
Francisci Borgia in- signis car- nat & in- militum.

79
Quædam Anon. Bor- gia.

80
Theses "quam cum Positionibus (vt ipse appellat) Con-
qualem "fusionis, Emmanueli Sā dedit: Frater carissime,
confusio "inquit, vide has Positiones: & in eis adde, vel mi-
nie propo- "nue, quod melius visum fuerit. Et, si grata sunt,
sta à Bor- "Reſtori ostendantur: postea verò carissimo Cæ-
zia. "sari. Vtinam & illi & nobis largiatur Deus huius
 "virtutis gradum, vt aliquando cum Propheta di-
 "camus, *Pro nihilo facti sumus!*

Positiones Confusionis.

" Ex nihilo factus sum.
 " Ad nihilum redactus sum.
 " Quid sum ignoro.
 " Si aliquid scio, hoc tantum scio, infernum
 " domum meam esse.
 " Problema. Ex me ipso facio nihil.
 " Defendentur die crastina à prandio. Ad hæc,
 " vt est mirè solers pietatis ingenium, solebat Bor-
 " gia Theologicarum rerum è S. Thoma deprom-
 " pta capita in seriem quasi Litaniarum digerere:
 " vt studium esset oratio, deque Deo disputatio
 " esset consuetudo cum Deo. Postea verò, cum Pa-
 " tres antiquiores Ignatijs, & qui ceteris auctori-
 " tate præstabant, in annum, qui consequitur, Io-
 " belai in Vrbem per litteras, multa cum ijs de So-
 " cietate & Constitutionibus consultaturus, inui-
 " tasset; visum est ei, vt Dux quoque Borgia (quan-
 " quam nondum vestem religionis induerat) ad
 " Urbem accederet. Qui verò sine suæ Prouinciæ
 " Collegijque magno damno abesse non possent,
 " ij loco ne commouerentur.

81
Res Lusita-
nia. In Lusitania eadem erant incrementa dome-
 " sticarum rerum, & ad ea alenda res aduersa mite-
 " rebantur, temperamentum prosperarum. Præ-
 " nobilis adolescens dum Conimbricæ litterarum
 " studio dat operam, nostris vitæ rationibus dele-
 " ctatus, eas suscipere non dubitauit. Sed ne auo-
 " cetur à suis, nocte intempeſta lapsus è muro
 " contubernij, vbi studiorum causa degebat, in
 " Collegium tranſiulauit. Ea re cognita confan-
 " guinei enixè primùm ab Rege cõtendunt, vt eum
 " libireddi quamprimùm imperet. Postea cum Rex
 " admodum pius, & diuini Numinis in primis re-
 " uerens, nihil se interponendum putaret, adhi-
 " beri que vini vetaret; yniuersa propinquitas ad
 " conuellendum iuuenem coniunctis viribus se
 " conuertunt. Adeò vehemens principum virorũ
 " oppugnationis fuit, vt in discrimen non exiguum
 " res Societatis adduxerint. Adolescens tum qui-
 " dem in sententia propositoque mansit, & suis in-
 " nitissimis aliquãdiu in Societate vitam egit. Cæ-
 " terùm cum B. Pater ex ijs, qui nobilitate generis,
 " humanisque donis insigniter præcellerent, singu-
 " laria quoque Religiosa disciplina postularer ex-
 " empla; quod residens ille ex fulgore seculi splen-
 " dor Religiosis in cœteribus, in eam partè, ad quam
 " accesserit, momentum afferat maximum; neque
 " tantam seueritatem ingenium hominis illius, de-
 " licatiorque natura ferret, visum est expedire, vt
 " rediret ad suos. Quod cum haud minore cum
 " motu fore timeretur; tamen Deo B. Ignatij pia re-
 " gente consilia, cum pace transactum est. Licuit
 " tamen ex huius exitu, nec non adolescentis alte-
 " rius, item prænobilis, qui non multo ante id tem-

82
Aliquid
turbatum
est recepto
pranobili
adoleſcente. pus, cum in Societatem nomē dedisset, post cre-
 " bras egregiasque de se ipso victorias, deque ini-
 " micis intimis reportatas, ad extremum regressus
 " est in Ægyptum; haud obscure animaduerrere,
 " quanti tandem consilij sit principibus viris Reli-
 " giosos Ordines aperire, quantoque sit moderan-
 " da fræno nobilitatis adlegendæ cupiditas: cuius
 " adeò notabilis, vel ad decus, vel ad turpitudinem
 " exitus est. Habent tamen ferè generosi, natales in-
 " dolem magnam, & semina præstantia quædam
 " virtutum rerumque maximarum, quæ cum in Eu-
 " angelicam collata Philosophiam, eam penitus
 " hausere, in raram omnino atque pulcherrimam
 " sanctitatis speciem efflorescunt. Id adeò perspici
 " in Ignatio Azebedio, hoc ipso cœptum est anno:
 " qui cum se Conimbricam ad exercendum spiri-
 " tum contulisset, (vt supra demonstrauimus) quã-
 " quam in eligendo vitæ genere visus est cunctari
 " diutius, vt qui sapientis putabat esse, cum in om-
 " ni grauiore deliberatione, tum in ea quæ de vitæ
 " statu deligendo præcipitur, non esse præcipitem:
 " tamen ad extremum induxit in animum humana
 " omnia deserere, seseque Deo in Societate dicare.
 " Quæ inita bene mane, tanquã prima diei facies,
 " qualis Ignatius aliquando foret, ostendit: cum
 " & infra omnes sese perpetuò demitteret, & præ
 " omnibus se contemneret. Insignis paupertatis
 " amator, cuius in exercitatione studioque cate-
 " ros quibus postea præfuit (primus enim Collegij
 " Olisipponeſis gubernacula tenuit) ita suo exem-
 " plo continuit, vt cum multa cœque in victu &
 " cultu perpetienda essent, nullius tamen ex ore
 " vox querelarum excederet. Quo perpetuo tenore
 " vitæ multis annis in Societate traductis, anno de-
 " nique millesimo quingentesimo septuagesimo
 " multis alijs cum socijs, quorum ipse signifer &
 " dux fuit, pro religione Catholica, vt eo loco red-
 " detur, in nauigatione Brasilia hæreticorum mur-
 " cronibus ceruces dedit.

83
Magna
adhibenda
cautio in Inter hæc dum in Africa Ioannes Nunnius Ti-
 " tuani captiuorum vel corporibus, vel animis re-
 " dimendis inuigilar, addita Societati Brasilia est.
 " Cum enim Lusitaniæ Rex Ioannes instructam
 " classem Thoma Sosa Prætoris mitteret, vt nouam
 " nouo illo in orbe urbem conderet, & rem Chri-
 " stianam amplificaret, adiuncti sunt ei de Societa-
 " te sex, Ioannes Azpilcueta Nauarrus, Antonius
 " Petrus, Leonardus Nunnius, Iacobus Iacobæus,
 " Vincentius Rodericus: & horum caput ac Re-
 " ctor Emmanuel Nobrega: Lusitani omnes. Hi
 " cum Kalendis Februarij Olisippone soluisſent,
 " Brasilia portum secundissimis ventis die sexto
 " & quinquagesimo tenuerunt. Est autem Brasilia
 " noui pars orbis, quæ, vt Indica Historia Ioannis
 " Petri Maffej scite describitur, à duobus ab Æ-
 " quatore gradibus, ad gradus quinque & quadra-
 " ginta in Austrum excutrit. Ea trianguli formam
 " efficit: cuius basis in Æquatorem ac Septemtrio-
 " nes obuersa ab Oriente in Occidentem rectâ pro-
 " tenditur, Angulus extremus ignotas ad Meridiè
 " regiones attingit: latus eius in Orientem spectans
 " interposito mari Hesperijs Æthiopicibus obiacet:
 " alterum latus à prouincia Peruiana determinant
 " iuga montium adeò celsa, vt ipsos auium volatus
 " fatigare dicantur. Regio multis locis amœna est,
 " celi admodum iucunda salubrisque temperies;

adlegendam nobilitate eminentibus.

84
Ignatius Azebedio, Reinde nobilis marty. adscitur in Societatem eiusq; ser- uor.

85
Primi de Societate in Brasiliam missi, Emmanuel Nobrega, Ioannes Azpilcueta, Antonius Petrus, Leonardus Nunnius, Iacobus Iacobæus, Vincentius Rodericus.

86
Situs Brasilia.

scaret ubique fontibus & annibus inclytis; ferax
 saccati in primis: nec vites alicubi, triticumque
 inuictum male responderet; sed vaccarum & equo-
 rum armenta admirabili prouentu factoque gi-
 gnuntur. Pro pane fatiuis radicibus, quas Mandi-
 ocam appellant, in farinam reductis, vtuntur: ex
 iisdem, vel ex milio, aut varijs pomorum generi-
 bus conficiunt vinum, in quod se perdere gens in-
 gurgitat. Magna arborum, pomorum, herbarum
 & animantium siue cicurum, siue siluestrium,
 quæ nostris non inuenitur in orbe, varietas. Sed
 mores indicandi sunt hominum, vt quas ad par-
 tes Euyangelij causa penetrarit, Deo inspirate, So-
 cietas, planam fiat. Nullos omnino colunt deos.
 Ominibus tantum, & angurijs ad insaniam dedi-
 ti, & anolis impostoribusque miserandum in mo-
 dum questui sunt. Recte; aut perperam factis ni-
 hil post mortem præmij supplicijue superesse ar-
 bitrantur. Nudi atque vni ac feminae prostrati in-
 cedunt, nisi quod frigidiore celo bombycinis fem-
 ming vestibus vti solent, fluxo à vertice dumtaxat
 capillo: nam ceteras corporis partes identidem
 expilant, insertos habent tam inde à prima ætate
 deliciarum causa, inferiore dumtaxat labro, non-
 nunquam etiam facie tota, prælongos nullius fe-
 re præij lapillos, retro sanè spectaculo. Viuunt in
 diem, & quidquid habent, in commune facile
 conferunt, nihil in posterum solliciti: laboris &
 inedia patientissimi sunt: triduum ipsum, vbi ci-
 borum penuria ingruerit, ieiunij traducit: ijdem,
 si copia suppetat, à primis tenebris ad insequen-
 tem vsque lucem, in conuiujs & compotatione
 persistunt. Gregatim peregrinantur, ordine sim-
 plici, silentio miro. Virum vxor anteit. Carorum
 aduentum circumdatis collo brachijs, appello
 ad pectus capite, cum effusa comploratione, alti-
 tiusque suspirijs primum excipiunt, via laborem
 & incommoda miserantes: momento dein sic-
 cant oculos, habentque lacrymas in potestate.
 Sparsis domicilijs ac pagatim ferme habitant nullo
 Magistraru legibusque constricti. Connubia
 apud singulos plura, nec amore aut beneuolentia
 diuturniora: quibus in odium versis, aut coniugij
 fatietate restinctis ipsa quoque matrimonij vin-
 cula relaxantur, eo etiam impudius libertusque,
 quod nullo dotis emolumento questuque ma-
 trimonij societas retinetur. Nam qui ducit vxo-
 res, in beneficij dati loco ponunt, nulla aucti do-
 tentia cum odio esse ceperunt, iure quodammo-
 do sibi videtur repudiare. Feminis haud ita mul-
 tus in partu dolor. A puerperio fæta, confestim
 ad domesticas curas & labores exurgit. Eius loco
 (quod vix credas) ad dies aliquot velut æger vir
 ipse decumbit. Hic officij causa ab amicis ac pro-
 pinquis iniustur, huic forbitiunculae dantur ad
 refouendas vires, huic de gentis more bellaria, &
 delicata munuscula deferuntur. Numerandi ra-
 tiones ac litteras ignorant omnes: tantum tenui
 quadam traditione nonnulla de Noë, de que di-
 luitio à patribus accepisse dicuntur: vt valde pro-
 babile sit, post dissipatos quondam diuino iussu
 mortales, nullum huic genti cum nostri orbis
 hominibus fuisse commercium. Bella inter cogna-
 tiones faciunt. Si quos in bello capiunt, multa
 cura agitant, dum ad extremum in amicorum
 conuentu ingenti cum gaudio bene farti pin-

guelsque maentur. Ex optatissima Brasilijs epu-
 læ sunt: neque, si cui hoc leti genere perire con-
 tingat, male secum actum exultant, quinimo ad
 mortem pergit alacer ac securus. Bellorum causa
 inter eos ira metæ, quibus sunt vehementer, ob-
 noxij: & leuissima offensione cientur. Si quis fore-
 tē mutuo incurſu offendat alterum, statim se ad
 saxa baculosque conuertunt, moribus sese appe-
 tunt, mutuoque dilaniant: quin etiam in pungen-
 tes bestiolas perinde in homines excan-
 descunt, & vlciscendi gratia in ventrem auferunt.
 Qui diem suum obierint, eos perinde vt decesse-
 rint, vel integro corpore, vel mancos, aut debiles,
 vulneribusque confosſos descendere ad orcum
 putant. Ergo incremata condunt humi cadauera,
 addito rete cubantis causa (nam in retibus ipsi cu-
 bant à terra suspendis ad noxia vitanda animalia)
 nec non ad dies aliquot elcas apponunt, quod ita
 sibi persuadeant eos & somnum interim capere,
 & cibo vesci. Lingua nec difficilis cognita, &
 præter quasdam rationes, quæ proprias quoque
 habent, vna ferme communis est omnium, ex-
 ceptis cætarum rerum vocabulis, quæ aliter à vi-
 ris, aliter à feminis efferuntur. Beneficiorum ac-
 ceptorum inmemores: belluis, vt quidem initio
 videbantur, quam hominibus propiores. Nam
 postea tractabiles magis, nec pauci omnis huma-
 nitatis capaces reperti. Ad hos igitur nostri, Sofa
 duce cum accessissent, ad Villam, quam vocant
 veterem, descensione facta, instructo agmine,
 Christianæque religionis præferentes insignia,
 patenti loco præcella crucis trophæa fixere. Hic
 varijs artibus menstruo ferè spatio conciliatis a-
 nimis Barbarorum, & pace cum accolis inita, spa-
 tium vrbis nouæ condenda, duobus circiter pas-
 suum millibus à Villa vetere designatur, cui post-
 ea Saluatoris nomen est inditum. Sita est ad Bayam,
 quam vocant, omnium Sanctõrum, partibus tre-
 decim in meridiem ab Aquatore vergens: quam
 ob rem toto anno exigua habet lucis noctisque
 discrimina, & vmbrae modò dextras, modò sini-
 stras. Baya porro tametsi nomen est vrbis Hispani-
 oram appellant: obrinuit tamen vrbis in Brasilia,
 vt hoc nomine, ob eius Bayæ nobilitatem, sinus,
 & ager, in quo sita est noua hæc vrbis Saluatoris,
 & vrbis interdum ipsa significetur. Populo autem
 excitatis priuatim domibus, & cinger da raptim
 vrbe dies noctesque distento, Patres, quibus an-
 tiquior erat cura boni communis atque diuini,
 quam priuati atque terreni, suis orsi sunt mani-
 bus ac laboribus in Mariæ Virginis Adiutricis no-
 mine templum extruere: cuius in ædificium ipsi
 mer suis humeris aquam & ligna, ceteramque ma-
 teriam proximis è montibus bauulabant: ijdem
 que exalcecati ac feminudi, nondum vlla in eo-
 rum victum atque vestitum ab Rege decreta pe-
 cunia, quotidianum obibant munus, nec raro ci-
 baria ostiati emendicabant: & tamen adiuuan-
 dis Lusitanorum animis exemplo, verbo, Sacra-
 mentis instabant, dum popularis è Lusitania sa-
 cerdos, qui Parochi munere fungeretur, aduenit.
 Huic concessis ædibus tanto sudore constructis,
 quoniam indigenarum illi salutem in summa Dei
 ignoratione versantium præcipua contemplatio-
 ne spectabant; extra oppidum nouam in sedem
 loco

87
Mores gen-
tiu.

88

89

90

91

Edificatio
vrbs iusti
Saluatoris.

92

Patres illi
sub B. Vir-
ginis tutela
asiduant.

loco edito commigrarunt, circumfusis vndique Barbarorum tugurijs non sine magno vitæ apertoque discrimine. Nobrega verò haud ignarus Europæos incolas sancti Vincentij in vltimis Brasiliæ in meridiem finibus, ab omni Christiano Pastore disinctos, sensim Barbarorum consuetudine ab auita degenerasse pietate; duos ad eos ex suorum paucitate, Leonardum Nunnium, & Iacobum Iacobæum destinauit. Ipse verò cum reliquis ad Brasilos indidem curandos & erudandos incubuit. Obstabat his conatibus inscitia linguæ ab omni Europæo sermone penitus abhorrentis. Deinde barbara atque efferata incolarum ingenia prona ad cædes, & infandis epulis assuetæ: nec minùs in crapulam veneremque proiecta: eademque à nostris sacris propter veterum Christianorum licentiam & improbitatem admodum aliena. Accedebat mobilitas gentis, quæ cum sedem identidem pabuli ratione mutaret, non exiguo videlicet propagandæ religioni impedimento erat. Sed non idcirco fracti animis debilitati que sunt Patres: linguæ primùm in commodum acri studio superarunt, & in ea breui tantos habuere progressus, vt & ad confessiones audiendas, & ad habendas conaciones idonei essent, eodemque præsidio doctrinæ Christianæ capita certasque precationes Brasílico sermone conuenerint. Dein vicos & tuguria paulatim obire, modestia, comitate, beneficijs obligare sibi homines ætatum omnium, ac simul de rebus diuinis dicere per se ad populum orti sunt. Quibus ex conacionibus admirabiles animorum motus in rudi illa, & tenebris inuoluta barbarie facti sunt. Verùm ab amplectenda lege Domini inueterata turpitudine vitiorum morumque peruersitas retardabat, tameris mastrandis iam hominibus abstinebant. Quos autem à tam nefaria laniena Patres auellere minùs poterant, eorum conabantur è faucibus, non sine magno suo discrimine partam summa feritate prædam humanorum corporum extorquere. Et quorum vitæ corporibusque non poterant, eorum omni studio animis consulebant, captosque homines, quos Barbari saginandos in epulas asseruabant, eos ipsi priusquam raperentur ad necem, Christum edoctos sacro fonte lustrabant. Sed ne hac quidem ratione miseris prospicere diu licuit: mali quippe demonis artificio sibi Barbari persuaserant, in tinctis eo baptisinate carnibus multum de pristina saporis gratia deperire: ac proinde immutata voluntate ab illo religionis munere Patres arcebant. Patres verò, ne quid ad eorum salutem intentatum relinquere, diuino propè consilio excogitarunt, vt neci destinatos cum idonea catechesi preparassent, ad patibulum persecuti madentibus aqua sudarijs super aliquam corporis partem vnà cum Sacramenti formula dissimulanter expressis inter eundem abluerent. Idque sæpè tentatum ex animi sententia cessit. Veneficorum etiam, quorum magna vis est apud eos, præstigias ac fraudes, quo facilius eorum infirmata fide, verum Dei numen populo persuaderent, aperiebant. In ijs præcipua calliditate veneficus cum sese omnibus fallacissime vendicaret, iactaretque se morbos omnes mendendi arte posse depellere, summam sibi auctoritatem vbique pepererat. Hunc Nobrega datâ

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

operâ aggressus, rogat qua tandem ope res tantas efficiat, Deumne consulat effectorem rerum omnium ac dominum, an dæmonis cuiuspiam consuetudine & operâ ad id vratur; arrogantissimè respondit, se quoque Deum esse, & Deo prognatum: hominemque certum, vnde grauem morbum se depulisse diceret, coram produxit: illum verò regnatorem cæli Deum sibi esse amicissimum, sibi que sæpenumerò suam præsentiam declarare, quam tantam audaciam impietatemque Nobrega non ferens, aduocata repente concione, ingenti ardore spiritus, firmissimisque rationibus, ita hominè confutauit; vt istandem conuictus ac fractus sententiam simul moresque mutarit. Qui cum postea vnà cum alijs initium vltro se obrulisset, catechumenus est cooperatus. Patres tamen cum in colendis natu grandioribus animaduertent nequaquam respondere opere fructum, teneræ ad ætatis culturam, quæ cum facilius ad Christum flecitur, tum iactam tempestiue sementem fouet altius, suas vigilias contulerunt. Ac primùm quidem infantes, si qui fortè ante rationis usum decederent, in tutum quamprimùm recipere & consignare festinant. Deinde patres matrelque familias precibus ac promissis adducunt, vt puerilem ætatem ac sobolem in disciplinam sibi tradant: quos varijs deinde blandimentis illectos ad Christi legem paulatim instituant. Hi postea partim exemplo, partim per otium ijs, quæ à suis magistris acceperint, inculcandis, ad Euangelij propagationem plurimum profunt, non sine peculiari parentum gaudio, quorum in auribus oculisque non dubitabant pia catechismi carmina, & beatas Christi Iesu Mariæque voces domi forisque concinere. Quibus sanè artibus, cum Brasili centum essent iam maturi baptisino, peracto Paschate, maximo apparatu, solenni que pompa baptizati sunt: & catechumeni insuper septingenti, dum amplius erudirentur, in aliud tempus summa sui desiderij expectatione suspensi. Sed placuit Deo statim à baptisimo neophytorum tentare constantiam: qui salutari bus aspersi vix aquis penè omnes correpti sunt morbis. Quod quanquam ad baptisimum inuidiosè venefici referebant, per ludibrium dictantes, lauatione illa pestem populis importari; tamen eorum improbitatè atque mendacia, reddita mox neophytis salus apertè redarguit. Nec deerant, qui Barbarorum in Patres odia pari beneuolentia compensarent: quam tum maximè declarabant, cum ad se Patres doctrinæ gratia ventitantes obuijs studijs, & officiorum significationibus excipiebant. Quanquam autem in alliciendis ad Christum Ethnicis, Barbarisque iuuantis singulorum Patrum elaboraret industria; Ioannes tamen Azpilcueta Nauarrus erat præ ceteris in admiratione maiore. Is varios pagos vicisque pererrans, cum dispersos interdum incolas instituere & erudire non posset; sæpè eam ob rem apud eos vacuos opere pmoctabat. Quorum linguam pau eos intra menses adeptus, tam prospero apud eos versabatur euentu, vt Lusitani, cognitis iam rebus, quæ à Xauerio apud Indos fierent, affirmarent peculiare ac proprium munus decusque Nauarræ gentis Ethnicorum conuersionem videri. Huic à Brasiliis domus duæ præci-

S 2 *puis*

93
*Ad præfe-
turam
S. Vincentij
Leonardus
Nunnius,
& Iacobus
Iacobæus
mittuntur.*

94
*Difficultas
Euangelij
serendi.*

95
*Patrum
conatus ad
Brasiliorum
conuersionem.*

96
*Industria
dissimulan-
ter bapti-
zandi desti-
natos neci.*

97
*Veneficus
nobilitate
fidem con-
uertitur.*

98
*Præcipua
studio tene-
re aetati na-
uatur operis*

99
*Multis ba-
ptizantur.*

100
*Ioan. Azpil-
cueta Bra-
siliis egregia
salutaris.*

pnis in pagis ad instituendos catechumenos extracta sunt: tertiam iuxta nouam urbem construxit Nobrega: in qua par Patrum erudiendis catechismo neophytis, tam præclara Christiani nominis fama distinebatur, vt primarij quoque viri finitimorum locorum ad Christum mititice propenderent: nec eius vtique legem & cultum abnuerent, nili eos certi ac stabili matrimonij societate, quam contra mores patrios Christiana lex exigit, deterret. Alijs etiam in pagis oratoria, factatue ædes Patrum moniti construxere neophyti. Eorundem quoque operâ & consilio disceptati per agros homines à vaga illa agrestique vita in vicos & oppida contributi condere sibi leges, & iura describere, Magistratus constituere, & ad humanitatem semetipsos excolere paulatim cœperunt. Quorum fama excitati finitimi, nostros & ipsi, vt ad se diuerterent, obsecrabant. Sed Sociorum diuortium paucitas non ferebat.

101
Indica res.

102
Conditum
prope Collegium
Goa
valetudinarium.

103
Antony
Gomy Goa
navium.

104
Tanoris
regni
descriptio.

Eodem anno celebant Indicam regionem de Societate triginta varia in loca distributi. Goæ autem Antonius Gomy, bonæ indolis adolescens vixenti, & pletosque nobiles aggregauit. Extructum est propter Collegium operâ in primis curaque Pauli Cameris ad excipiendos curandosque non neophytos modò, verum etiam Ethnicos valetudinarium: cuius cum procurationi, tum ministerio Cameris ipse præerat: quo facilius talibus eos deuinctos obsequijs ad Deum alliceret, & ad æternitatem dirigeret. Erat autem ita munerum partita varietas, vt dum alij agrotantium periculis præsto sunt, alij lucrandis Ethnicis inuigilaret. Quorum ad Christum accessum cum Brachmanum pertinax superstitio varijs artibus moraretur, laborabat pro viribus Gomy, vt vnicuique ex ea insula pellerentur. Quæ res quamquam erat illa quidem impetrari difficilis, Patrum tamen industria perfectum est, vt à sua secta quotidie Brachmanes multi descerent, & relictis tenebris properarent ad lucem. Studebat populo Gomy Quadragesimæ tempore non matutina modò Euangelij prædicatione prodesse: sed vespertinis etiam nocturnisque de Passione Domini concionibus, quibus auditorum præcordia vulnerabat, & in lacrymas singultusque soluebat, vt nimis sepe ploratibus perorantis obruta vox exaudiri vix possit. Qui postea mos de cruciatibus & nec Domini per tenebras disserendi, quoniam multum habebat & pietatis & fructus, ab alijs deinceps cultus eadem animorum utilitate fructuque diu viguit vigeret. His alijsque Euangelici præconis officijs adeò se domesticis Gomy extensisque probavit, vt cum regi Tanoris quæretur legis Christianæ magister, (quam ille clam susceperat) nullus alius præter Gomy, & ab Antistite Goano, & ab Indico Prætoris sit datus. Est autem Tanor maritimum Malabaricæ provincie oppidum, vnde regnum eiusdem nominis appellatum, octoginta ferme infra Goam ad meridiem leucis, infraque Calecutum quindecim: medio penè spatio Goam inter & Comorini fines. Plana admodum regio, hibernis imbribus ita redundans, vt interdum cubiti altitudinem aqua superet; nec tamen insalubris. Pingue solum, orizæ ferax atque palmarum: quamquam paruo tenuique vtantur incolæ victu, cultu

nullo, cum Æthiopum more umbilico tenus nudambulens. Varia, vt reliqua ferme in India, apud eos hominum genera. Sed Nayres, qui inter eos nominantur, cæteris honore præstant, bello & armis apprime dediti. Sequuntur Brachmanes in honore proximi, superstitionum magistri. Latomi verò, fabri, & id genus opifices adeò nullo in pretio numeroque sunt, vt pro feruis mancipijsque ducantur, cuius iniuriæ vexationique propoliti. Horum rex, armis nobilis, magni animi vir, magnaque etiam apud finitimos auctoritatis, fratrem habebat ætate quidem superiorem, imperandi verò prudentia longè minorem. Quæ causa fuit, vt illo à gubernaculis regni repulso, ad hunc regius delatus sit honor. Qui quamuis esset è Brachmanum disciplina, tamen iam in de à pueropropensus admodum in Lusitanos fuit: eorumque assiduo vsu, crebrisque de religione sermonibus, sensim exarsit ad baptismum. Deinde à Præfecto Vicarioque Cialentis arcis, Cosmoque Antonio, qui è præcipuis auctoribus Collegij Goani fuit, notitia aliqua Christianæ legis accepta, baptismum initiatur, & Ioannes est appellatus. Paulò post vxor quoque salutis aqua perfunditur: itemque è Cialentis regni Præfectis vnus, & è Dynastis alter. Vt autem plenior notitia susceperet religionis imbueretur, ex Apostolis vnus (sic enim & ipse Societatis homines, quorum in ea propaganda studium celebrari cognouerat, appellabat) Goano ab Episcopo per litteras postulauit. Verum hæc, ne quis grauior populorum motus existeret, in occulto fiebat. Consilium quippe regis erat, prius Nayres regni sui Procures, quos multitudo reliqua imitaretur, ad eandem religionem adducere, quam se Christianum publicè profiteri. Itaque cum ad eum Gomy venisset, domi quidem Christianum, foris Brachmanem repperit. Nam & Christi, quem colebat, in cruce fixi abditam in sinu fovebat effigiem, & tamen trina fila Brachmanicæ superstitionis insignia, palàm è ceruice gestabat: nec ab idolorum sanorumque externo cultu, cæterisque superstitionis ritibus abhorrebat. Ea simulatio Gomy vehementer offendit, præsertim quòd eum talibus conditionibus innotuit esse cognouerat. Nec tamen sibi defuit, quominus regem ipsum, quantam susceperet maculam, admoneret, rogaretque, vt palàm & liberè Christum, quem induerat, fateretur. Rex tamen factum suum excusabat, & ingentes rerum motus, regni que iacturam, si nouam suis religionem obtunderet, obtendebar, bello præsertim vigente, quod cum finitimis populis Dynastisque gerebat. Gomy, quo plures ei recusandi causas adimeret, conciliandæ pacis onus vtrò suscepit, nec dubitauit ad eos se confesse Dynastas, quibus cum bellum erat, & pacis gratia passuum nullia ferme nongenta pedibus concurrere. Haud irritus cursus fuit: optatam statuit inter eos Principes, ingenti partium approbatione, concordiam. Deinde ad regem redit, & rursus instat & vrget, vt euolutis illis dissimulationis integumentis, pro Christiano se gerat, Brachmanicæque deponat è collo lineas. Rex cum datis conditionibus se defenderet, Gomy audientem in præsentia non putauit: Goamque vtrò adire, partim cum Episcopo ac Prætoris ea de re collo-

105
Ad regem
Tanoris
Gomy
mittitur
& tanor
cuius iam
Christianus
esset, ab
pensione
vici cultu
abduerit.

106
Rex
Gomy
statuit.

colloquendi, partim adstringendæ cum Lusitanis amicitia causa, constituit. Nec dissuasorem sui consilij Gomium habuit: qui ad amplificatiōnem & dignitatem Christianæ religionis pertinere arbitrabatur, si talis tantusq; rex eò se conferret, vbi fidem suam publicè testaretur. Sed monendum per litteras Prætorum censuit Georgium Capralem, qui Garzæ Sà vita functo, è regio codicillo successerat, quo loco apud hunc regem Christianares esset, qui suorum metu non modò religionem, quam susceperat, occultaret; sed graui Deicum offensione, superstitionem, quam abiecerat, simularet. Dat igitur rex ipse litteras, & ad Episcopum & ad Prætorum sui aduentus consilijque nuncias. Quibus ad urbem allatis, exquiri subito cœperat, quod affuturo propediem regigenus honoris habendum esset. Ambigebat Prætor, utrùm qui apud suos nondum palam superstitiones exuerat, neque pro Christiano se gereret, eum Goæ pro Christiano accipi & tractari oporteret. Itaque consilio habito, cum alij aliud rogati censerent, negauit Episcopus neophyto regi patrium in præsentia cultum, & suspensã de collo filia Brachmanica vitio verti, aut fraudi esse debere. Iosephum quoque ab Arimathia, quem iustum sacra testetur Historia, itemque Nicodemum, & Gamalielem spectata fide & probitate viros, occultos Christi fuisse discipulos. Sebastianum quoque Diocletiano percarum, ducemque primæ cohortis Christianis sacris initiatum, militari tamen ornato, ne à cæteris inre mosci posset, custodias dissimulanter obire, & Martyribus animos addere fuisse solitum, quoad sui indicandi tempus occasioque se dedit. Similiter huic etiam regi tam pio, nondum maturis ad profitendam religionem rebus, concedendum aliquid spatij, dum Nayres ac Proceres vitandæ seditionis causa paulatim ab insita superstitione diuellat. Hæc & alia in hanc sententiam, studio magis regis salutis ad ductus, quam doctrinæ iudicio, momentisque rationum pius Episcopus dixit. Quamquã enim interdum viri sancti dissimulato religionis ornato, occulti esse voluerunt, quamdiu eos vel necessitatis articulus, vel casus aliquis aperiret; nunquam tamen eos vfos ad fallendum legimus, vel superstitionis simbolo, vel latebra salutatis. Nam licuit extra culpam dissimulare veritatẽ, non licuit sine scelere simulare mendacium. Nec æquẽ innoxij habendi sunt illi, à quibus simulatur impietas, atque ij, à quibus temporis causa dissimulatur regiturque religio. Vicit tamen Antistitis auctoritas, & in eius sententiam cæteri omnes frequenter iere. Confestim igitur eum octo biremibus, idoneoque commeatu mittuntur, qui regem aduehant. Quorum aduentu rex admodum lætus ad profectiōnem extemplo se comparat. Circumsteteret propinquitum regem, Proceres, præcipueque Brachmanes, cumque monere & obsecrare, amicaque miscere minas, ne regnum sine causa deserat, & suum caput ignoti genti committat. Verum in sententia perseverantem facta conspiratione, dispositisque circumquaque præsidijs in arcem includunt triplici muro circumdatam. Is verò implorato Christi nomine, fascia, quam more gentis capiti obuolutam habebat, cernimis cornibus alligata per vnum &

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

alterum murum cum ea, quam dixi Redemptoris icone noctu delabitur: per tertium autem cæteris altiore cum se dimittere pari facilitate non posset, exeditiore loco se librat, & capite crureque altero læsis euadit ad litus. Inde ad stationem Lusitanorum agrè progressus, in ascensu scaphæ tumentibus aquis penè submergitur. Consequuntur eum supplices sui, & cum lacrymis gemitibusque reuocant. Quos ille partim largitione, partim spe celestis reditus consolatus, Goam ire perrexit. Eius in urbem ingressus ab Episcopo atque Prætorum regio prorsus exceptus est apparatu, ornatis vario peristromate vijs quã incedendum erat, & prodeuntibus obuiam longo agmine cunctis ordinibus, Clericisque, & sacris omnibus Sodalitijs cum infulis & insignijs Religionum. Nihil prætermisum, quod vel ad cohonestandam regiam de more personam, vel ad colligandum arctius cum Christiana lege neophytum pertinere videretur. Deinde Episcopo Prætorique præsentibus rex ipse per otium, Theologisque nonnullis, quos eius rei causa nominatim vocare placuerat, totum suum de religione consilium exponit, testatus sibi nihil æquẽ in votis esse, atque vt suos populares, vicinosque reges Christo conciliet: sed feruendum esse tempori, nec quæ corde nunc tacitus præmat, subito expromendum. Malabaricam gentem suas amplecti ac fouere, alienas horrere & auersari leges, Interea sibi Christum, eiusque præcepta penitus in medullis harere, testesque eius rei Deum & conscientiam habere: simulque ad certamina, vbi res ferat, pro Christi nomine subeunda sacrosancto chrismate confirmari se postulat. Prætor & Episcopus collaudata viri pietate, cum satis esse dicerent ad cæteros permouendos profiteri palam se esse Christianum, & ope diuina magis, quam humana prudentia consilioque confidere; ille verò in sententia permaneret, magna rursus pericula motusque prætexens, aduersus eum vltra niti nec Episcopo, nec Prætori visum: seorsim tamen Confirmationis Sacramentum enixè petenti minimè denegandum. Decem ferme dies non sine magnis Prætoris sumptibus Goæ substitit, & quidem in perpetuis spectaculorum voluptatibus, apparatusque ludis, cæteri vt indiæ reges intelligerent quam solliciti de illorum salute commodoque sint Christiani, qui sua tam benignè in eos ornandos honestandoque profundant. Ea inter gaudia rex domesticorum reuocatus epistolis, discedendi veniam petijt: cuius item discessus omni honoris officijque genere, omni munerum amplitudine dignitateque cultusest. Multum ei bombycinæ vestis, multum gossipinæ famulis largitus est Prætor, vt multò quam antè Lusitanis amicior obstrictiorque discesserit. Verum domum reuectus promissa non præstitit, nec bonis initijs reliqua consenserunt: vt suspicionem nonnullis fecerit totam eam conuersionem captandæ Lusitanorum gratiæ ab sese fictam: eademque de causa piscatoribus infimo hominum generi seuerè edictum, vt Christiana proficienda, sacra capesserent. Cuius tamen etsi non is fuit qui sperabatur euentus, prætereundus certè à nobis silentio non fuit: vt intelligatur, & quam non facilis externis probitatis notis habenda sit fides,

110
Quo ritu
Goæ excipitur, & habitus.

111
Rex Tanor
vix non præstat promissam religionis Christiana proficienda, sacra capessenda.

& quàm considerata tarditate nostra Principibus impertienda sunt facta. Nam quo celsiore constituti sunt loco, eo maiore probro Christiana sunt legi, si ea contempta atque abiecta ad pristinas reuoluantur insanias. Goam ergo reuauigans Gomius ex itinere Societatis domicilio Cocinensi aliquod initium auctoritate Prætoris dedit.

112
Antony
Criminalis
uia. &
martyriū.

Felicioꝝ longè fuit Antonius Criminalis, qui post hauſtos Christi causa toto quadriennio in Commorino promontorio labores, dum Christi gregem à lupis sollicitus arceat, & Ethnicorum furore defendit, ab ijs crudeliter est necatus, felicissimus huius Societatis minimè Protomartyr. Erat is Italus, bono loco natus, Sisa ex oppido haud Parma procul: qui cum florem Deo consecrasset atatis in Societate Iesu, anno huius seculi altero & quadragesimo, vt supra demonstratum est, in Lusitaniam mittitur ab Ignatio: deinde cum duobus Socijs pergit in Indiam, & Parauanæ Ecclesiæ à Xauerio præficitur, omnium, qui de Socijs in ea laborabant, moderator ac rector. Hic inter affdua bella finitimorum Regum, summoque in odio sacerdotum idolorum & Mahometicæ impietatis, aduersante in super egestate, & rerum omnium inopia, multas ac magnas propter Christum & Euangelium molestias tulit, multam incommoda tolerauit. Accedebat interior ac priuata exercitatio virtutis; quæ tor à Deo suppeditatis occasione non contenta, nouam semper sibi ipsa patientiæ materiam, nouas cruce excogitabat. Terra ei cubile erat, tenuis admodum cibus, breuis somnus. Totam illam Commorini oram, ducenta amplius passuum millia pede nudo, singulis mensibus concursabat. Tantum verò tot inter ærumnas atque labores cum diuinitate commercium: vt quotidie genibus flexis tricies eoque amplius (nam quidam quadragies trididerunt) oraret. Qui dum ad Vada Remanacoris, (is autem Christianorum locus in septemtrionem erat vltimus) populis erudiendis infudat; Brachmanè haud à regno Narsingano procul à Lusitanis militibus laceſſiti, & varijs affecti contumelijs, Badagas vicinos populos commouerunt, vt suas vlcerentur iniurias: nec diutius patriæ religionis antistites, sacerdotisque deorum, peregrinis ac profanis hominibus paterentur esse ludibrio. Quorum illi querelis ac vocibus incitati, certis de more significationibus iuuentatem ad arma vocant. Millia fermè sex momento conueniunt, & ad Remanacorem agmine infesto contendunt. Res minimè dubios aut ancipites exitus habitura videbatur. Pagus nullo aut perexiguo munimento septus ad incursum patebat. Incolæ minimè feroces ingenio, & super insitam lenitatem, piscando natandoque magis, quàm bello aut armis exercitati. In Lusitanis tantum erat spes, qui tamè ipsi quadraginta numerum vix explebant, cum ab alijs rebus atque præsidijs, tum à tormentario puluere imparati, quo vel pauci magna Barbarorum examina in fugam agere consueuerant. Nota hæc Narsinganis per occultos exploratores & delatores erant: eoque maiore fiducia & impetu ferebantur ad prædam. Aduentu hostis cognito Criminalis, præcipitante iam die, præsidij Præfectum Ioannem Fernandum Corream ad pacem duris in rebus petendam hortatur. Sed cum ea

113

114

frustra tentaretur, templum, vbi rem diuinam manè peregerat, rursus ingressus, tenellum gregem Pastori Christo commendat: tum de ipsorum magis, quàm de sua incolumitate sollicitus ad portum accurrit. Iam iamque adesse nunciabatur hostis, cum alij protinus in auia fugam attripere: alij domo raptim elatis, quæ quisque poterat, occupare lintres, vel vbi in ijs locus non esset, ad ipsas in salo stantes adnare naues: alij deficiente consilio, incerti quid agerent hac illac erabundi cursare. Mulierum in primis triste spectaculum; quæ paruulos complexæ liberos, opemque implorantes à viris, cuncta lamentis gemitibusque complebant. Antonius certatim offerentibus illi scapham Christianis, atque vt præſenti exitio subtraheret sese etiam vt præſentem etiam obtestantibus, imbellem & opportunam iniuriæ turbam summa ope instat imponere, non modò vt corpora, sed multò magis, vt animos eorum defenderet, quos metuebatur, ne, si venirent impiorum in potestatem, amittenda sanctæ fidei discrimen subirent. Inter hæc Badagæ nulla pacis mentione ad aures admissa, irarum & cupiditatis pleni sine certamine irruunt. Lusitanos trepidè molientes à terra telis minus impetunt, lanceisque, multi, plerique sagittis. Complures etiam nuper allatis ad eos ferreis instructi fistulis aderant: quibus licet nondum ita perire vterentur, tamè haud semper in irritum plumbea tela mittebant. Icti Lusitani perire postmodum sex. Antonius, dum suimet oblitus, pergit fidelis custos Christi gregi consulere, comitem suum & interpretem eximia probitate virum occidi circa se videt. Ad eius casum illico manibus oculisque defixis in cælum, genibus autem in terram, neci fortiter sese offert. Expectantem eo orantis habitu mortem acies prima, vt reor, reuerita, intactum præterit, pileo tantum erepto. Mox plures ex hostibus irruunt, sublatumque de genu eadem oris animique tranquillitate precantem vel interfectum, pariter & ipsi dimittunt. adeò vel ipsi Barbari speciem illam verentur orantis. Non eadem fuit cæteris reuerentia. Saracenus è tertia turba furore amens, sinistrum latus hasta transfigit. Alij manus vestimentis iniiciunt, vt ea detrahant, quos saucijs iam grauius Pater suis manibus vltro iuuat: & ne quid profus hinc auferret veræ paupertatis amicus, interiori quoque subuculam sanguine stillantem exiit, Barbarisque concessit. Ita nudus vulneratusque dum pergit in ædem, ab alio rursus hasta confoditur: quo accepto vulnere procumbit in preces, extracto quoque telo, quod alius in hæserat, in templum iterum pergit; cum à tergo strepitum insectantiū audiens, tanquam timens in honesto contingi vulnere, obuertit se hosti, & obuio pectore Badagæ irruentis lanceam excipit. Qua in plaga dum se more suo rursus sternit ad preces, quartam super humerū accipit, & lapsus moribundus in terram impiè à Barbaris iugulatur: ij lacerum ac cruentum caput, madentemque cruore subuculam ad ostentationem ex alto suspendunt. Inde ad prædam versi, magno feminarum puerorumque abducto numero ad agendas pro bene re gesta simulacro gratias, cum tripudij, & læto cantu discedunt. Beati Martyris truncum tenui cespite à superstitibus incolis in sum-

115

116

ma tellure contextum Lusitani deinceps altius
effossa humo, cum lacrymis condidere. Vir fuit
insigni morum sanctitate, dignus tali vitæ clausu-
la, tali palma: minimè vulgari consilio, & vsu re-
rum, mira corporis animique patientia; ea verò
comitate ac fide, vt eum in suis controuersijs ac
litibus, iudicem sibi omnes & arbitrum caperent.
Quibus alijsq; egregijs animi bonis ac virtuti-
bus præditus, eo erat apud Xauerium loco, vt
eum adhuc viuum sanctum appellare, præsertim
cum ad Ignatium scriberet, non dubitaret. Om-
ninoque eius similes ex Europa Socios in eas ter-
ras expeteret. Henricus quoque Henricius nega-
bat parem in quopiam à se obedientia perfectio-
nem, tantamque mundi ac rerum caducarum de-
spicientiam perceptam esse. Eximiam verò eius
caritatem, & animi magnitudinem testabatur
Ribadeneira sibi in itinere, quo pariter Auenio-
nem vsque Roma contenderunt; dum ipse Pari-
sius, Antonius Olisippone pereret, vsu com-
pertam. Nam ille ferendis sarcinulis socios suble-
uabat, ille in occurrentibus fluuijs vadum primus
tentabat, comitesq; imbecilliores impositos
humeris traiebat, ille demum cunctis obse-
quijs in hospitij vsq; seduli & serui & patris
partes obibat. Denique quoniam bonus cordis
thesaurus oratione depromitur, adscribamus
quam superiore anno ad B. Ignatium, cum ab eo
cognouit se inter spirituales Coadiutores recep-
tum, Latinam epistolam dedit his verbis:

Iesus sit semper cum omnibus.

„ Tuæ humanitati, Venerabilis Pater, me indi-
„ gnum Societatis Coadiutorem benignè placuit
„ admittere: qua in re dabo operam pro viribus, vt
„ tuis votis respòdeam, quod quidem Domino Ie-
„ su Christo præstante, spero facturum. Non ideo
„ ad hoc munus me idoneum iudico: nam longè
„ me ad tanti muneris functionem distare reperio:
„ nihilominus sicuti tibi visum est, ita censo me
„ ad vnguem obtemperaturum. Non solum autem
„ Coadiutorem, sed & omnium bonorum atque
„ meritum Societatis participem facis, insuper
„ omnibus facultatibus, gratijs, auctoritatèq; non
„ secus ac Professis, vt liberè concedis. Præterea
„ doces me, Pater, hæc omnia ad ædificationem,
„ non ad destructionem concessa: quod mihi pro-
„ culdubio vbique terrarum in eodem Domino Ie-
„ su Christo persuasi secuturum. Et, vt melius pro-
„ grediar, et si aliàs Romæ carissimo in Christo Do-
„ mino Petro Laudensi vota paupertatis & casti-
„ tatis atque obedientia, tibi danda reliqui, licet-
„ que alibi idem pluries voverim; scias velim me
„ non solum Præposito, & Professis, Coadiutori-
„ busq; siue cooperatoribus, sed cuiusq; So-
„ cietatis nomine existenti, etiam seruo, perpetuò
„ strictum esse. Quod attinet ad illa septem, in
„ quorum vnum si quis incidisset, ad Societatem
„ non admitteretur, laudetur Dominus noster Ie-
„ sus Christus, qui me ab illis protexit & eripuit.
„ Reliquum est, vt obrenta facultate à Magistro
„ Francisco, quibusus expedierit, gratijs illis in
„ Domino vtar. Nam absque illa omnino absti-
„ nendum esse duxi, perinde ac si hæc ad me nun-
„ quam peruenissent. Interim Domino Deo opti-

mo maximoque gratias agam, ipsum precabor, vt
omnes nos ad caelestem Ierusalem pertinere
concedat. Ex istis regionibus India, Commorini
caput appellatis, die iv. Decembris M. D. XLVIII.

Hoc igitur sancto viro in gaudia æterna tran-
scripto, Patres, qui in ea ora versabantur, in inter-
fecti locum ducem sibi ac præpositum elegerunt
Henricum Henricium præstanti probitate virum,
& Malabarici sermonis gnarum: cuius & præce-
pta, quo facilius ediscretur, in artem redegit. Eo
duce ac moderatore eadem Sociorum in animas
studia & officia flagrantijs auctoribus institu-
ta est inter neophytos facta confessio, plurimi
boni procreatrix ac parens: emendati ex ea mo-
res, aucta religio, excitatus cultus ceremoniarum,
& singularis quadam pietas Christianos in ritus.
Ac templorum quidem tanta apud eos veneratio
erat, vt, cum quid litium inter Lusitanos & In-
dos, Ethnicos & neophytos oriretur, ad castol-
endas finiendaq; neophyti perductos in tem-
plum Ethnicos ad iuraturandum adigerent. Vt au-
tem quanta sit iuraturandi religio Deus etiam
Barbaris declararet; immixtis interdum morbis
repetebat à peierantibus pœnas, quibus illi terri-
ti, ære se alieno primo quoque tempore libera-
bant. Eadem impulsu religione neophyti, pluri-
mum habebant Patribus honoris ac reuerentiæ:
tantum verò fidei, vt ad eos in templum agros, &
varijs affectos morbis medicinæ causa deferrent:
qui si deferti morbi grauitate non possent, Patres
ad se vocabant, vt prece adhibita luem pellerent.
Sæpeque vsu venit, vt ab aduentu salutationeque
Christi famulorum lues omnis abscederet. Tan-
ta erat eorum pietas, & tam accensa fides.

Colani in aggregandos ad Christum Ethnicos,
informandosque Lusitanorum mores Nicolaus
Lancillottus gemino cum socio incumberebat. Pu-
erorum etiam in ea vrbe Collegium indigenis ex-
citauit; quos & ipse docendos instituendosque
suscepit. Eandem Ethnicis Christianaque rei
nauabat operam Meliapore Cyprianus; eandem
Bazaini Melchior Consaluius, gemino item ad-
iuncto socio; denique eandem cum socijs toti-
dem Malacæ Franciscus Petrius. Bazaini cum su-
periore anno Consaluius ad Seminarium regen-
dum esset admissus, quod (vt in loco demonstra-
uimus) Franciscani antè Patres administrant;
Prætor, quo plura fierent religionis propugna-
cula, hoc anno bifariam Seminarij prouentibus
vnà cum procreationis onere distributis, suam
vtriq; partem dedit, Franciscano vnâ, Mel-
chiori alteram: & huic insuper aream domunq;
aureis mille quingētis in opus ac primordia Col-
legij, quod inchoari statim iussit, nummis aureis
attributis in annos singulos octingentis. Ea pecu-
nia cum esset vberior, quàm paucorum postula-
ret egestas, Patres, ne animorum modò, verum
etiam corporum saluti prospicerent, quod ex sua
frugalitate ac parsimonia superabat, in Christi
pauperes deriuabant. Collegio iam nato Iesu no-
men est inditum: continuoque ex eo fructus, qui
operabatur, effloruit. Tum proles imbecilla è gre-
mio auulsa parentum, & præceptionibus disci-
plinæ Christianæ, & primis litterarum apicibus
imbuèpta; vt eos non ore modò, verum etiam
stylo exprimere & atramento perdiceret.

117

Henricus
Henricus
pro Crimi-
nali Socys
Commori-
nensis
Præst.

118

Iuraturan-
di quanta
vis apud
Indos.

119

Nicolaus
Lancillotti
opera Co-
lani,

120

Cyprianus
Melapore,
Melchioris
Consaluy
Bazaini,
Malacæ
Francisci
Petri.

121

In Amboino Nunnus Riberius multis ac magnis pro Christo laboribus functus, ad extremū (vt constans fuit opinio) à Saracenis veneno infidiosè parato diem vltimum clausit. Tentarunt illi quidem iam antea circumiectis ignibus virum exurere domisuar; sed cum hæc fraus ex sententia non cessisset, tentarunt eam, quam dixi, veneni, pretio etiam interfectori proposito, si subsecuta nex esset. Festo igitur die Assumptæ in cælum Deiparæ Virgini, quo die manè cum singulari quodam gestientis animi sensu sacrificauerat, virus latenter infusum secundum cibum vim suam prodidit: quod vbi permanuit in venas, & tora viscera permeauit, gignere ingentes aestus & febres cœpit, tetrosque stomachi dolores ciere.

122

Sancti eius labores.

Inde Nunnus sensim confici & contabescere in horas, donec septimo tandem die, depastis exitiali peste præcordijs, viribusque consumptis extinguitur. Vir fuit vnus de præcipuis Patribus Societatis nostræ, qui singularis patientiæ, sollicitæque caritatis in proximos in ijs locis documenta reliquerit. Sefquianni spatio, (tantumdem enim in ijs partibus est moratus) duo amplius hominum millia aquis salutaribus expiauit. Naufragium semel atque iterum fecit proposita ante oculos semper morte, tot inter odia, & capitales hostes Christiani nominis. Sustentabat herbarū radicibus, orizæ pusillo corpusculum suum. Contrà verò tanto in egenos afflictosque Christianos commouebatur affectu, vt, cum nihil esset vnde eis opem ferret, sæpè vestes sibi ipse detraheret, quibus eos seminudos, aut scrutis obtuolutos inuolueret. Interdumque cum ad eum mendici venissent subsidij aliquid peturi, Nunnus incredibili quadâ miseratione tactus, quidquid penè gerebat vestium protinus exiuit, & eorum egestati diuisit, vt mox vnde se tegeter, non haberet. Supremo vitæ suæ die, cum per absumptas veneno vires ingredi ad tuendos de more homines suis pedibus nusquam posset, gestari ab alijs per Christianorum loca se voluit, Ioannemque imitatus Apostolum, piorum inter manus conuisebat Ecclesias, & saluberrimis monitis tum vniuersos, tum singulos confirmabat. Has inter curas atque labores deficiente iam vita, spe plenus atque fiducia, cum suspensi in patibulo Domini complexus esset effigiem, iatus ex his tenebris in illam lucem excessit. Elatus est Christi Martyr in eam ædem, quam ipse Dei Matri magno labore construxit non sine magna sanctitatis opinione, cultuque bonorum.

123

124
Res Ternatima.

Ternate in insula Molucatum, vt diximus, celeberrima, Ioanne Beira valetudinario vnâ cum Fratre laico Nicolao Nunnio, rem Christianam curante, ingens amplificandæ religionis spes affulsit. Venerat ad Lusitanorum arcem rex Ternatinus, cuius & in Christianos propensionem, & cõsiliū tradendi ex suis liberis vnus ad fontem supra memorauimus. Is nunc promissi memor cum Beira, arcisque Præfecto de hoc ipso sedulus egit: testatus ad Lusitania quoque Regem, & Indiæ Prætozem ea de re litteras se daturum; cupereque vt & ipsi suas ad eos litteras vnâ coniungerent, quo facilius ad conditiones, quas ipse postularet, illi descenderent. Res eò loci venerat, vt minimū natu filium Societatis in disciplinam

Goam mittere in animo haberet. Sed cum eo anno nauigatio conquefceret, consilium distulit in insequentem annum, quo nobiles alios adolescentulos cum filio se missurum pollicebatur. Et spes erat etiam de filij natu maximi conuersione. Beira per eam occasionē haud immemor quanta regi cum Xauerio amicitia necessitudo fuisset, petiuit ab eo Xauerij nomine, vt ad instituendos indigenas Christiana lege puerulos bona quadam attribueret: cuius rex petitioni concessit, & potestatem insuper fecit, non modò vt indigenæ, verum etiam vt aduenæ ac peregrini, qui Christiana sacra capesserent, ijs fructibus alerentur: quorum procuracionem penes Societatem esse voluit, vel, si eam Societas recusaret, penes Sodalitium Misericordiæ. domum etiam adiunxit nuper ædificatam cum potestate commodiorem in locum transferendi Collegij, si commodior esset inuentus. Itaque nobiles adolescentes aliquot in id Collegium cum suis recepti famulis, regia iam liberalitate vti cœperant, & spem celeris frugis copiosæque dabant. Sed de Beira, cuius tam præfens conatibus ac laboribus Deus aderat, illud ipsum penè commemorari posset, quod de suis laboribus ac periculis cõmemorat Paulus. Nam & is Mauricas inter insulas, atque Ternatem inter naufragium fecit: totoque biduo cum vndis in alto luctatus, nandi vrinandi que imperitus ex arrepta tabula ieiuno frigidoque ventre suspensus hæsit. Nec pauciora excepit terra, quam mari discrimina, modò venditus Saracenis ac Barbaris à desertoribus Christianæ fidei, modò illis persequentibus actus in fugam, & in memora silualiq; compulsus, quarum latebris dies complures sine villo comæatu ciboque se contexit. Quoties in eius eadem expediti mucrones? quoties eius vitæ parata venena, collocatæ insidias, conflata pericula sunt? Quoties stimulatus est fame, Solis vltus ardoribus, variisque morbis excruciatas, omni humano medicorum pharmacorumque destitutus præsidio: Sed ad monere Deus tantorum Patrum robore ac patientia nos voluit, quantos animos geramus oporteat, quantam ex ipso virtutem induamus, cum terras illas disunctissimas pro eius nominis gloria peragare, & eas colere toto pectore concupiscimus.

Egregia verò Gasparis Berzæi Armuziæ opera longè vtilis fuit. Ea est vrbs emporio in primis nobilis, quæ & regno nomen dedit, & modice, in qua sita est, insulæ ad ostium sinus Persici: quæ insulam Gerum suo vocant nomine. Finitimas habet prouincias nobilissimas duas, à Septentrione Perlidem, à Meridie versus Occidentem Felicem, quam vocant, Arabiam, Mauris vtramque refertam. Regni caput vbi Turcarum sedes est, Bazoia dicitur. Sed in vrbe ipsa Armuzia rex habitabat, olim potentissimus, nunc stipendiarius Lusitani Regis, haud Babylone procul, quam Baged hodie nominant: ab Goâ verò leucis abest amplius quadringentis. Huc Xauerius cum Gasparem destinaret, cuius spectatam iam virtutem habebat, eumque ardorem fidei, & studium animorum, vt Armuziani regni finibus contineri, quin ad mortem ac supplicia pro Christi nomine subeunda se in medios Persas & Turcas immitteret, minime posse videretur; in ipso suo discessu plane

125
Iuan. Beira
pro Clericis
ingentis
armuzia.

126
Armuzia
sua &
mores.

nè vetuit, imposito religioſæ obedientiæ præcepto, ſuo iniuſtu ex inſula Armuziæ pedem ad triennium efferre: multa que alia documenta addidit, quibus ille in ea prouincia ſe regeret. Raimūdo igitur Pereria comite nauim conſcendit, quæ cum Chriſtianiſ Saraceni pariter & Iudæi, complureſque Ethnici uehebantur. In ea nauigatione, quæ bimēſtris fuit, ſuam priſtinam cunctos adiuuandi conſuetudinē tenuit. Quotidie ſexuſ utriuſque mancipijs, & puerorum turbæ Chriſtianiæ fidei rudimenta tradebat. Sub noctem Litaniæ decantabat. Sabbato cæli Reginam, Matrem miſericordiæ ſaluere ſalutationis uītata formula in communi iuebat. Dominicis uerò diebus ad naualem turbam uerba faciebat. Inciderant in eos dies hebdomadæ ſacroſanctæ myſteria, quibus hortante Gaſpare magnus ad confitenda peccata concurſus eſt factus: plurimi etiam partim ſtudioſè luendi pœnas, partim aliquid perpetuendi cum Chriſto, palām ſe uerberibus malè multarunt. Sexta uerò eiufdem hebdomadæ feria, puerorum ſeſe cædentium agmen Gaſpar inſtruxit, totoque nauigio admirabili Maurorum Ethnicorumque ſpectaculo circumduxit. Itaque non deſerunt ex his, qui deſerta perfidia, Chriſti fidem cæteris religionibus anteferrent. Tanti ſunt uel apud Barbaros ueræ pietatis exempla. Maſcatum deinde Arabiæ Feliciſ oppidum Gaſpar delatus, complures ibi reperit Luſitanos deſertores & exules, qui tanquam ad aſylum in ea loca perſugerant. Deſcenſione facta, ſemel atque iterum de Chriſtiani hominiſ officio coram eius oræ Præfecto, aliſque præterea compluribus ſub umbraculo auſcultantibus pro concione diſſeruit. Vbi perorauit, plurimi ad confeſſionis Sacramentum, quo decimum duodecimū uē iam annum caruerant, acceſſerunt: quorum ut neceſſitati ſtudiſque ſeruiret, diem ampliùs unum, Præfecti populique rogatu in eo ipſo loco nauis ſubſtitit. A Maſcato prouectus Armuziam, haud à portu procul obuioſ habuit in duabus cymbis officij cauſa Vicarium Epicoſpi cum uniuero Clero, & Armuzianiſ regis œconomum cum largo lautique comœatu: à quibus perhumaniter exceptus ad arcis Luſitanæ Præfectum Emmanuelem de Lima honeſto cum comitatu deducitur. Ibi cum inter ſeſe Præfectus & Vicarius de hoſpitalitate certarent, & Gaſparem apud ſe uerque retinere percuperet, facile eam controuerſiam Gaſpar ipſe diremit, ad publicum ualeudinarium ſuo more diuertēs obſtupefcente Præfecto tanta hominiſ ſummiſſione atque moſteſtia: qui Patri conſeſtim iuſſit apud agrotos ædiculam extrui, cum pergula more gentis, ubi per æſtiuos calores uulgo omnes nocturnis temporibus ſomnū capiunt. Eſt enim Armuzia nulla dore niſi commercij opportunitate nobiliſ: regio infelix ſteriliſque. Nullus in arido ſitientiſque ſolo dulciſ aque ſons, nullæ ad opacandum arbores, nihil tota inſula fermè ſeritur, telluriſ humorem abſumente vi ſaliſ, cuiuſ paſſim natiui montes exiſtunt: caſique ſubinde renaſcuntur, tantæ acrimoniæ, ut quidquid eo aſperſum fuerit, tandem exedat atque conſiciat. Sulphurata præterea multis locis telluſ identidem flammas euomit: auorumque memoria to-

ra inſula ſeptem ipſos annos aſiſſe fertur: cui ſidem aſſerunt ſterileſ montium uerticeſ ab omnibus nudi uirgultiſ, & ad inſtar excocti lapidiſ ruſſi cinereiſque coloris. Nullaſ quoque fert ea inſula uolucres, nullum beſtiarum genus, ſiue cicurum, ſiue ferarum. Sed cunctiſ non modò ad cibum, uerum etiam ad potum rebus inuectiſ & importatiſ utitur. Accedunt caloreſ intolerabileſ, ac longè quàm ſub æquinoctiali linea graniores: cuiuſ æſtuſ cauſam in exhalationeſ calidaſ ſiccaſque referunt, quæ ex ſalſo ſulphuratoque ſolo uaporent. Itaque per æſtatem quibuſdam in nauiculiſ, puluillo capiti ſubiecto, uultu tantum extante interdii noctuque aqua merſi uulgo homineſ iacent. Salubriſ tamen corporibuſ ea regio eſt: neque ulluſ in ea morbuſ admodum diuturnuſ ob plurimum ſudorem forſiſſe, qui ex artubuſ perpetuò fluit: quocum noxiuſ etiam humor egeritur. Quamuiſ autem ſterilitate infamiſ inſula ſit, loci tamè ſituſque opportunitaſ, quòd Perſici ſinuſ oſtium obſideat, quæ totiuſ fermè Orientiſ mercimonia commœant, Armuziam urbem in admirabilem celebritateſ frequentiamque perduxit, Iudæiſ, Mahometaniſ, Abaſſiniſ, Armeniſ, Georgianiſ, aliſque plurimarum nationum ſectarumque Ethniciſ Chriſtianiſque permixtiſ mercaturæ cauſa confluentibuſ. Nec minor in ea ſcelerum, quàm hominum nationumque colluuiſ: ſumma diuini humanique iuriſ ignorantia, impiæ ſuperſtitioneſ, contractuſ nefarij, inceſti uagique concubituſ, fidelium cum infidelibuſ infanda connubia, ex quo fiebat, ut Chriſtiana proleſ à matribuſ educata in impioſ aliarum gentium rituſ moreſque tráſiret. Ad hanc igitur urbem non minùſ uitijs, quàm diuitiſ nobilem delatuſ Gaſpar, ſimul in eam pedem intulit, quaſi ad aduentum eiſ, ut multi interpretati ſunt, Satanuſ expaueſceret, uerituſ ne diuturno eiſ inſulæ dominatuſ ſpoliaretur, inſolitiſ horrendiſque motibuſ tota contremuit. Qui tremor cum ad plureſ dieſ continuáſſet, incredibiliſ omneſ formidine pauoreque perculit. Cuiuſ occasione uſuſ inter concionandū peropportunè diuiniſ præcoſ admirabiliſ ſpirituſ uehementia, terribiliſque cæleſtiſ iræ denunciatione facilem promiſcuarum nuptiarum conſuetudinem, peccandiſque licentiam, magna ex parte diſcuſſit. Principio autem Præfecti optimatumque uoluntateſ ſibi conciliare aggreſſuſ, breuiter perfecit humanitate, ſummiſſione, prudentia, ut omnium nemo illiſ eſſet acceptior, nemo carior, idemque ad omnia publica priuataque conſilia adhibetur. Præfectuſ uerò, ubi totiuſ anteactæ uitæ peccata Gaſpari ſemel aperuit, parentiſ eum deinceps numero ſemper habuit, omniaque ex eiſ potiſſimū præceptiſ conſilioque geſſit, & correctæ uiuendi ratione cæteriſ uniuerſiſ diuini honoris ſtudio, liberalitate in pauperes, & pietatiſ officio præluxit. Per hoſ maximè uiroſ de ſtatu emporij, & generibuſ negotiorum, deque hominum moribuſ probè Gaſpar edoctuſ, neglectum incultumque iam pridem per operarum incuriam agrum à uerpribuſ dumetiſque purgare, quantum in ipſo ſuit, inſtituit. In tanta igitur errorum nationumque colluuiſ nulliuſ ſalutem negligendam ratuſ, quo pluribuſ vnus ipſe ſufficeret, ſpatia

127
Nauigatio
Gaſpari
Armuzia-
na per uulgiſ
uictoribuſ.

128
Maſcatum
ex itinere
iuuuiſ.

129
Armuziam
aduectuſ ad
noſocomium
diuertit.

130
Armuzia
ſterilitaſ &
caloreſ ma-
ximiſ.

131
Et moreſ
corruptiſſi-
miſ.

132
Terramotuſ
ad Gaſpariſ
aduentum.

133
Conciliat
ſibi primè
urbuſ.

134
Catechisis,
Eypia can-
tiones per-
tinet.

tia temporis certa ratione dispensat. Quotidie pomeridianis temporibus pueris neophytisque, nec non sexus vtriusque mancipijs vicatim a campano coactis catechismum exponere, tanto reliqui vulgi multitudinisque concursu, vt eos sapere ædes ipsa non caperet. Nec ijs modò Christianas præceptiones atque mysteria, solennesque precandi formulas edisserere; sed diuinarum etiam laudum cantica certis contenta numeris ita tradere, vt ijs mirum in modum allecti homines profanas sensum cantiones lasciuasque dediscent, & castissimo versu monitisque saluberrimis dies noctesque omnia vndique personarent; eo etiam nomine gestiente Gaspare, quòd insumpti olium à se in canendi arte labores bono animarum & diuinæ gloriæ inferrent. Res eò processit, vt eisdem Mauri præceptiones ac monita, perinde ac Christiani passim canerent. Simul etiam quotidianæ singulorū vitæ custodes Pater adhibuit, qui ad se quæ quisque peccaret, cuncta deferrent: propositisque præmijs ac pœnis, pudici paulatim ac probi mores in vulgus inducti. Eadem illa rudimenta legesque serui mox heris, filij parentibus, Christiani pueri Mahometanis aequalibus, aliisque priuatim edebant, vt eos ad Christum omni arte pellicerent. Iam verò cæterorum quoque salutem curare Gaspar aggressus, hebdomadæ dies ita distribuit, vt secundam quamque feriam Ethnicis, sextam Mahometanis, Sabbatum Hebræis (quoniam sectæ illæ hos maxime festos obseruant dies) reliquos autem Christianis, quorum potissimum gratia in ea loca venisset, attribueret atque dicaret. Ergo & ægrotis in nosocomio, quoad licebat sedulus aderat, & custodias frequenter adibat. Conciones verò Dominicis diebus habebat tanto omnium ordinum ætatumque concursu loca certim occupantem, vt penè ante lucem templum auditoribus oppleretur. Earū verò fructus haud exiguus. Cum enim multi nitrum, ferrum, & cætera metalla; vitasque merces alias ad Mahometanos inferrent, quòd Pontificium anathema contra id facinus in Cœna Domini intorqueri solitum, vel penitus ignoraret, vel proteruè contemnerent; docti quanto id reipublicæ damno & animorum piaculo fieret, à quaestu plerique sacrilego destitire: & pro ea potestate, quam Gaspar habebat, in gratiam cum Ecclesia restituti. Plurimi à scortis & nefario pellicatu diuulsi. Sacerdos honoratus ac locuples duarum concubinarum amoribus irretitus, ex quibus etiam liberos susceperat, salutaria omnia sui Præsulis monita respuebat. is & à Gaspare priuatim admonitus admonitionem videlicet illam permolestè tulit: verum cum speraret se aliqua ratione posse perficere, vt turpiter præuaricaretur & monitor, militare deinceps munera, & ad prandium inuitare, venientem domo tapetibus exornata ramisque, ac reliquo omni humanitatis genere excipere: interim tamen ipse eodem in luto hærete, iisdem in sordibus volutari. Quod cum Gaspar animaduerteter, fecit aliquando, vt pro concione in Clericos generatim concubinarum amicos inueheretur. Sed, vt est suspicax malè sibi conscia mens, cum se propriè ea concione perstrictum sacerdos existimaret; dilapsa multitudine, sui similibus Clericis,

135
Res gesta in
opem Chri-
stianorum.

136
Coercita
intemperantia.

eademque notatis labe succinctus Gasparem adit, acriusque oratione communem se contumeliam vlturos minantur. Gaspar, quanquam nullus in ea re culpa sibi conscius, culpam tamen prouolutus ad pedes infimis precibus deprecatur: qua illi summisione placati non nihil mitrigati que discedunt. Postridie cum ad audiendum sacerdos iterum Gasparem reuertisset, & is, qui Christiana modestia, non segni metu; alienique impediendi sacrilegij, non sui defugiendi periculi causa pridie supplex acciderat, nihilo minore libertate eandem insectaretur intemperantiam; adeò est animo repente commotus, vt nullo modo à lacrymis ac gemitibus temperaret. Dimissa concione, multis cum lacrymis humi stratus veniam eorum, quæ pridie petulantius in Patrem iecerat, ab eo petit, colloctisque; in matrimonio concubinis, in virum alterum, & sui dissimillimum se conuertit. Eius exemplo laici complures admoniti, concubinas & ipsi vel ab sese amandarunt, vel matrimonio sibi legitimo coniunxerunt, aut etiam dicta dote apud alios collocarunt. Inde cum ad tollendas controuerfias & extinguendas inimicitias, quæ plurimæ inter milites intercedebant, Gaspar animum adiecit; monitis & auctoritate sua viros aliquot de principibus perpulit, vt mutuo iunctis inter se dextris, & offensionum veniam vltro citro que petita ad ipsas templi valuas magna populi frequentia redirent in gratiam. Conciliatis igitur inter se multorum animis dissidentium, terriberrimam aliam humani generis pestem auaritiam, & sænebre malū aggreditur. Quo in genere tanta erat nonnullorum impudentia, vt auroorum mutuatione vix decem iteratis per annum vsuris integra semper forte, seque familiamque turpiter alerent. Ad hæc tollenda scelera singulis Sabbatis de auaritiæ peccato disputationes insigni cum fructu instituit. Nam qui prima luce ad argentarias tabernas protinus se conferre, atque ibi nullo recti prauique discrimine fœnus exercere consueuerant; iam intima religione tacti domo templum rectè ad rem diuinam, inde forum ad sua negotia petebant. Ibi tanquàm in Academia de Christiani mercatoris officio, de iure mutui, de cõtrahendi permutandi que legibus è Gasparis potissimum præceptis ac traditione quaerebant. Itaque malè partæ pecuniæ restitutio plurima, vel in duplum iustis dominis facta est, aut vbi illi non apparent, in pios vsus. Et vt semel Dei caritas ac gehennæ formido auaritiæ claustra pertruppit, eleëmofynæ etiam collatæ complures ad auroorum amplius septem millia: quibus & nosocomij laxatæ sunt ædes, & orbarum virginum pudicitia, multorumque paupertati consultum. Opulenti præterea mercatores suas omnes vltro rationes Gasparis ad arbitrium detulere, parati quidquid à se fraudatum esset, non pecunia modò, sed, vbi satis ea non esset, etiam corporibus luere. nec desuere, qui veterum peccatorum pœnas vt Deo penderent, Dominicis festisque diebus ad templi fores celeberrimo populi conuentu sese publicè verberarent. Conhntentium porro numerus tantus erat, vt cum dies ac noctes eis Gaspar adesset, vix interdum horæ spatium ad necessariam corporis quietem, quæ alioqui vel in otio summo trium ferè horarum spatio finiebatur, eriperet. Et quo-

137
Sublata
inimicitia.

138
E iniqua
concordia.

139
Arduo po-
nitentium.

140
Terna hora
quietis u-
sturne Ga-
spari, inter-
dum motu
niam singula.

141
Simulant
quidam
morbum, ut
captiam Ga-
sparis ad
confessionē
impetrent.

niam valentes integrosque differre solitus, ægro-
tis potissimum ac prostratis, qui cum periculo
verabantur, operam dabat; plurimi Patris aures
occupatas ab ægris, morborum simulatione cap-
tabat. Complures autem ex ægrotis & imbecil-
libus, quorum de salute desperauerant medici,
confessione ritè obita, (vt Sacramenti vim agnos-
scas) valetudinem mirabiliter recuperabant. Nec
deceant nefarij homines atque sicarij, qui in ma-
xima scelerum enutriti licentia atque impunitate
dicta Gasparis flocci facerent, præsertim è mili-
tium numero, qui mutuis odijs & inimicitijs im-
pliciti diestabant, malle se suas vltas iniurias in
tartarum trudi, quam vltionis omnia dulcedine
in caelum scandere.

142
Quidam in
scelere ob-
stinatos di-
uina pœna
corripit.

Quod hominum genus, vt
etiam blasphemij, seditiosi, graffatores, & alij hu-
iusmodi cooperiti flagitijs, quæcunq; Gaspar sa-
pienti ratione, optimoque exemplo constituē-
bat, ea ipsi per summam licentiam disturbabant.
Qui quidem omnes vt oppido pellerentur, egit
pro viribus cum Lusitano Præfecto Gaspar, sed
propter multitudinē impetrari non potuit. Plu-
rimos tamen ex ijs, quos monentis Patris man-
suetudo non potuit, plectentis Dei seueritas
emendauit. Monaiianum in Persidis continenti
munim castellum est Armuzianæ ditionis, quo
per insidias subito ab hostibus occupato; missa
exemplò sunt recuperandi gratia militum quin-
quæ millia, & ijs additi Lusitani circiter quadrin-
genti, Pantaleone Sà duce. Hos Gaspar, antequam
egredierentur ad bellum, ad eluendas animi labes
Christiano ritu conatus adducere, vix id viginti
persuadere potuit. Venientique ad se deinde sa-
lutandi causa Pantaleoni, vereri se admodum di-
xit, ne graues neglecti Numinis pœnas propediè
Lusitani darent. Prædictioni respondit exitus.
Namque arcem dum obsident, tetra Lusitanam
cohortem morbi lues inuasit, paucisque diebus
quinque & quadraginta consumpsit: centum au-
tem circiter percussit hostis, cum alij super alios
caderent, & passim instar pecudum vulnerati iace-
rent. Tum demum victa contumacia est: & ex
conscientia delictorum ad vnum omnes sempit-
erni exitij metu perterriti, Gasparem inclamare,
& quam antea proteruè reiecerant, confessionē
summis votis expetere. Ægrè igitur trahentes
corpora Armuziam repetunt, Gasparemque re-
quirunt, vt resipiscentes exaudiat, & à peccatis
absoluat: nec enim alia ratione, nisi Deo propi-
tiato sperari posse de hoste victoriam, aut si mo-
tiendum sit, leuius id laturos, spe veniè concepra.

143
Quibus ve-
spiciensibus
insigni cari-
tate Gaspar
præsto est.

Gaspars cum vnus omnibus præsto esse non pos-
set, ex ijs complures ad alios sacerdotes illacry-
mans dimittebat. Sed vulgò negabant milites
vlli omnino sese nisi Gaspari arcana sui pectoris
commisuros. Quo circa mensis vnus spatium, quo
lues tenuit, ita distingebatur homo misericors,
vt vno eodemq; tempore, huic aures expromenti
peccata, illi voces animam agentis, & orationis
præberet officium; & muneri vtrique par esset.
Quamquam autem id ille maximè sacagebat, vt
animorum morbis faceret medicinam, haud ta-
men curationem, quam poterat, corporum neg-
ligebar. Nam & iacentes identidem inuisebat,
& inter alia solatiij genera, stipendiorum illis æra,
vnde sibi pharmaca compararent, à Præfecto cu-

rabat. Centum tamen vel hac adhibita diligen-
tia, morbus extinxit. Cateri verò animi corpe-
zique recuperata salute, Monaiianum reuertuntur.

Verum cum bellum longius extraheretur, & a-
missæ arcis obsidio malè procederet, supplicatio-
nes ad Dei Matris ædiculam, passibus ab Armu-
zia vrbe mille quingentis, Gaspar indixit. Proce-
debant pueri supplicantes, & sexus vtriusque
mancipia, nec non magnus neophytorum nume-
rus; quorum ad quinquaginta asperis instructi
flagellis sua terga pulsabant. Sequebantur lintea-
ti cum accensis facibus sacerdotes, & extremum
claudebat agmen multitudo promiscua. Incedo-
bant ex calcæati omnes, opem caelestem ac pacem
consono clamore poscentes: nec vilius fuit tam
ferreum pectus, quod in petenda à Deo venia, la-
crymis non maduerit. Haud in irritum fusa pro-
ces. Monaiianum vi & armis ad eam diem frustra
oppugnatum, acceptis demum conditionibus,
ipsum hostes dederunt. Ad eò ad victoriam
exorandam plus pœnitentium preces, quam ar-
matorum minæ valuerunt. Ea res præter spem
nunciata ingentem Gaspari cum apud omnes,
tum apud milites gratiam & reuerentiam pepe-
rit. Centurio repertus est vnus pellicum amori-
bus, quas perpetuò tres apud se habebat, infan-
tis, & in Deum Superosque blasphemus, qui
Gasparis proteruè monita, & commilitum de-
rideret exempla. Is in arcis obsidione de medio
repentè sublatu, grauissimas impietatis suæ pœ-
nas dedit: & qua raptus est hora, ea subito obfun-
di tenebris caelum, sauire venti, mugire tonitrua,
mixta grandini pluuia præcipitari, tanto rerum
onmium tumultu horroreque sunt cepta, vt al-
ter alterum non agnosceret. Semihoræ spatium
tenebræ tenuere, vt viuierum crederes orna-
tum hunc mundi dilapsum occidere & interire:
& quod supremo mundi die futurum credimus,
vt tum ignescat & occidat, cum refrigescet cari-
tas & abundabit iniquitas, id in vnus hominis
obitu factum diceret, in quo vim caritatis omnè
abundantia iniquitatis extinxerat. Alius prædi-
ces ac nobilis Lusitanus, sed vitij item notatissi-
mus, Gaspar salutaria monita suggestentem auer-
sari vsque ad eò cepit, vt eum spoliare vita omni-
no decerneret. Gaspar nihil eius pertinacia de-
territus, magis magisque pro illo preces & obse-
crationes instaurat: donec octauo die Lusitanus
videre sibi illum seraiam nocte per quietem visus
est suauissimo odore flagrantem, ore decoro, mi-
risque splendoribus radiantem, quibus totum
cubiculum collucebat. Tum alter nescio quis
astare Gaspari videbatur, qui hominem hæc vi-
dentem astatus, Cur, inquit, huic, scelestæ, tuæ vl-
cera & peccata non aperis? Nonne cernis quan-
ta sit oris dignitas, quantus decor? Hic verò cum
Lusitanus Gasparem manibus conaretur appete-
re, Paterque refugeret, ac frustrationem ille ægrè
admodum ferret, audita vox est monentis, in pu-
blico valetudinario Gasparem diuertari, rem di-
uinam apud ægrotos facturum. Admiranda som-
nij virtus ferreum pectus emollit. Quippe is
cum luce euigilans, nocturnumque visum ani-
mo reputans incredibilem vim lacrymarum fudit:
accessitque confestim è valetudinario Gas-
parem summis precibus obsecratur, vt confitèri
det

144
Supplicatio-
ne recu-
peratur arx
ex hostibus.

145
Supplicium
diuinum in
hominem
flagitiosum
& blasphemum.

146
Apparet
Gaspar ho-
minis celesto,
vnde is re-
spicit.

det operam, paratos obire pœnas, quascunq; præscribat. Mox tempestiuo aliquot dierum secessu, actæ ad eam diem vitæ noxas, quas adhuc nefariè suppresserat, salutariter enunciat, & ex Christiana denique perfectione vitam moresq; componit: cuius rei cum alia multa non obscura signa prodidit, tum quòd in egenos paucis diebus aureorum amplius mille quingentos impendit. Alium quemdam Gaspar diu multumq; cunctantem ac tergiuersantem, tandem ad euendam animi saniam, & confitenda peccata perduxerat: quorum enumeratio cum dies aliquos absumpsisset, pridie quàm beneficium absolutionis acciperet; dum circa noctem mediam impositam à Patre pœnam perfoluit, ecce felibus, muribus, tetrisque alijs animalibus cubiculum repente completur. Cohorruit homo ad tam sædum spectaculum, & peccatorum conscius, ne viuus in Tartarum abriperetur, extimuit. Deinde ubi se ex pauore collegit, detractam è pariete Christi Redemptoris imaginem arctè complexus, magno clamore diuinum Numen implorat. Ad eas voces monstra illa momento diffugiunt tanto cum strepitu fremiturq; ut domus tota concuti & conuelli funditus videretur. Quibus ille spectris admonitus, quarum se bestiarum similem effecisset flagitiosè viuendo, studuit in humana specie deinceps hominum more viuere, non vitam imitari bestiarum. Alius annos iam complures in flagitiorum cœno demersus, cum inde sese extrahi minimè pateretur, eamq; ob causam Gasparis colloquium atque congressum omnium animi prouisione vitaret; ipsum fortè Gasparem, quem de facie non nouerat, obuium habuit: illatoque ab eo de confessione sermone, respondit malle se armata cum acie, quàm cum Gaspare semel congressi. veritus deinde, ne, si diutius in ea vrbe mansisset, ad id, quod adeò horrebat, adigeretur, mutare quamprimum sedem, & in Indiam migrare decreuit. Vix nauim ea mente conscenderat, cum subita vi morbi oppressus, ac simul iræ quodam diuinæ terrore correptus, in singula momenta mortem sibi suspicabatur instare, quidquid increpisset pertimescens. Hisce timoribus anxius Amuziam iter conuertit, nec prius aliquid habuit, cum in terram exscendit, quàm ut Gasparem supplex adiret, eiq; peccata confessus, concubinam, quam multos iam annos in delicijs habebat, ab se abijceret. Sanatis animi plagis, subinde etiam corporis sanatus est morbus. Centurio nobilis corporis viribus stolidè ferox per insignem contumaciam procacitatemq; totius penè ciuitatis odia sibi consciuerat: ac proinde cum multis, ut sit, graues & apertas inimicitias exercebat. Hunc diu multumq; Gaspar ad morum modestiam concordiamq; conatu semper irritò cohortatus, cum ei occurrisset in via, Quàm metædet, inquit, istius prosperæ valetudinis? Exorandus utique mihi est Deus, uti ad frangendam istius mentis duriciem, febrem aliquam acturū immittat. Nec diu sui famuli Deus preces & vota distulit. Breui centurio feua correptus febri Gasparem aduocat, & sua scelera confitetur. Quem deinde Pater apprehensum, inermem ac supplicem, ad petendam ab inimicis veniam tota vrbe circumagit, tum cum alij lapi-

dibus, alij gladijs & selopis instructi inuisum caput opprebantur ad necem: quorum incensus ad vltionem animi dolor centurionis humilitate, & Gasparis auctoritate mitigatus protinus est. Ita quod ferreus miles assecutus audacia & robore nunquam foret, ut tot iras inimicorum frangeret, impetumq; comprimeret, id morbo subactus Christiana submissione perfecit. Alium item moribus perditissimis, ac sanguinarium in morbo confessionis causa Gaspar inuisit. At ille fracta nondum asperitate sæuitiaque Patrem auersatus, vltro maledicta & contumelias ingerit, certus nolle se inultum excedere: id ni faciat, se suumq; caput execrationibus dirisque deuouer. Cui Gaspar, Ita nequit. Atqui nō ante crastinus occidet Sol, quàm tu quinquies sacerdotem ad confessionem inclames, & quem paratum ad audiendum abijcis, frustra propemodum reuoces. Ut prædixit, euenit. Postera luce ante meridiem acri symptomate oppressus, posita repente ferocia, magnis vocibus lacerdotem implorat, ac parum affuit præcipitante iam vita, & sacerdote cunctante, quoniam sine præsidio illo, quod ante neglexerat, negotium de æternitate conficeret. Haud animorū morbis solū, verum etiam corporum vi supera atque diuina Gaspar occurrit. Primarij viri filius febri grauissima laborabat, eademq; oculus erat diuturna tæbe putridus, & acri tumore corruptus. cum remedia omnia morbi vis superaret, nec in humana ope quidquam iam spei, morrens pater Gasparem obrestatur, ut pro salute carissimi filij semel ritè sacrificet. Fecit ille quod rogabatur: & ipso die, quo saluarem Gaspar obtulit Hostiam, non solū vniuersa febris abijt, verum etiam delapsis ex oculo grandioribus tanquam squamis de integro restitutum est lumen. Tum parens accito Gaspare, & gratijs actis, liberatum vtroque morbo inuenem vix præ læticia sui compos, ostendit. At Gaspar modesto vultu Deipara Virgini, cuius votium fuerat Sacrum, tantam virtutem, tamq; in signe miraculum tribuit. Idem cum pro amico rogatus penè iam animam agente fecisset, ille vix re diuina peracta conualuit. Nobilis item mulier è dæmone propemodum obfessa, spectrisq; horrificis agitata, nec satis mente constans, in vltimum erat iam adducta discrimen. euocatus à marito Gaspar, ut afflictæ & exanguis manus imponat, per occupationes ipse tunc adire non potuit; ceterum schedulam in scripto Ioannis Euangelio, & alijs quibusdam precationibus pro se mittit, quam dæmoni maloq; amolendis mulier è collo suspendat. Id ubi factum, confestim leuata morbo, terroribusq; soluta surrexit. Hæc & alia id genus à Gaspare celestis cuiusdam virtutis edita documenta miram ei apud omnes venerationem & auctoritatem conciliarunt. Suspiciant homines summam in eo paupertatem, & in tantis animi bonis, tantaq; doctrina tantum sui corporis vitæq; neglectum, magnam præterea rerum omnium humanarum despicentiam: qui nullum ex tot laborū contentionibus premium, nullam mercedem præter vnā animorum salutem bonumq; requireret. Itaque cum vulgò ab omnibus haberetur ut sanctus, ob frequentes salutantium occurriones nudo erat ex semper capite

147
Cuidam
penitenti
visa in cu-
biculo vis
magna be-
stiarum.

148
Morbo alius
ad peniten-
tiam ad-
gitur.

149
Ferox etiam
miles im-
missis morbo
mansuescit.

150
Gaspar
prædixit
penitentiam
auerfent

151
Reddit
letadium
agrotis
multis

Magna au-
horitas Ga-
sparis ex
operibus et
miraculis
sanctæ ciuitatis

pite per vias publicas incendendum. Eodemque puerorum turbam ad catechismum tintinnabulo conuocante, fenestra omnes Christianis Maurisque feminis complebantur partim piam sacerdotis sedulitatem admirantibus, partim miserantibus egestatem: eique ex itinere obuiam factæ, flexis illico genibus vestes certatim osculabantur & manus. Quibus populi studijs ceteri sacerdotes inuidia facibus inflammati, questi sunt apud Gasparem, vnum illum ipsum cunctorum confessiones excipere, contemni se, nec in partem vllam vocari laboris. Quibus ille respondebat, testes eos, qui accederent, esse posse, quam nullo artificio blanditiisque homines ad se alliceret: vltro autem venientes repellere æquum sibi non videri. Cum verò illi consilium ea de re inissent, multis dictis sententijs, stauerunt denique perspicuo Dei nutu voluntateque id accipere, qui Gasparem ijs ornasset instruxissetque bonis, vt eum omnes merito sequerentur. Itaque inuidia in benevolentiam versa, sua deinceps studia ad eum amandum & complectendum cum cætera multitudine coniunxerunt. Plurimis Socioratis iniecta mens est, è quibus ille paucos elegit, quos scilicet ad perfectam vitam ac sanctitatem euidenti impulsu diuinus spiritus instinctuque vocaret: in ijs vnum, qui audita eius concione, detracta sibi in oculis multitudinis vestimenta & cætera, quæ habebat, omnia diuisit egenis: idemque noctu cubabat humi nudus ad imam crucem; interdum verò totum sese ad ægrotantiũ & egenorum impendebat obsequia. Is vulgo vilus est insaniere. Sed exposita Gaspari suæ mentis conuersionisque ratione veræ sapientiæ consultissimus est repertus. Ardebat cupiditate martyrij, & sperabat ad Euangelium disseminandum potestatem sibi fore in Persidem penetrandi. Alius auditus inter ludum à pratereunte Gaspare maledicta dicere, ab eoque grauius increpitus, confestim relicto ludo, monitorem secutus est suum, nec ab eo discessit amplius. Haud ab similibus cætorum vocatio fuit. Sed fama Gasparis atque fructus non vna continebatur Armuzia: transfuabat Persidem & Arabiam, & quas pede non poterat regiones, fama & nomine peragrabat. Germanus erat genere, Ioannes nomine, Coloniae natus parentibus locupletibus, qui Turcarum in oppido Catifa non longè ab Armuzia finibus pro Mahometano annum iam decimum se gerebat, tormentarij pulueris artifex, atque ob id ipsum genti percarus. Is audito Gasparis nomine, & quæ ab eo gerebantur Armuziæ, constituit prorsus ab impio ministerio ad Christi famulatum, si Gaspar adiuuaret, redire quamprimum. Sed cum atramenti non esset eopia, quo litteras exararet, è diluto sulphuris puluere litteras ad eum scripsit, Latino, Belgico Francoque sermone, vehementer optare se, modò apud Lusitanos rurò liceat commorari, Armuziam accedere, & Christo Domino, per Sacramentum Penitentiae reconciliari. Gaspar eo nuncio lætus, extemplo rescribit, fidenter accedat: sibi ac Lusitanis aduentum ipsius gratissimum fore. Hæc epistola à Catifano Præfecto intercepta Ioannis consilium prodidit. Confestim à Turcis de ipsius religione quaesitum. Ille verò inreperidè se Christianum fa-

Hist. Societ. Iesu Tom. I.

teri, atque ad omnia tormenta necemque promptum exhibere pro Christo. Inde furentibus Mahometanis fræde lanarius atque dissectus, ad vltimum vsque spiritum in veræ fidei confessione permansit. Caput abscissum, & prælongo infixum hastili Turcæ in arcis mœnibus posuerunt. Haud ita multò postea Lusitana classe capto oppido atque direpto, Gasparis epistola apud Præfectum reperta, eoque indicio de Ioannis nece cognitum. Ergo relictum è vestigio Martyris caput Armuziam accuratè transmittitur, idque à Gaspare postea cum psalmodia & laudatione perhonorifica conditum est. Atque hæc ab ipso Gaspare in Christianos, & eos, qui ad Ecclesiæ ditione quoquomodo pertinent, sunt profecta. Iam in Ethnicos Mauroisque & ceteros infideles haud segnior eius caritas & cura fuit. Quippe in omnes paternos gerebat affectus: & quo magis in lubrico salus hominum versabatur, eo misericordia in eos maiore tangebatur. Quomodo enim tenerum illud & piũ pectus non totis comoueretur precordijs, cum tantam, tamque diuersam superstitionum sectarumque turbam, tot à Deo conditas animas certum ruentes ad exitium animaduertent? Erant, vt sæpè significauimus, in vna eademque vrbe præter orthodoxos, hæretici ac schismatici cunctarum propè sectarum, tum Iudæi, Turcæ, Ethnici, denique ex impijs religionibus fræda coluuiæ. Quæ miseranda species cum pios in Gasparis oculos quotidie incurreret, existimari potest, quantum ei doloris & cruciatu afferreret. Atque vt de vnis dumtaxat Ethnicis dicam, quorũ quodammodo insana magis & deploranda cæcitas est, quis sicis oculis præteriret cum passim ab eis cerneret diuinitatis honores mutis animantibus tribui? Nam & serpentes & vacas vulgò colunt. Vaccisque liberè per vibem vagantibus, ad ædium vestibula, quæ apud eos ampla sunt, aquam ad potum exponunt, magno vtique emptam, cum nusquam in insula (vt supra dicebamus) dulcis aqua reperitur. Iisdem mos est curus triumphales ingentes extruere, in quibus vehuntur multi Pagodibus immolandi: & ipsimet cultris ac nouaculis se incidunt, donec ex curtu mortui decidant. Occisorum porro carnes arcibus eiaculantur in populum, qui certatim eas studet arripere religionis causa. Nec de populo sæpè defunt, qui eadem adducti superstitione sub rotas currum sese vltro conijciant, & insana religione cõminuant: quod nihil gratius suis se dijs facturos sibi persuadeant, quam si eo leti genere sese maent ijsque sacrificent. Cum vir decesserit, vxor viua comburitur. Et sexcenta id genus apud Ethnicos digna lacrymis Gaspar inuenit. Quibus erudiendis cum vnum inter hebdomadam diem, vt diximus, tribuisset, plurimos à suis auocauit insanijs, plurimos conuertit ad Christũ. Aiebant Ethnici, & qui Deum penitus ignorabant, non vnis Christianis, sed sibi quoque, & cuicumque hominum generi Gasparem missum, vt cunctos naturæ legem, & rationis præcepta doceret. Saraceni verò, qui prius hominis paupertate contempta, conuicijs etiam ac probtis, cæno ac lapidibus appetebant, postea admirati virtutem cælestem que philosophiam, qua Christianos iubebat sua cuique reddere, nullo habito re-

T ligionis

153
Aliquis sibi
socios ad-
sciscit.

154
Ioannes
quidam
Coloniensis
pro Christi
suae ma-
tur.

155
Opera à
Gaspare
impensa in-
fidelibus.

156
Supersticio
Ethnicorũ
Armuziã
norum.

157
Gaspar
Ethnicis
quoque, &
Mahometani
& Lu-
dis ven-
rationi.

ligionis se ceteris discrimine, siue Christiano, siue Saraceno; contemptum in venerationem, ludibria in honores & officia conuerterunt. Obtulerunt ei splendidam vestem ac pretiosam, quam cum suis sordibus vilique tunica commutaret. Sed ille paupertatis amatorem se esse contestans, eam vltro remisit. Complures suo Mahometo, Christianæ legis admiratione, relicto, secuti sunt Christum: & qui in suis tenebris ac cæcitate perstabant, ij nihilominus tantum ei habebant honoris, vt eum magnum sacerdotem Christianorum appellarent: & in coranum suum, quod Christianis intulisse pedem capitale est, prehensa ad osculum subinde manu vesteque magno comitatu perduxerint. Nec abnuuit Gaspar quod ducebatur ascendere, quo certius propiusque gentis ritus ac superstitiones refutandi causa cognosceret. Haud minore in existimatione apud Iudæos eius sanctitas erat: quem in synagogis suis Sabbaro disputantem atque docentem arrectis auribus auscultabant, eumque Zachariæ filium Ioan-nem Baptistam appellabant. Quo ex numero semper aliqui Gasparis disputatione conuicti, & suæ iam peritæ perfidie, fidei obedientiam amplexabantur. Pari cura differendi cum cæteris sectis, cum se dabat occasio, præsertim cum Mahometica: cuius ille petebat capita, & legis peritos prouocabat ad pugnam: qui cum diu (vt solent) congressum altercationemque defugerent, tandem veriti, ne, si pergerent certamen abnuere, causæ diffidere viderentur; Persam ætate prouectû, qui non Mahometica volumina tantum, sed etiam Aristotelem lectitabat, & medicam tenebat artem, in medium producunt. Is, siue medicamentis & robore naturæ fretus, siue audaciam simulans, Gaspari sponsonem obtulit, vt in montem natiui salis squallidum ac desertum, & omnis in opem alimentum secederent ambo: vter autem in eo monte diutius in ediam tolerasset, eius religio potior ac sanctior haberetur. Ad id Gaspar respondit, tantandum non esse Deum: hominem à mutis animantibus ratione & oratione secerni ratione prius agerent, & concertatione verborum: deinde, si lis ita decerni & controuersia non posset, tum demum sponsonem certarent. His Philosophus auditis, rubore statim, mox pallore suffundi: ad extremum pudorem vincente metu, in aliud tempus rem trahendam censuit. Cuius vxor & filia, quæ præsentem aderan-t, è nobili Zeidensi familia, quam serunt ab ipso Mahometo originem ducere, non vulgati indole & ingenio femina, coniugis ac parentis animaduersa formidine; contra verò hominis Christiani constantia, sapienter argumetate sunt, nihil solidum atque sincerum patriæ sectæ disciplinaque subesse. Dein afflatæ diuinitus bap-tisimum à Gaspare seorsim petunt. Gaspar illustres feminas fidelem apud amicum & probum catechismi causa in hospitio locat. Eare cognita Persa iniuriam dolenter exposulat, coniugem & filiam repetit. Gaspar contra, nihil iniuria factum dicere: feminas vltro ac sapienter sibi consuluisse, multi que vltro citroque habitis, nouam Philosopho conditionem ferre: relictam paulò antè disputationem ex condicito repetere: testes adessent. Si Persa victor euaderet, feminas sanè do-

mum suam abduceret; sin victus, vnà cum illis ipse quoque Christianus fieret. Eam conditione Philosophus, quia amor & necessitudo & ratio præterea dignitatis virgebat, quanquam inuitus accepit. Dicta certamini die conuenerunt sponsonis iudices spectatoresque, non sine interprete & scriba publico, qui dialogum literis ex fide mandaret. Gaspar, vt se quoque Dialecticis imbutum ostenderet Persæ, acutis conelusionibus & argumētis effecit, primùm Dei naturam minime solitariam aut infæcundam esse: eo que illum disputando perduxit, vt Deum trinum & vnum ex fidei orthodoxæ decreto & confessione concederet: deinde Christum verum Deum pariter & hominem duplici natura in vnâ coeunte personam, non solum de Spiritu sancto conceptum, & è Virgine natum, verum etiam ad reconciliandum humano generi Patrem sponte subiisse mortem, & durissima quæque perpeffum. Denique variè argumentando ratiocinandoque hominem adduxit, vt Christi legem ac disciplinam dignam esse fateretur, quam prudentissimus quisque susciperet; Mahometanam verò, nec sine dementia posse suscipi, nec sine pertinacia defendi. Vbi ad hunc locum ventum est, nouo perfusus gaudio Gaspar instare rursus cepit, & clariùs eandem confessionem exprimere. Verum confusus perturbatusque Philosophus tam longè se progressum ingemuit, & ne manus dedisse videretur, negotia excusare domestica, subitoque se in arenam, ne datam fidem falleret, descendisse. Denique vt proferretur dies, dum certis libris lectitadis rediret instructior, fractis conditionibus postulauit. Inde furtim ex vrbe ad vicinum Dynastam cõsultandi gratia fecessit: à quo acriter obiurgatus, quod cum veteratore ac venefico (sic enim Gasparem appellabat) egisset, camelis in Persidis interiora transmittitur: quibus ex latebris exilioque nunquam amplius reuertit. Insignis ad Caciziorum dedecus (quo nomine Mahometanæ atque Ethnicæ superstitionis antistites appellantur) ea fuga fuit. Vulgò etenim fractum & abiectû Persam latebras quassisse narrabant. Vxor autem eius & filia Christianis institutionibus eruditæ diuisis in pauperes aureorum millibus ferè quatuor, apparatu solenni atque pompa, summoque omnium gentium ordinumque concursu baptizate sunt, & honesto matrimonio collocatae.

Eodem anno patefactus est aditus & Euangelio, & Societati nostræ in Iaponias insulas optatissimo appulsu Xauerij. Is Goam è Cambaia regno reuersus, distributo Patribus notiore ad Orientem orbe, (vt supra demonstratū est) & constituto Goani Collegij Rectore Antonio Gomio, India verò prouincia Paulo Camerte, omni celeritate profectioe Iaponicam adornabat. Dissuadebant amici, & difficultatibus ac periculis ingerendis tali ab itinere deterrebant. Nam primum recens appulsæ Malaca naues nunciabant bellum contra Lusitanos in Sinarum portibus comparari, vt ad eos portus accedere, quæ Iaponia ipsa petitur, non liceret. Dein proponebant amici ante oculos modò locorum interualla longinqua (abest enim ab Iaponibus Goa leucas amplius mille trecentas) modò illius pelagi naturam

158
Disputatio-
nes cum Sa-
racenis, &
quorūdam
ex ijs con-
uersiones.

159

160

161
B. Xauerius
ab aduēn-
tatione
Iaponia
nullis peri-
culis detur-
retur.

Lxxi

fœui atque asperi, quod suis vorticibus totas sæpè
 naues absorbet; modò etiam piratarum excursi-
 ones & latrocinia, & super hæc omnia subitas
 ventorum procellas, quos Typhones appellant,
 in ea vel maximè plaga furere consuetos, & ipsa
 cum oneribus vectoribusque nauigia in asperum
 sæpè litus ac saxa torquere, vel in medio falo ro-
 tata deprimere. Hæc, & alia multa cum ad timo-
 rem obijcerentur Xauerio: is & contemnendis
 iam periculis affuetus vbi religionis propagandæ
 facultas se dedisset, atque adeò indignum existi-
 mans inde celestium mercatores opum metu dis-
 criminum deterrere, vnde terrenatum non arce-
 rentur; iniuncta constantia respondebat, nihil eor-
 um se profusus extimescere, cum rerum omnium
 Domino atque arbitro deseruiret, cui animata
 pariter & inanima famularentur ad nutum. Ser-
 uorum autem Dei animos magis in periculis con-
 quiescere, quam in portu: nec maiore se vnquam
 sensisse quietem, quam in æstu ipso laborum at-
 que discriminum. Stimulabat eum ad iter illud
 genus hominum illius orbis egregijs à natura do-
 nis instructum, & (vt aliquorum Iaponum iam
 vsu compererat) ingeniorum nobilitate atque
 acumine ad percipiendam Christianæ fidei myste-
 ria maximè aptum. Cumque iam Indi triginta de
 Societate magistros ac vitæ duces haberent, exis-
 timabat tutò se posse, & sine regionis Indicæ de-
 timento constitutum iter arripere. Duobus igitur
 de Societate comitibus, Cosmo Turriano, &
 Ioanne Fernandio Hispanis; de externis verò
 Paulo, famulisque Iaponibus Ioanne & Antonio
 Cocinum à Goa primum, inde Malacam perre-
 cturus, Aprili incunte discessit. Præter ei nauigio
 Iacobus Noronia, quem cum cæteris vectoribus
 prudens Pater, quo faciliore sibi aditus ad eor-
 um curandos animos aperiret, studuit sibi prius
 omni comitate & affabilitate sermonis obstrin-
 gere: nec abnuuit ea de causa subinde cum ludi fe-
 rebat honestas, spectare ludentes, & super ludum
 falsè dicta miscere; vt Noronia, qui nondum sa-
 tis hominem nouerat, nec eius mentem propius
 inspexerat, cum familiaribus de illo colloquens,
 dicitaret vnum è populo videri Xauerium, nec
 illius sanctitatem vulgi sermonibus respondere.
 Verùm suam breui Noronia sententiam mutauit,
 citò retexit orationem. Appulso aquationis gra-
 tia nauigio, Xauerius in desertum ac solitarium
 locum secesserat ad orandum, & in eo torus Deo,
 extra se positus, fruebatur. iam nauis ab aquatio-
 ne soluebat, cum sensit Præfectus vnum deside-
 rari Xauerium. Mittit igitur extemplo, qui homi-
 nem ocius ad nauim reuocent, diuque vocibus
 frustra quaesitum, tandem in secessu alienatum à
 sensibus in precatione reperiunt. Eius rei fama
 per totam nauim momento dispersa, Xauerio cu-
 mulatè reddidit, quod comitas non intellecta
 sustulerat. Præfecto cæterisque vectoribus maio-
 re fuit in honore pretioque deinceps: & eius mo-
 nitis ac præceptis facilius aures cuiusque patue-
 runt. Cocinum vt ventum est, ad Franciscanos
 suo instituto diuertit. Hic rogatus à ciuibus, vt
 aliquot de Societate suæ ciuitati concederet, se-
 dem idoneam & necessaria cuncta pollicitur; is
 Iaponicæ protectionis cogitatione suspensus,
 Petro Consalino Episcopi Vicario totius rei per-

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

misit arbitrium, vt cum Camerte & Gomio, quos
 cæterorum moderatores reliquerat Goæ, ea de
 re decerneret. Eratrum Cocini, quem in Molu-
 cum destinatum supra memorauimus, Alfonso
 Castrius, quem publicè de suggestu auditu proba-
 tumque Cocinenses à Xauerio flagitarunt. Sed
 is tanquam eius palmæ gloriosa prælagus, quam
 interfectus à Saracenis pro religione Christiana
 in ijs erat regionibus inuenturus, cum Emmanue-
 le Morale porro illuc voluit pergere. Eadem in
 vrbe cum in veterem suum Xauerius amicum Ia-
 cobum Madeiram occurrentem ad manus oscu-
 lum incidisset, percunctatusque ex eo, quam rectè
 valeret, ille, Rectè admodum, respondit: Xauerius,
 qui cõceptam in eius animo fraudem, quam
 mox destinatar admittere, Deo indicante perui-
 derat; Rectè tu quidè, inquit, corpore, non item
 animo vales. Qua ille tam certa vaticinatione
 perfrictus, è vestigio secutus est Patrem: nec du-
 bitauit se ipse ei per confessionem aperire, cuiam
 se viderat diuinitus patefactum: confessionem
 verò secuta est morum vitæque præterita casti-
 gatio. vii. Kal. Maij Xauerius Cocino soluit. Ac
 dum Nachuaras insulas præteruehitur, exorta re-
 pentina tempestas biremes duas ad ima demer-
 sit, onerariam verò Xauerij nauim satis per se im-
 becillam ita iactauit atque concussit, vt mortis
 obiectu nauata de iactura iam facienda leuandi
 nauigij causa cogitarent. Sed vetuit Xauerius me-
 liora pollicitus, omni asseueratione confirmans,
 priusquam Sol se conderet, terras apparituras.
 Prædictionem Sol occidens affirmauit, cum in
 conspectum se terra dedit, & tranquillato iam
 mari, nauigium incolumè Malacam appulit. Hic
 veterem amicum Vicarium, febrium ardore deli-
 rum, nec minùs animi, quam corporis saluti diffi-
 sum offendit. Ergo pro eo sacrificiorum certum
 numerum Deo vouet. Eo voto factò resipuit sine
 mora Vicarius, & mente composita, peccata con-
 fessus, cum spe immortalitatis excessit. Malacæ
 item dum nauigationem Iaponicam operitur,
 homines perditissimos, maximeque meretricijs
 amoribus implicatos ad meliora traduxit. Et qui-
 dem cuidam mercatori se ipsum conuiuium offe-
 rendo, in familiaritate intimam illapsus, septem
 ipsas dicitur, quas ancillarum nomine alebat pel-
 lices, sensum aliam post aliam detraxisse; eide-
 mque ad accuratam confessionem perducto facilè
 persuasisse, vt eas honestè feminas in matrimo-
 nio collocaret. Hæc erat diuina Xauerij ars, qua
 morbis hominum veluti prudens medicus me-
 debatur, tempestiua dissimulatio: vt cum in eo-
 rum se familiaritatem penitus insinuasset, tum
 demum eos suorum vitiorum comiter & sine ar-
 bitris admoneret. Ex quo fiebat, vt, quemadmo-
 dum remedia minime exulceratis, sed lenitis iam
 animis adhibebat, ita eorum esset sanitas & cura-
 tio præstantior. Cuius etiam rei documentum il-
 lud est: quòd cum in eodem Malacensi cursu, eo-
 demque nauigio vector esset apertissima concu-
 binæ societate apud omnes infamis, nec Deum
 timens, nec homines reuerens; Xauerius tam ar-
 ctam cum eo familiaritatem & amicitiam iniijt,
 vt cæteri vectores, quanquam non ignorabant
 singularem Patris in hominum curandis ingenijs
 moribusque prudentiam, nec plerisque lateret

T. 2. tem-

162

163
 Cum Cosmo
 Turriano,
 & Ioanne
 Fernandio
 ex India
 discedit.

164
 Comitatus
 periculosa
 nisi
 eximia ei
 sanctitas
 adinuen-
 tur.

165
 Res à beato
 Xauerio ex-
 itinere gessit
 Cocini.

166
 Rerum oc-
 culatum
 cognitio, &
 iuramentum
 prædictio.

167
 Res gessit
 Malacæ.

168
 Sapientia
 Xauerij in
 curandis
 animis.

tempestiua dissimulationis artificium; tum tamē plus solito demirati secum ipsi dicerent, quod olim Phariseus ille tacitus de Christo dicebat, Hic nescit utique quis & qualis sit homo iste, quo tam libenter vitur. Verum navigatione peracta suum senserunt errorem. Xaverius enim cum egrederetur ē naui, suum illum compellans amicum, Heus, inquit, domine, nunc demum tempus est. Cui ille, Sentio, inquit, quid, Pater, velis: & concubinam à se citò dimissam honestissimè collocavit.

169
Latus de la
pona nū-
cy incita-
tur ardor
Xaverij.

170
Vis crucis
adversus
demonia

171
Ethnico na-
viculario
sua crucis.

173
B. Ignarij
vox, inanes
formidines
abijciendas.

Dum in his Xaverius curis navigationis tempus Malacæ moratur, duæ res admodum lætæ, quæque desiderium ei Iaponicæ professionis acuerent, afferuntur. Altera, quod in Iaponia Dynasta quidam mentem ad Christi legem adiecerat, legatumque ad India Prætozem miserat cum mandatis, ut sacerdotes aliquot, unde sanctam legem perdidisset, postularer. Altera, quod inter Iapones etiam dicerentur in insula quadam sacrosanctæ crucis insignia in honore iam esse: eaque passim ab incolis in ædium suarum vestibulis ad fugandos demones excitari, quo maxime præsidio uti solitos Lusitanos adversus demonum formas & tetra monstra cognoverant. Quippe in oppido quodam cum deserta quadam spectris demonum domicilia & tericulamentis infesta Lusitanis mercatoribus rei totius ignavis ad hospitium Iapones assignassent; eorum edocti periculo exemploque senserunt, nihil esse adversus ludibria terroresque demonum Christi cruce præsentius. Quo circa spe concepta Xaverius crebra ex Satana in Iaponia victoria, quando eam tot essent venerandæ crucis inuecta trophæa, gestiebat quamprimum in ea loca migrare. Verum Lusitano destitutus nauigio, Sinam Ethnicum nauicularium, cui cognomē erat Latro, Deo tamen magis quam barbari fide confisus adhibere non dubitans, certa cum eo mercede transiit, uti relicto ad lænam Sinis, sese in Iaponiam cum comitibus extemplo perduceret. Iunio igitur mense, data sibi à nauarcho fide, Prætorique Malacæ, ipso S. Ioannis Baptiste natali die Malaca discessit, explorata propè spe felicitis euentus, & impedimenta Satana perumpendi. Quam quidem in eo fiduciam alebat gemina illa cogitatio. Primum, quod Deus, qui suum consilium intueretur incens, sibi testis esset, nihil ab se spectari aliud, nisi ut anime ad eius similitudinem condita conditorem suum agnoscerent, & debitum ei cultum honoremque tribueret. Deinde, quia, cum eius providentia nutuque non modò homines, verum etiam demones regerentur, rabiem illi suam in se expromere, nisi Deo coniuente & permittente non possent. Hæc tam salutaria cogitata non mediocriter confirmabat Ignatij dictum, quod propositum ferè semper habebat: Societatis hominibus enitendum esse, ut se ipsi vincerent, timoresque ab sese omnes abijcerent, qui Dei fiduciam minuerent, impedirentque; quo minus spem omnem in vno Deo reponerent ac locarent: cuius quidem assequendæ spei gratia, vias omnes indagandas, ipsum tamē fiducie fundamentum, si quidem Dei munus est, collocandum utique in eo esse; cuius ad arbitrium ea plerumque fiducia, ijs, qui se vicerint, impertitur.

Has præclaras cogitationes ut cum actione coniungeret, instās iam necessitas postulabat. Quippe instituta secundissima navigatione nauarchus contra fidem interpositam (quæ Barbarorū perfidia est) Iaponici itineris cursu consilioque mutato, tempus de industria in obuijs insulis temere consumebar. Pupugit ea res Xaverium vehementer, verum, ne secundis abusi ventis exacta mox æstate cogere in finibus hiemare Sinarum. Augebat dolorem pij Patris Barbarorum plurima superstitio, qui passim execranda in eius oculis sacra suo operabantur idolo; quod illi cereis in puppi compluribus, & odoribus ex aquilano ligno incensus ad amientiam venerabantur; demoneque sæpè fortibus consulebāt, vtrum secundis essent vsuri ventis, si Iaponiam peterent, & tempestate percommoda. Xaverius autem commemorandis nauarcho pignorbis, & minis precibus permiscendis, tandem impulit reluctante, ut iter in Iaponiam dirigeret. Sed eo in itinere Satanas, qui præclara Xaverij incepta atque consilia ferè non poterat, miscebat subinde sorres, ne Patris ex sententia properantis in Iaponiam, eductæ caderent. Iamque erat in cursu naui, cum visum est Barbaris ductis iterum fortibus ex diabolo percunctari num ea naui ex Iaponia sospes esset reditura Malacam. Edita fors est, in Iaponia quidem peruenturam, sed Malacam minimè reuersuram. Tum verò illi herere, & in annum proximum Iaponica professione dilata, apud Sinas hibernare cōstituunt. Lentè igitur prouehantur ingemiscente Xaverio, qui professionē suam Dei causā susceptā ad diaboli nurum arbitriumque dirigi videbat ab Ethnico: doloremque geminus vno die casus & miserabilis auxit. Die beate Magdalene sacro sub vesperam intumescente fluctibus mari, cum naui iactis anchoris fluitaret in falo, vnus è Xaverij comitibus Emmanuel Sina in apertam fortè sentinam naui iactatione prolapsus, à capite vmbilico tenus in imo demergitur. Inde ægrè extractus omnium opinione mortuus, cum diu exanimis iacuisset, & graue vulnus accepisset in capite, tandem Dei benignitate precibus Xaverij ad salutem reuocatur. Sub primam Emmanuelis curationem, consimili agitatione nauigij nauarchi filia in altum excussa, sub ipsis parentis & cæterorum oculis fluctibus hauritur. Tum verò lugubris clamor barbaro vlulata planctuque permixtus, qui diem illum noctemque tenuit, exoritur. Inde ad idolum sacrificijs placandum versi omnes, diemque noctemque macandis auibis, & apponendis simulacro dapibus consumpserunt. Sciscitantibus ex idolo causam cur nauarchi filia interijisset, diabolus occasionem ratus optimam in inuidiam adducendi Christianos apud eos Ethnicos; edita forte respondit, si Emmanuel homo Christianus in sentina perijisset, puellam in mari non fuisse perituram. Sensit ea forte Xaverius se ac suos peti, variisque ab architecto & parente mendacij modis ac rationibus oppugnari. Verum eadem semper animi magnitudine, eodem diuine fiducie robore vir sanctus instructus, cum tantas & tam apertas iniurias Christo fieri sacris illis impurissimis cernebat, neceas ab se prohiberi villo modo posse; ardentem sese in preces effudit, ut homi-

173
Difficultas
nauigatio-
nis ex perf-
dia & su-
perstitione
nauarchi

174

175

nes illos pro sua clementia Deus suam ad imaginem procreatos tantis tamque impijs erroribus liberaret: aut certe communem hostem Satanam illarum superstitionū auctorem toties poena exaggerata puniret, quoties nauarchum ad sortes ducendas, & se pro deo colendum impelleret. Huius posterioris optati compos est quodammodo factus. Quippe demon quasi rogatu Xauerij nouas esset pœnas & cruciatus expertus, sapius ei minitans denūciauit, venisse tempus ulciscendi doloris sui. Cuius ille minas terroresque detidens, didicit etiam Dei beneficio, quemadmodum in maximis terroribus, quos Dei permisu timidus hominibus Satanas incutit, dimicandum, & quibus tandem praesidijs contra eius imperus sit vrendum. Extar eius ad Goani Collegij Socios ea de re epistola sanè luculenta: vbi summatim narrat, quid à Deo cecas illas inter procellas tenebrasque didicerit, & quam certum tutumque praesidium sit contra terrores incussos, demonumque terricula, vt sibi quis diffusis, & Deo penitus fretus cor omnis formidinis expertus & peccus gerat: neque permittat, vt tali ac tanto defensore meruerit, aut de victoria videatur ambigere. Nihil enim magis in re tali, tali que tempore meruendum, quam Dei diffidentiam: cum nihil nocere cuiquam Satanas possit, nisi quoad Deus ipse permittat. Ea tempestate perfuncti nauaræ, solutus anchoris Iaponiam versus persequuntur iter. Paucis diebus ad Cantoniensem Sinarum portum noua cum ijs pugna oritur. Minus quippe læta de Iaponica nauigatione responsa ab idolo ductis foribus reddebantur: & ne cursum intermitterent, nec se Cantonia in insulis, vt obfirmato animo constituerant, hibernarent, defendendum Xauerio fuit, modò precibus, modò minis, & nunc pignorum commemoranda iactura, nunc Praefecti Malacensis & Lusitanorum obijcienda formidine, quibus data fides esset, vt nauarchus in instituta nauigatione procederet. Nec diu perfidus in fide perfluit. rursus in Cincaeo altero Sinarum portu, qui proximus erat, meditabatur hiberna. Tam multa impedimenta moralque propius in Iaponiam aduentanti Xauerio Satanas inferebat. Nec ab eo proposito abduci facile nauarchus posset, nisi obsecundans Xauerij votis admirabilis Dei prouidentia, cui mos est partem illam sustentare potissimum (vt aiebat Ignatius) quam humanis viderit spoliata praesidijs, ab eo, quem dixi, portu cursum auerteret. Iam erant portum ipsam subituri Cincaeam, & illic inuito hibernaturi Xauerio, cum aduolans è vestigio nauicula, obsessum praedonibus portum, actumque fore de nauis, si eò propius accederet, nunciat. Quo perterritus nauarchus (nec enim passuum millibus amplius quatuor praedones aberant) portum illum declinare constituit. Cumque repenti Cantoniensem aduersus, Iaponiam petenti secundus afflaret ventus, volens nolens in Iaponiam flexit. Ergo in has demum tam optatas insulas xvi. Kal. Septemb. qui dies assumptæ in caelum Deipare sacer est, inuitis Xauerius nauis, & reluctante Satana, deportatur. Applicuit nauis Cangoximam Pauli Iaponis patriam: quæ vrbis in regno Saxumæ potissima est, quod maximè Xauerius optabat. Hic ille à Pauli

Hist. Societ. Iesu Tom. 1.

propinquis atque domesticis, & ab vrbis Praefecto primarijsque ciuibus vnà cum socijs peramanter exceptus, faustum Iaponibus nuncium, & spem praesentem attulit aeternæ salutis, eo praesertim die, quo videbatur eos inuitare quodammodo in caelum inuecta ipsa caeli terræque Regina.

Atque vt intelligatur, quæ Xauerius in loca diuino afflatus spiritu penetrarit, subiiciamus & nos hic paucis, ne ad alios remittendus sit lector, regionis situm atque naturam. Iaponiæ nomine in extrema Asia, extremoque Oriente complures insulae sunt ab trigesimo ferme ad trigessimum octauum gradum ab Equatore in Septemtrione portectæ, modicis inter se fretis curijsque discretae, decennio antequam eò Xauerius appelleret, à Lusitanis inuenta. Tres magnitudine praecipuae insulae sunt, Niphon, Ximus & Xicocus. Niphon tribus & quinquaginta regnis constat non admodum magnis: ceterum compluribus opulentis, quorum caput vrbis Meacum, vnde quidam reliqua regiō dant nomen. Ab Niphone vocabulo, quod Sinæ paululum immutarunt, Iaponis apud nos & Iaponiæ nomen increbuit. Eius longitudo millia passuum septingenta, latitudo varia traditur: vbi autem maxima, centum circiter & octoginta. Ximus regnis distinguitur omnino nouem, & nobilissimas habet vrbes Yūquin & Funaium in regno Bungenfi, in Saxumano verò Cangoximam, quam Pauli patriam esse diximus, eoque Xauerium cum comitibus appulisse. Prima quippe ex India nauigantibus insula Ximus occurrit: quæ idcirco, & quia frequens etiam portus est, à Lusitanis mercatoribus celebratur. Eius longitudo centum & quinquaginta, latitudo septuaginta passuum millia ferè colligit. Xicocus regna continet non plus quatuor, dimidio ferme Ximo minor. Ita Iaponiæ regna vniuersa, seu potius praefecture (nec enim omnia sunt eiusmodi, vt in ea regni vocabulum aptè quadret) sex & sexaginta censentur. Terra verò vniuersa Italicæ magnitudine propè par. A Septemtrione Tartaros, ab Occidente Sinas spectat, ab Oriente No-uam vergit ad Hispaniam, ab Meridie vasto mari interfulo, nondum exploratum est, quibus terris obiaceat. Vni olim regi parebat, quem Vo, seu Dayrim appellant: sed regno à Dynastis perduclibus erepto distractoque, inane penes eum imperij vocabulum mansit. Summus verò & potentissimus Iaponum omnium habetur ille, qui Meacum, & Meaco finitima regna armis atque arcibus occuparit: quem Iaponico sermone Cubucamam vulgò vocant. Regio aestiuis temporibus feruentissima, hibernis frigidissima est. Argenti fodinis in primis nobilis, frugibus verò, agrorumque fecunditate non item, bellorum strepitu magis, agrorumque neglectu, quam telluris vltio, locique natura. Itaque apud eos nec oliueta, nec vineæ nisi perpauca: raris etiam triticum locis: quod ipsum imbrium saepè vi tempestateque deperditur. Ex eo polente genus ossæque, non panem more nostro conficiunt. Panis, communisque cibus oriza est, ex qua vinum etiam expriment. Neque oleum habent nisi factitium è cecis ad litus eiectis. Nam pineas vulgò tedas ad lumen adhibent. Pisce abundant, & vario animalium genere, quibus tamen ferè abstinent:

T 3 nec

176
Contra terrores demonum remedia.

177

178
Die assumptæ in caelum Deipare Xauerius in Iaponiam peruenit.

170
Iaponiæ situs & magnitudo.

180

181

Iaponum imperium.

182

Iaponici soli natura.

nec carnes gustant nisi venatione quasitas. Multa profert noui illius orbis admirabilia sanè posse sine in arborum ac plantarum ingenijs, siue in aquis medicatis editisque montibus, vnde erumpunt incendia: sed propositum est non tam aurum delectationi quam vtilitati seruire, præstatque incolarum, quam terrarum ingenia moresequè describere: vt appareat quam verè sententia prudenterque Xauerius, cum Iapones affirmabat ad capeffendam retinendamque Christi Domini disciplinam longe aptissimos esse: eodemque quamuis à natura bene institutos & informatos, diuina lucis eguisse præsidio ad discutendam peccatorum errorumque caliginem, in qua cum ipsius naturæ deprauatæ vitio, tum vilitatis ignorantia iacebant. Iapones generatim acuti omnes, dociles facilesque sunt. quod indicant etiam rustici puerique: quorum hi celerius, quam nostrates Europæi quidquid docentur, dicuntur arripere: illi vrbanos propè mores, minimeque agrestem indolem præferre. Litteras plerique norunt, & discendi cupidissimi sunt. Ea de causa sermones de Deo, diuinisque de rebus, vt ea omnia, quæ naturæ rationique congruunt, auidè ad aures, & libenter admittunt. Lingua vna omnium est, eaque vberissima, adeoque multiplex, vt cuiusque notionis ac rei multa, atque idem significantia sint verba: quorum alia apud Procures, alia apud vulgus, alia à viris, alia à feminis vsurpentur: ijdemque aliter in familiari sermone mentem suam atque sententiam, aliter in scriptis enuntiant, nec sine eleganti quadam vernaculoque nitore, in ipsa verò descriptione alijs litterarum notis epistolas, alijs volumina librorumque conscribant. Vt autem iudicio valent, ita maxime tuentur in omni vita constantiam: memoresque decore, semper animo prouident, ne quid in dictis factisque molle aut effeminatum appareat: animi perturbationes & iras dissimulatione mirae eolent. Nam & gradus in ira lentior, & frons hilarior apud eos est: nulla vociferationes, nulla iurgia seu publice inter populares ac ciues; seu priuatum inter vxores ac viros, liberos ac parentes, heros ac famulos. Si quid odiosus accidit, contentiois vitanda causa per internuncios agunt. Inter ipsas quoque noxtorum penas conuicia remouent acerbiterque verborum: rara etiam inter eos rixæ ac prouocationes, cum tamè tanta sit inter eos armorum & gladiatorum impunitas. ferociam quippe omnem, & vliscendi situm in tempus differunt. Denique turbidis in rebus, a que ac lætis admirabilem in speciem æquitatem animi constantiamque conseruant: ad hanc ætas quoque imbecilla ac puerilis formatur, vt vel in ipsis iulibus & remissione animorum maturitas in ea quædam, & grauitas senilis eluceat. Natio est laudis ac gloriæ mirum in modum appetens, & in retinenda dignitate Romanis veteribus propè par. Porro Dayris id hodieque iuris obtinet, vt quidam quasi Præfectus honoris sit. Eius vnus in Iaponia tota iudicium est, quibus quisque titulis honestandus decorandusque sit. Ergo apud hunc regni Procures, singulique Dynastæ suos quisque procuratores habent, & pretiosius inter se muneribus certant, vt eius gratiam inean. Honore postiora ducunt omnia, nobi-

183
Iaponesum
ingenia.

184
Lingua
Iaponica.

185
Iaponesum
mores.

186
Auida gens
bonoria.

litate diuitias, honestate vtilitatem. Paupertas nemini ferè probro aut dedecori est. Patricijs vel egentibus suis manet honos haud minor quam diuitibus & opulentis. Nec diuitiæ tanti sunt apud eos, vt nobiles quamuis pauperes, vllis adduci conditionibus possint, vt cum plebeijs vel ditissimis connubia iungant. Putant enim, si ad ea descendant, multum se de sua existimatione ac dignitate deperdere. Sua autem cuique vxor est, non plures: & quoniam ad honestatem valde propendent, ex eo fit, vt omne genus alex, & furta omnia veluti res turpissimas auerferent. Ludis idcirco abstinent, quod lufores appetentes sint alieni, sensimque à lucri cupiditate ad furti consuetudine trahantur. Furtum autem ipsum adeo detestantur & horrent, vt fures omnes in crucem agant. Itaque tanta supplicij atrocitate proposita pauci apud eos fures. Nullam non modo contumelia speciem, sed ne dictum quidem paulò asperius ferre queunt: ergo reuerentur se inter se præcipue nobiles, certantque officijs & honore verborum. Armorum gloria, virtuteque bellica cunctis se præstare nationibus arbitrantur, cetera que præ se contemnunt. Tantum tribuunt armis, quantum alia nulla: nec re alia perinde gloriantur, atque armis auro vel argento decoris. gladios ac pugiones iam inde à pueritia perpetuo gestant etiam domesticos intra parietes, quos & noctu, cum quieti se dederint, ad cervical suspendunt. Rem familiarem in armis, & cultu corporis, seruorumque comitatu consumunt. Sagittarij sunt peritissimi, pedestribusque prelijs, (tamei equorum copia non desit) ferè contendunt. Bella continet inter se gerunt: & vt quisque vincit viribus, ita latissime dominatur. Instruuntur iam inde ab vtero ad duram & militarem vitam. In lucem editi, vel tempestate perfrigida lauandi ad flumina deferuntur. Auulsi ab vberibus locis asperis & incommodis procul à matribus & nutricibus educantur. Quod nulla res adeo infringat animos & eneruet, vt educatio mollis & delicata. Famem, sitim, æstum, ceteraque mortalitatis incommoda incredibili animi robore ac tolerantia perferunt. Aperto capite in Sole pariter ac pluuia uterque sexus incedit. Storcis pauimenta consternunt, vbi & somnum capiunt, ceruicibus tigno subiecto: & humi quoque epulantur erubus insidentes. Pisce, pomis, olenibus, oriza victitant: & huius frugalitatis beneficio cum secunda valetudine vtuntur, tum ad extremam senectutem perueniunt. Alia ab alijs de Iaponesum moribus eleganter & copiose sunt scripta. Sed nos ea præcipue excerptimus, quæ docerent quam parata & idonea ad accipiendos Euangelice prædicationis satus Iaponica sunt ingenia.

Sequuntur ea, quæ lucis Euangelicæ necessitatem indicant, densissimæ errorum tenebræ atque vitiatorum: quæ propè ex æquo cum eorum bonis virtutibusque contendunt. Primum enim in Dei cultu, & in finibus bonorum ac malorum miserandum in modum errant. Nam cum superstitio-num apud eos multa sint genera, liberum cuique est, quam voluerit sequi: sæpeque fit, vt eodem sub tecto vir aliam & aliam vxor, aliam quoque liberi sectam sequantur. Et quanquam sæpe oritur

187
Nobilitas
in viciis

188
Vnicuique
uxor.

189
Ludu &
furti ab-
stinent.

190
Armigera
fianum.

191
Egali edu-
catis, & alijs
mores.

192
Superstitio-
nes Iapo-
nica.

tur inter eos de disciplina dignitate contentos, tamen cum cuique liceat ut velit viuere, nullas plerumque eas res turbas excitat. Ea varietas ac multitudo sectarum & Xace fraudibus dicitur extitisse. Hic homo verus ac detestabilis & regno Sionis in finitimos Sinas cum Amidam quemdam predicans, superstitionis nouum perplexumq; genus intulisset, demum in Japoniam quoque inde peruenit. Venerabantur ea tempestate Japonij deos tantum suos quasi domesticos, & Regibus precibus, vel hominibus alia re memorandis in diuinitatem adscriptos. Neque ab his alia quam vite huius (cum eam vnam tum nossent) emolumenta orabant, bonam valetudinem, liberos, opes, & similia horum. Hi que sunt dii, quos Cames appellant. Xace autem aduentu Fotoques addidit, quorum principes Amida & Xaca ipse numerantur, & ab his vite post hanc futura bona precantur. Nam Xaca cum in Japoniam venisset, & presentis vite imperium occupatum a Camibus reperisset; tanquam diuiso religionis regno, mentioneque vite futurae illata, facile persuasit, ut rudes gentes a Fotoquibus veteri cui commoda expectarent. Ita precipua Japonum numina Cames & Fotoques sunt. Ceterum Xaca aggressus suorum somniorum deliramenta litterarum tradere monumentis, adeo, siue quia difficile est sibi constare in multo sermone mendacem, siue etiam de diti opera ad dictorum vanitatem tegendam, magister tenebrarum tenebras persequeus, implicauit sensus, ac totam orationem vocibus obscurauit ambiguis, alibi que aliter pronunciauit, ut ex eius voluminibus, quae multa & magna sunt, plurima inter se discrepantes, planeque contrariae, dum ad suam quique libidinem aueritatem eius detorquet, natae ac propagatae sint haereses. Omnium tamen summa eo redit, ut penas ac premia post mortem vulgaris turba credat manere: Principes, qui que sapientiores habentur, arcano quodam interpretantis artificio Xaca dogmata, spacijs huius vite cuncta deficiant. Sunt praeterea, qui & ipsi diabolo templa erigunt: in quibus effigiem eius multo quam nos tetriciorem deformioremque depingunt. Is varijs modis illudit hominibus: nonnullisque familiariter vitur, & varia specie se videntem offert, terroribusque interdum, ac denunciatione penarum, ut sibi tanta construantur, extorquet. Nonnullis, cupiditate vite beatoris iniecta, ut ad certum dierum numerum voluntario supplicio sese macerent, persuadet: quod ubi satisfactum sibi esse pronunciauerit, tum demum ad voluntariam quoque necem miserose adigit. Sunt qui Amidam visendi studio, viam sibi ad eum certa morte munire non dubitant. Ac primum emendicata diebus aliquot stipe, & in manicas indita, concionem aduocant, ut totam sui consiliitationem populo exponant, cunctis admirantibus & approbantibus tantam hominum sanctitatem. Deinde mare petunt, nauigiumque conscendunt: & alligatis ad brachia, pedes, lumbos & collum saxi, vel perforata de industria sentina merguntur, vel in altum se ipsi precipitant. Eam vero nauim amici atque propinqui separato profectu nauigio confestim concremant, nefas rari, quae tantis religionibus consecrata sit nauis, eam

ab vilo in posterum contingi fortalium. Religio-
num magistris & sacerdotibus vtuntur ijs, quos
Bonzios appellant, flagitioso atque impuro homi-
num genere: quorum sectae plurima nanciantur,
vario inter se cultu superstitionibusque
distincta: Nec pauciora genera Bonziorum, quas
Biconias ipsi vocat. Bonzij capite ac mento pro-
fus abrato inter quotidianas impunitates atque
flagitia, vitam nihilominus celibem profectur.
nuptias quippe contraxisse capitale ijs est. Eorū
quidam media nocte iustitiam excitati, al-
ternantibus in oedeo choris carmina quadam
Xaca libro suo more decantant: ut in omnibus
serē diabolus Christi amuletum Ecclesiam. Dies
per annum festos agunt multos, & concionibus
populum suo arbitratu decantant. Claro ut
plurimum nati sunt loco. Proceres namque mul-
tiplici onerati prole, quibus satis amplum patri-
monium relinquere se posse diffidit, ne turbas
aduersus heredes concitent, ad Bonziorum nu-
merum aggregant. Miserandum in modum po-
pulis illudunt. Xacani Amidamque ante omnia
iactantes bina ternaque annorum millia volunta-
rijs se afflixisse penis, ut hominum innumera-
bilia saluti consulerent: proinde qui nullas deli-
ctorum suorum penas luerint, si sectarum suarum
auctores ac principes imploraript, eos ab om-
nibus incommodis, vel ex ipsa etiam inferis li-
berandos, modo magna eos fiducia implorent,
in eis que spem suam ponant omnem. Vtuntur
autem ad eos implorandos serie quadam orbiculorum
bene longa, atque inter orandum gradatim
singulos ad orbiculos eos inuocant. Quam
prece seriem alij alijs crebrius tardius percur-
runt. Ita diabolus, cui nihil propositum est magis,
quam ut criminibus quamplurimis mortales ir-
retiat, cum Principum, sapientiaque professorum
plerosque summo supplicij premijue post mor-
tem expectatione, quo libitum est, agat, ceteram
multitudinem fallacilla fiducia, ad eandem pec-
candi licentiam pellit. Multas habent varijs lo-
cis Academijs copiosis vestigalibus instructas ad
percipiendam retinendamque, sectarum discipli-
nam. Arque ut nulla propemodum sacrosanctae
Christi Ecclesiae in ludicio illo Satanae simulacro
desimicatio, praestit Japonicis superstitionibus
supremus quidam antistes, qui vel a stirpe nobi-
litate legitur, vel pecunia. Is late admodum
imperat, & copiosis vestigalibus fruatur, ut eum
profanis saepe regibus ceteret. Habet & is Mead
domicilium intra quod idola sex & sexaginta su-
pra trecenta numerantur, quorum singula singulis
vicissim noctibus ad eius, latus excubiarum
causa locantur. Sacrosanctus vulgo putatur, &
pro Numine penē colitur, ut nefas quidem ei sit
numi vestigia ponere: quae si ponat, de honoris
illius gradu deiecitur. Eius munus & partes sunt
moderari sacra omnia, & nascentes Bonziorum
sectas suo diplomate comprobare, sine quo illae
nullam existimationem, vel auctoritatem obti-
nerent. Ad eundem spectat creare Tundos, qui
sunt velut Episcopi, aut creatos a Regulis confir-
mare (nam & penes Regulos Dynastaeque non-
nunquam potestas haec est) Tundi vero magno
& ipsi in honore sunt: ij sacerdotia confectunt, &
leuiora quadam curant. Ad eosdemque antistes

196
Bonzj Ja-
ponici.197
Astuti di-
aboli in
imitandis
Christianis
ritibus.198
Frans dia-
boli in ce-
lebribus pro-
pagandis.199
Sacerdos
Japonicarū
superstitionum anti-
stis qualis.200
Tundi, ge-
nus anti-
stium infe-
riorum.

pertinet, chirographis quibusdam cauere populo, nihil eum post mortem mali à demonibus accepturum, qui vnum aliquid ex ijs è vita migraturus acceperit. Et quanquam eiusmodi chirographa caro admodum veneunt, plurimi tamen ea, priusquam hinc abeant, comparare sibi non dubitant: eaque diligenter asseruata moribundi sepeliri secum iubent, quorum diabolus fugetur aspectu. Ea Bonzijs quaestiuosa est mercatura: qui quidem suis legibus carne, pisce, vino palam abstinent: oleribus tantum & oriza, nec nisi semel in die vescuntur. Quæ singularis ciborum abstinentia magnam illis in vulgus auctoritatem conciliat, & in omnium vitamque fœditate tueri opinionem: cum tamen apud eos ita nefariae libidines vigeant, vt horrorem non sentiant, neque in peccatis id numerent: obiurgati que risu & facetijs eleuare conentur obiecta. Id nimirum umbra illa sanctitatis fraudulentissimus Satan agebat, vt concessarum abstinentia nuptiarum infanda stupra induceret. Quemadmodum enim nec mala permittit Deus, nisi maiorum causa bonorum: ita nec diabolus quædam ex se bona suadet, nisi vt ad deterrima quæque gradum sibi per eafaciat. Ergo talibus magistris tam nefario flagitio populus totus fœdet, & magistrorum se auctoritate defendit. Quoniam si Bonzijs, inquit, id licet, quid ni profanis hominibus liceat? Alunt & feminas Bonziji complures suis in cœnobijs & claustris, quas colonorum suorum esse coniuges mentiuntur. Adeunt & horis omnibus officij causa Biconias, vicissimque ipsi à feminis adeuntur. Quorum exemplo corrupti reliqui reuulsis pudicitia repagulis, in omnem & ipsi turpitudinem sese intemperanter effundunt. Haud postremas apud Iapones obtinet calliditas ac perfidia, & simulandi fallendi que studium. Vt quemque pessime oderunt, ita familiarissimis oculis intuentur. Accedit sauitia morum, & immanitas dira. Leuissimis de causis, quos oderunt, auersos, nec opinantes inuadunt, vnoque aut altero acuti ac ponderosi acinacis ictu conficiunt. Dein composito ac securo vultu, quasi facinus ad se nulla ratione pertineat, ferrum vaginae reddunt. Nec feminis ingenium mitius, quæ suos enixa fœtus, alendi a dio, vel egestate, iniecto pede p̄focant. Alicubi etiam mulieres, quæ ventrem ferunt, quoniam persuasum habent, feminam si pepererint, ad inferna damnari, suum in vtero fœtum medicamentis interimunt. Nulla apud eos publica & gratuita siue peregrinis, siue pauperibus ægrotantibus diuersoria. Sub dio pernoctant, miseramque trahentes animam ab hominibus destituti, vel ipsa die sanantur, vel extincti morbo abiiciuntur in sterquilinum. Quo etiam magis Christianam caritatem erga derelictos & pauperes admirantur. Forensis res nulla propemodum; non Iuris ciuilis formula, non citatio reorum, non carcer publicus. Ius totum in armis, aut Principum placitis. Priuatim patres familias suæ quique domi capitalium rerum cognitionem exercent, & grauiora ferè crimina morte puniunt. His priuatis iudicijs populus regitur. In Proceres vero seditiosos sic animaduertunt. Ædes noxij taxmilitate circumdat armato, dataque aut pugnæ aut voluntariæ mortis optione, si pugnâ is optet,

commisso protinus prælio cum familia tota deletur, perpetuaque in omnem posteritatem notatur infamia: sin voluntariè necem eligat, optimis vestimentis ornatus vna aut altera plaga vltro sibi mer ventrem scindit, & in viscera tanta viscerum adigit, vt ea disfluant. Sic exenteratus ampuitandas parato ad id ipsum famulo, ceruices præbet. Atque id demum mortis genus infamia vacat: nec filij quidquam de iure deperdunt. Ex amicis verò subinde præcipui illatis pariter sibi manibus supra mortuum corruunt: idque honestum sibi & gloriosum ducunt. Idemque facinus in alijs quoque periculis, præsertim vbi agitur existimatio ac fama, valde vilitatem ac perthonorificum habetur. Reges atque Dynastæ armatorum stipati caterua difficiles ad se aditus præbent, ad ductoque supercilio nutibus se time agunt: & quidam interdum barbaro quodam fastu adorari colique se iubent. Apud eos regit omnia metus. Nihil opis in populi caritate repositum est, ex quo fit, vt crebræ & occultæ cõspiraciones erumpant; has autem regnorum conuersiones, & summa rerum omnium perturbatio consequatur. Ergo in hanc cæcam errorum vitorumque noctem Euangelij facibus Xauerius primus illatis, tenebras paulatim disijcere, & Solem iustitiæ conditum aperire pluribus locis cœpit. Cuius ad aspectum atque fulgorem pudor in multis redivit horroreque vitorum: emendari in hominibus ratio, ne bestiarum more viuerent: suscitari, quos Deus indiderat veritatis igniculi: & vt ex ijs, quæ deinceps narrada sunt, planum fiet, sobrietatis, iustitiæ, pietatis coli cœpta. Verum enim verò arduum vsquequaque erat opus, longèque humano conatu superius. Inferendum erat bellum infernis potestatibus in vetusta tyrannide obstinatis, laceranda tanta tot Dynastarum ac Principum contumacia, irritanda superbe gentis sanguinaria perfidia, conuelli diuinitatis ritus ac mores tot sæculorum auctoritate firmati, templis incredibili magnificentia spectandis, simulacris non religionis modo opinione augustis ac sanctis, sed argento quoque, auro, opere admirandis, vitaque vulgo carioribus afferenda manus. Ante omnia Bonziorum nudanda fœditas, & protrahenda in lucem turpido: omnibus denique mortifera quidem, sed dulces tamen & assuetæ carnis illecebræ detrahenda; eoque omnium odia, insidiæ, iniuriæ subeunda, in vltimo mundi angulo, in summa humanorum præsidiorum solitudine, & rerum omnium egestate. At Xauerius, cui Apostolicum illud facere omnia, & sustinere omnia propter Euangelium, iam diu steterat: cui reportata tot ante de inferno hoste victoriæ animum erigebat, percepta diuinæ tutelæ pignora constantiam roborabant, dulcedo animarum Christo partarum ad noua luera exauebat industriam; continuo duce Christo admouet sancto operi manus. Primum omnium induxit in animi, quoniam Bonzios audierat carne & piscibus abstinere, ab ijs etiam ipse, ne in cuiusquam offensionem incurreret, temperare. Quanquam multo sibi arctiorem abstinentiæ legem indixit, quam quæ Bonzijs diceretur indicta. Ipsa rerum egestas, & diuersa ac peregrina victus ratio parcius eum viuere duriusque cogebat. Pro pane oriza, pro obsonio fœrè

201
 Bonziorum
 auaritia &
 fastidia.

202
 Diabolus
 cur bona
 quædam
 Bonziji per
 suadat.

203
 Simulatio
 apud Iapo
 nes multa,
 & aia mo
 rum por
 sentia.

204
 Iura Iapo
 num.

205
 Vltro sibi
 ventrem in
 periculis
 scindere in
 festum

206
 Difficultas
 conuersionis
 Iaponis.

207
 Prima cura
 B. Xauerij
 in Iaponia
 conuersionis
 sua, sua vita
 exemplum
 præbente.

ferè pomis oleribusque barbaro item more conditis leniebat desideria naturę, nec tamen melius alibi, quàm in Iaponia valuisse se scribit, scilicet non tam frugalitatis naturali ope, quàm celestis pabulo caritatis. Deinde sedulam & accuratam operam dare linguę Iaponicę rudimentis aggressus, in præcipuis Christianę fidei capitibus conuertendis adiuvante Paulo complures dies summis laboribus defudavit, non tam quia natura difficilis easit ad discendum, quàm quòd, ut antè diximus, varia & locuples. Quò accedit exquisita inter vrbanos & litteratos rectè loquendi consuetudo: in qua si quid imprudens pecces, aut à ratione discedas, risu & sibilis exploderis. Itaque primis illis diebus Xaverius ac socij tanquam mutę quędam statua inter Iapones versabantur, & ad eorum voces penitus surdi, cum multa de se dici agitariq; sentirent, obmutescerant. Quamquam autem Paulo Iapone vtebantur interprete, tamen cum hic in sua ipsius lingua peregrinus videretur & hospes, & litterarum insuper esset expertus, minùs videlicet rectè fideliterq; reddebat, quę Christiana lex tradit. Adeò autem scriberebat imperitè, ut ea, quę scriberet, à litteratis Iaponibus perlegi sine risu non possent. Itaque socij simul ac fari cepissent, excipiebantur cachinnis, & eorum ab omnibus detidebatur infantia. Xaverius tamen alienę salutis sitientissimus auditorum cachinnatione contempta rem constanter virgere, & balbutire perseverabat ad populum. Et quoniam Bonziorum auctoritate senescerat vniuersę multitudinis studia niti, faciendum sibi putavit, ut quo magis cetera in expedito forent, eam vel sibi adiungeret, vel obtereret & euerteret. Ergo per opportunitatē ipsum Bonziorum antistitem nactus, quem sua lingua Ninxit appellant, cui omnes tum eruditionis & sapientię fama, qua ceteris antecibat, tum muneris, quo fungebatur, amplitudine, etatisq; præterea auctoritate, quę octoginta annorum iam erat, plurimum tribuebāt; comiter se in eius familiaritatem insinuauit. Inde sensim habitis de religione sermonibus in animorum immortalitate nutantem sæpè senem offendit, tandemque disputatione prouectus, eum inconstantia leuitatisq; conuicit. Quod victorię genus quamquam odiosum victorem victo plerumque reddit; ea tamen Xaverij comitas in disceptando fuit, cum ingenij significatione coniuncta, ut captus potiùs obstrictusque Bonzias magnò etiam honore coluerit. Cuius exemplo ceteri incitati Bonzij, visi sunt & ipsi eius consuetudine misericorditer retineri: vehementer insuper admirari tantam animi magnitudinem, acceptamque diuinitus mentem (sic enim loquebantur) ut religionis dumtaxat causã de Lusitania in Iaponiam tot tantisque Oceani tractibus, tantisque cum periculis contendissent. Victis in suo anfractu Bonzias, ipsique sibi deuinctis, quo solidiores in populo fructus vbetioresque perciperet, post degustata Iaponici rudimenta sermonis, Euangelij prædicandi potestatem ab Saxumano rege petere antè constituit; Pauloque adnitente, qui in salutando rege anteuerterat, faciles ad eum aditus nactus est. Is Cangoximam illiaria quindecim aberat, Pauloque ipsi ex India remotissimis regionibus peregrinè redeunt; & ob

id suis popularibus propè miraculo, valde sese comem ac beneuolum præbuit. Quoniam autem Lusitanorum iam dudum commercium, quos ad emporia vicina cum pretiosis oneribus commearē didicerat, expetebat; multa ex Paulo de Lusitanorum moribus ac virtute, multa de rebus Indicis, & legis Christianę mysterijs sciscitatus est curiosus. Cui cum satis Paulus cumulateque fecisset, deque Xaverio multa insuper addidisset; ad extremum egregie pictam in tabula, quam ex India aduexerat, Dei Matris imaginem, puerique Iesu materno sedentis in gremio, spectandam regi protulit. Quam rex submisso poplite veneratus, id ipsum fieri ab omnibus qui aderant imperauit. Paulus ut ad pietatem propensum regem iensit, Xaverium ei sociosque conciliauit. Ipsa quoque regis mater visa est ad Christi legem non medio critere affici: tabulęque capta specie paucis post diebus quàm Paulus Cangoximam redijt, nobilem ad eum virum misit, qui sumèdum quoquomodo eius curaret exemplum, & simul litteris consignanda Iaponicis Christianę legis initia. Ac pingendę quidem tabulę defuit artifex: ceterum fidei summam dierum aliquor labore conscriptam Paulus dedit. Cuius post reditum; ad eundem Xaverius regem iam beneuolum ac paratum profectus, potestatem legis Euangelicę prædicandę popularibus suis, edictumque publicum impetrauit. Ita Christiana sacra paulatim in urbem inducta; Pauliq; primùm vxor ac filia, tum propinqui & amici complures, qui haud iniquo animo rulerant eum factum esse Christianum, assiduis eius monitis & hortatibus ad baptismum perducuntur. Hos deinceps subsecuti sunt alij, & paucorum mensium spatio ciues amplius centum haud repugnantibus inuitisq; propinquis. In ijs Bonzias duo: quos cum alijs aliquot neophytis Xaverius in Indiam misit, ut ingenijs artibus in Collegio Goano; & religionis imbuti mysterijs, suis deinde popularibus reuersi prodessent. Ipse verò nondum vsum vernaculi sermonis adeptus, præcipua fidei nostrę capita Iaponicè conuersa, litterisq; nostratibus consignata neophytis è codice populoque tradebat. Porro ad eius confirmandam inter homines Ethnicos & alienos à veritate doctrinam, prodigiorum adminicula miraculaque non deerant. Ethnico homini Cangoximę cui honesto ac locupleti, filiam quam vnicè diligebat immaturo tenere mors abstulerat. Huic amici neophyti cognatiq; nonnulli nimis angoribus dediti cum vidissent, & vi doloris penè dementem, hortantur ut ad Xaverium præcipua sanctitatis fama præstantem opem aliquam imploraturus accedat. Confestim ille desiderio carissimę filię ad eum, quem sibi nominauerant; aduolat: & mendentibus vbeti steru genis, multis ac supplicibus verbis obtestatur & orat, ut opem aliquam, si qua sit, extinctę filię porrigat. Xaverius orbitatem hominis ac solitudinem miseratus, cum Ioanne Fernandio socio ad orandum se recepit. Nec ita multò post latus & alacer, quod indicium solet esse plerumque Numinis exorati; è precatione reuersus, hominem iuber bonò animo esse, viuere filiam eius, & saluam esse. Ille verò Xaverij verbis non satis intellectis, que vtique vir sanctus in

208
Deinde linguam Iaponicam.

209
Tum Bonziorum auctoritatem vel adiungere sibi, vel obterere.

210

211

Ad hæc postquam euangelizandi impetrare.

212
Primi in Iaponia baptizati.

213
Redditam Xaverius demortua puella.

214

re persimili à Christo didicerat; indignabundus abscedit, suspicatus opinor eum vel à suis ædibus abhorre, vel minorem sibi fidem habere de filie morte narranti. Domum repenti puer domesticus obuiam venit, & filiam viuam & incolumem nunciat. Quo nuncio mæstus pater exhilaratus domum properat, & quam exanimem reliquerat, viuam reperit. Obstupuit ad eius parens aspectum, & manantibus gaudio lacrymis, ex eametsciscitatur, qui tandem rediisset in vitam. Respondit illa se, cum exisset è corpore, dum à tetris quibusdam satellitibus ad horrenda quedam deportatur incendia, repente duobus à vitis sanè quam egregijs ex eorum ereptam manibus vitæ redditam. Sensit paterfamilias præsentissimam Xauerij opem, & vnà cum filia gratiarum ergò ad eum confestim redit. Filia Xauerium & socium eius intuita, admirabunda patri succlamat, En, inquit, illi, qui me ex inferis reuocarunt: & obortis ambo lacrymis procumbunt ad pedes. Mox tota cū familia relictis superstitionibus patriis, Christianis sacris initiantur. Disseminata huius prodigij fama, pulso quidam affertur agrotus totus tumens ac turgidus: quem sublatum suas Xauerius in vlnas, & aliquoties sic affatus, Benedicat tibi Dominus, pulsus tumoribus sanum reddidit. Ciuis etiam alius locuples & honestus, alta scabie & lepra resperfus Xauerium per internum rogat, vt ad se curandum ne grauetur accedere. Xauerius excusatis occupationibus, pro se misit è comitibus vnum, qui salutato suis verbis agrotò, semel, iterum tertioque perquireret, Christianus ne fieri vellet. cum æger annuisset, is manu ducta in morem crucis hominem signat, statimque absterfa est omnis macula, nitor redijt; vt nitorem reciperet animi, qui iam receperat corporis, stetit promissis, & Christianus factus est. His prodigijs quanquam ad Christi fidem populus propendebat, tamen ex altera parte Bonzij, qui initio siluerant, id quod Xauerius tanto antè præuiderat, vt senserunt Christianis institutis sua instituta conuelli, vitia perstringi, discipulos ab se abduci, peregrinam religionè in dies propagari; toto pectore Euangelij cursum euertere, & odio furere in Xauerium instituunt: inire etiam inter se consilium quemadmodum eum vel de medio tollerent, vel in Indiam relegarent. Interim in ipsum, & eius socios de suggestibus iram suam effundere, maledictis profcindere, dæmones ac veneficos appellare, qui nefarijs præstigijs, & arte diaboli fictis miraculis ac prodigijs oculis humanis illuderent. Quibus sermonibus populus incitatus, auerfari cœpit eos, quos paulò antè videbatur appetere: prohibere ne in foris dicerent, irridere cum prodirent, & ad risus ac probra verborum lapidationes adiungere. Quocirca Patres velut domestica inclusi custodia carere publico ad dies aliquot sunt coacti: sed ne sic quidem à petulantissima multitudine tuti esse poterant, quæ nocturna lapidatione fores fenestrasque petens, concepta in hominum capita odia expromebat in tecta. Nec defuit ad cohibenda ora maledica caeleste prodigium. Appetitus conuicio & maledicto Xauerius, mente animoque Dei numen iratum in maledicum vidit; cuius vicem vir mitissimus miseratus ad eum conuersus, Caucat,

inquit, ori tuo Deus. Nec temere ea effatus est verba: repentino enim & copioso pituitæ cursu scedè misero illi distortus est os; vt quoties hifceret ac fari vellet, torques intortæ in Dei famulam contumeliæ veniret in mentem. At Bonzij, cum satis non haberent in Xauerium & socios multitudinem concitasse, viderentque Præfectum vrbis iussu regis peregrinis hominibus impensè fauere, se autem despici, minoresque in dies fieri, tentarunt apud ipsum regem fictis eos criminibus in inuidiam vocare. Sed clausas regis aures inuenerunt, qui vel in eos obiecta crimina retorquebat, eorumque auaritiæ superbiæque singularem modestiam Patrum, & expertem omniscupiditatis inopiam opponebat; vt esset horum commendatio, Bonziorum actus vituperatio. Quibus rex ab suo conspectu repulsis, misit illicò ad Xauerium, qui suo nomine iuberet bono animo Patres esse, & fidem faceret, quanto eos amore profecqueretur. His regie beneuolentiæ significationibus animati erectique Dei præcones, rursus ad pristinam concionandi consuetudinem medijs in foris, & priuatis in ædibus eos docendi, qui Christiani fieri cuperent, reuenter; vt distumpereatur dolore Bonzij, nec tamen conquiescerent, donec euertendæ funditus rei Christianæ Cangoximæ se dedit facultas. Audierat Saxoniæ rex negotiatores Lusitanos ad Firandum, (ea Ximi insula est & cognomine oppidum, in regno Figenfi) cum mercibus appulisse, & periniquo ferens animo Firandi regulum sibi infensum insperatis opibus augeri, se verò diuturna mercium expectatione frustrari; sensim auerfari Xauerium cœpit, & ab ipsius doctrina præceptisque refugere. Cuius offensionè odorati Bonzij tempus suum interpretati, ad eum frequetes redeunt, paratasque nacti aures facile persuadent, si Christi legem Japonum legibus aduersariam suam in regnum intro duci sinat, non modò ditione eius vniuersam, sed cultum etiam deorum maiorumque instituta penitus ruitura. Proinde capitali pœna sanciat, ne quis in posterum Christiana sacra suscipiat. Hac regulus oratione commotus, & nouis quali facibus incitatus, vt Bonzij postularent, edixit. Perculit id edictum Xauerium, & præclaros eius impetus retardauit. Sed cum subeunda esset procella temporis, quæ deuitari non poterat, omne suum tempus partim in vnis excolendis neophytis, partim in acuenda & procudenda lingua Japonica consumebat. Quod ab his ortij erat, Deo scilicet tribuebat. Interimque multa & graua in omni vita perferbat incommoda. Quibus ita non fractus est animo, speque deiectus adiungendæ ad Christum Japoniæ, vt in Indiam scripserit Sociorum accersens auxilia, in ijsque nominatim Gasparem Berzæum euocaret, quem profecturis vnà Socijs præficeret. Anno labente eum obseptum Cangoximæ penitus Euangelio videret iter, neophytorum tutela Paulo relicta ciui eorum, & egregio Christiano; ipse cum Cosmo Turriano, & Ioanne Fernandio morante nouello grege in Firandum ad Lusitanos soluit. Reliquit autem Cangoximæ (vt ad Goënsis Collegij Socios scribit ipse) neophytos ferè centum probè edoctos & institutos; qui postea vel ipso orbatu Paulo, omni que Parrum ductu ac

215

216

*Puerum
sædè tumē-
tem B. Xa-
uerius sa-
nat:
Epilepsium.*

217

*Bonzij ra-
bide se op-
ponunt Eu-
angelio.*

218

*Maledico
conuicio-
ri: sædè
distorquetur.*

219

*Saxoniæ
rex Lusit-
anorum
commercijs
definitus
in Xauerij
irritatur.*

220

*Retat fieri
Christiani*

221

*Xauerij
Firandum
abit.*

222
Constantia
primitiua
Ecclesia
Iaponia.

magisterio, aded constanter in Christi fide manserunt, vt non modò totos annos tredecim eorum nemo à suscepta religione defecerit; sed numero insuper aucti sint ad quingentos, vita & moribus cæterorum Iaponum tam dissimiles, vt id anno huius sæculi tertio & sexagesimo Saxu-

mæ rex admiratus, siue hic, siue qui huic in regno successit, datis ad Antonium Quadrum litteris Indicæ Societati Præpositum, Patres aliquot postularit, à quibus cæteri ciues ac populares sui Christiana lege percepta, ad eamdem & ipsi formam suas vitas morisque componerent.

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER DECIMVS.

1550

Recurrebat quinquagesimus huius sæculi annus Iobelæi sanctitate augustus, quem veteri Ecclesiæ instituto Iulius eius nominis Tertius Pontificatu nuper inito promulgat. Annus cum omni hominum generi faustus ac salutaris, tum Societati nostræ præcipuè latus. Erat Iulius is, quem supra nominauimus, Ioannes Maria de Monte Cardinalis Prænestinus, qui vt in œcumenico Tridenti Concilio Sedis Apostolicæ Legatus Societati prolixè fauerat; sic in Pontificatu quanti eam faceret, & verbis declarauit & rebus. Indictò ac proposito toti Christiano orbi Iobelæo, quo grex cunctus suum ad Pastorem, vt est in more positum, vocabatur; Ignatius Pontifici supplicat fuit, vt Societatis hominibus, qui pro Ecclesia, & animarum salute in locis distantiſſimis versabantur in India, Brasilia, Congo denique, & propiore Africa, nec sine magno rei Christianæ damno ad Urbem conferre se poterant; promerendi Iobelæi copiam potestatemque cum Christianis earum regionum, atque neophytis faceret, simul & quid eius merendi gratia faciendum præscriberet, indicaret; Pontifex blando oculo Ignatium intuitus, vt animi sui significaret affectum, Quod attinet, inquit, ad elargiendum Socijs vestris absentibus Iobelæum, id libenter elargior, hac tamen cum parsimonia, & vt eius verbis utar, cum restrictione, vt omnem meam in hac re potestatem cum Societate vestra communicatam velim; liceatque fratribus vestris tanto à nobis intervallo distantiſſis ex thesauris, & largiſſimis huius anni condonationibus gaudere; ad easque promerendas quidquid visum fuerit, vestro arbitratu præscribere. Ignatius plurimis actis gratijs, per eam occasionem Pontifici Maximo nonnulla ex ijs, quæ de Indijs, & remotis illis partibus nunciabantur, auditu læta, nec celsiſſimis illis auribus indigna commemorauit. Quæ cum Pontifex audisset, studio diuini flagrans honoris, lacrymas tenere præ gaudij voluptate non potuit, testatus ea sibi accidisse per iucunda. Nec modò Indijs vltimisque terris, sed compluribus etiam, qui propius ab Vrbe aberant, Iobelæum Ignatijs postulante concessit: vt multis Messianæ Societatis amicis, multis item Venetijs ac Lutetiæ, copijs quoque in Africam cum Vega Prorege Sicilia Barbarorum profectis

ad bellum: similiterque Societatis hominibus in Germania, Salmanticaque & Gandiensi ciuitati vniuersæ propter eximiam Ducis Borgiæ pietatem atque virtutem. Tam singulare beneficium alio non minore munere liberalis Pontifex cummulauit. Nam cum moris sit toto Iobelæi curriculo priuilegiarum vlu cunctis Religionum Ordinibus interdicere, quibus Apostolicæ Sedis auctoritate fas est à retentis referuatisque peccatis contententes absoluere; Societati tamen Iesu voluit ea, quæ concessa nuper essent à Paulo, hoc quoque anno salua atque intacta vbique terrarum relinqui. Quocirca Societatis Præpositos ac Rectores, qui ab Vrbe aberant, per litteras Ignatius monuit, vt & ipsi ad animorum commodum priuilegijs illis vti pergerent, & alios aliquot è Societate nominarent, quibus eam potestatem, in excipiendis præsertim sacris confessionibus, tutò committerent. Maximum autem illud beneficium numerari debet, quòd Societatis instituta à priore probata Pontifice, & sanctissima illa Sede Iulius sua denuo auctoritate probauit, verbisque grauiſſimis rata voluit: & quæ prioris in approbatione Pontificis Paulique litteris obscuriora esse poterant, ambiguamque ac dubiam interpretationem habitura videbantur; ea ipse proprio diplomate declarauit, & ad Ignatij mentem sensumque distinxit. Quarum litterarum exemplar eo videtur hoc loco vulgatum magis, vt litterarum Pontificis Pauli, quæ totæ inseruntur, prima Ordinis huius fundamenta cognoscere cupienti, simul copia fiat. Est igitur tale:

4
Nec priuilegia Societatis vult per Iobelæi tempus suspendi.

IVLIVS EPISCOPVS

Seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Exposcit debirum pastoralis officij, cui nos, licet immeritos, prætulit diuina Maiestas, vt fideles quoslibet, præsertim Religiosos, in via mandatorum Domini, ad illius honorem & gloriam, & proximorum spiritualem profectum deambulantes paternis confoueamus affectibus: vt fideles ipsi, dextera Domini sibi assistente propitia, æternæ salutis premium seruentius exquirant, & in eorum pio proposito confouentur. Dudum siquidem, per felicitis recordationis Paulum Pa-

pan

1
Iulius III.
nouus Pontifex egreſſus fauere Societati.

2
Largiſſimè Iobelæum concedit Patrijs remotiſſimarum regionum.

3
Et multis alijs Ignatij postulat.